

MUSEUM VIVUM

SBORNÍK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM ■ ROČNÍK VI ■ 2010

MUSEUM VIVUM

SBORNÍK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM ■ ROČNÍK VI ■ 2010

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

MUSEUM VIVUM

SBORNÍK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

VI. ročník

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Rožnov pod Radhoštěm

2010

MUSEUM VIVUM

SBORNÍK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

VI. ročník

2010

Vydalo: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2010

Odpovědný redaktor: Ing. Vítězslav Koukal, CSc.

Výkonný redaktor: Mgr. Jana Tichá

Redakční rada: PhDr. Sylva Dvořáčková, prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, Ing. Vítězslav Koukal, CSc., PhDr. Jan Krist, PhDr. Jiří Langer, CSc., PhDr. Ivan Plánka, doc. PhDr. Jiří Šouša, PhDr. Jaroslav Štika, CSc.(†), Mgr. Jana Tichá, Mgr. Jiřina Veselská, Mgr. Radoslav Vlček, PhD.

Recenzovali: PhDr. Tomáš Baletka, PhD., Mgr. Marie Brandstetterová, PhDr. Radek Hasalík, Mgr. Hana Jabůrková, Mgr. Jarmila Klímová, PhDr. Věra Kovářů, PhDr. Blanka Petráková, Mgr. Zdeněk Pomkla, PhDr. Alena Prudká, Mgr. Martin Šimša, Mgr. Ilona Vojancová

Příspěvky prošly jazykovou korekturou.

Anglické překlady resume: Skřivánek s. r. o.

Obálka a grafická úprava: sumec+ryšková

Tisk: Grafianova

Náklad: 100 ks

ISBN 978-80-87210-43-7

ISSN 1803-1358

Kontakt: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm,
Palackého 147, 756 61 Rožnov pod Radhoštěm, www.vmp.cz

OBSAH

Redakční předmluva ■ 7

STUDIE – MUZEUM V PŘÍRODĚ A LIDOVÁ
KULTURA V NOVÝCH FORMÁCH PREZENTACE
KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Zdeněk Cvikl ■ KARLOVICKÉ ŠKOLSTVÍ
A ÚDOLÍ MILOŇOV ■ 13

Renata Prejďová ■ K HISTORII SEIDLOVY
HOSPODY VE ZDĚCHOVĚ ■ 25

Marie Brandstetťová ■ ZPRÁVA
O „HROZENKOVSKÉ ŠEDESÁTCE“ ■ 43

Petr Lidák ■ OBYTNÝ DŮM Z TROJANOVIC ■ 62

Šárka Kramolišová ■ ZMĚNA EXPOZICE
OBJEKTU „FOJTSTVÍ Z LIDEČKA“
V AREÁLU VALAŠSKÉ DĚDINY
VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM ■ 76

Lenka Drápalová ■ ZMĚNA EXPOZICE
V OBJEKTU CHALUPY Z HORNÍ BEČVY
ČP. 289 ■ 86

Helena Cviklová ■ EDUKAČNÍ ČINNOST
VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ ■ 92

MATERIÁLY

Lukáš Perutka ■ MEXICKÉ DOBRODRUŽSTVÍ
ROŽNOVANA FRANTIŠKA MOCKA ■ 105

Jan Tichá ■ ROŽNOVSKÝ BOŽÍ HROB ■ 113

Petr Lidák ■ BOŽÍ HROB Z NOVÉHO
HROZENKOVA ■ 120

MUSEALIA A ZPRÁVY

Radek Hasalík ■ ARCHIV MILOŠE
KULIŠTÁKA ■ 124

Barbora Jarošová ■ TESAŘSKÉ NÁŘADÍ
A VZNIKLÝ OBRÁZKOVÝ KATALOG
NÁSTROJŮ ■ 127

Luděk Dvořák ■ RESTAUROVÁNÍ KULATÉHO

STOLU SE SKLOPNOU DESKOU NA CENTRÁLNÍ
NOŽE ZE SBÍREK VALAŠSKÉHO MUZEA
V PŘÍRODĚ (restaurátorská zpráva) ■ 130

Luděk Dvořák ■ RESTAUROVÁNÍ NÁBYTKOVÉHO
SOUBORU LÉKÁRNY ZE SBÍREK VALAŠSKÉHO
MUZEA V PŘÍRODĚ (restaurátorská zpráva) ■ 147

Markéta Šimčíková ■ PREVENTIVE
CONSERVATION AND METHODS OF
EXTERMINATION OF WOOD INFESTING
INSECT, VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM 2.–6. 11. 2009
(zpráva z workshopu) ■ 160

Markéta Šimčíková ■ CONSTRUCTION
TECHNIQUES, MAIHAUGEN V LILLEHAMMERU
14.–19. 6. 2010 (zpráva z workshopu) ■ 167

Markéta Šimčíková ■ COLLECTION
MANAGEMENT, VALAŠSKÉ MUZEUM
V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM
2.–5. 11. 2010 (zpráva z workshopu) ■ 169

PERSONALIA

PhDr. JAROSLAV ŠTIKA, CSc. (nekrolog)
■ Radek Hasalík, Jana Tichá ■ 173

6

REDAKČNÍ PŘEDMLUVA

Uchovávání evropského kulturního dědictví náleží k prioritám podpory Norského finančního mechanismu. Dne 22. února 2007 schválil Výbor finančních mechanismů Evropského hospodářského prostoru (dále EHP) a Norské ministerstvo zahraničních věcí realizaci projektu MUZEUM V PŘÍRODĚ A LIDOVÁ KULTURA V NOVÝCH FORMÁCH PREZENTACE KULTURNÍHO DĚDICTVÍ předloženého Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále VMP). Projekt zaměřený na dokumentaci, uchovávání a prezentaci projevů tradiční lidové kultury počítal s náklady ve výši 3 159 847 EUR, přičemž 85 % pokryly příspěvky finančního mechanismu EHP / Norska, k uhrazení 15 % se zavázalo Ministerstvo kultury České republiky.

S cílem postupného zvyšování počtu návštěvníků zatraktivněním expozic, které by mimo jiné využívaly nových forem prezentace sbírek (multimediální prezentace, aktivní zapojení návštěvníků, výchovně vzdělávací pořady ...), spustilo VMP v dubnu 2007 samotný projekt, k jehož zajištění byly realizovány rozsáhlé odborné etnografické, historické, ale i stavebně technické a řemeslně technologické výzkumy. Vzhledem k plánovanému ukončení projektu v prosinci 2010 se proto Redakční rada VMP rozhodla zaměřit VI. ročník Musea viva monotematicky a věnovat ho výstupům z této činnosti.

První blok aktivit s označením *Záchrana lidové architektury a Výzkum a příprava expozic v objektech* se soustředil zejména na stavební práce a následnou realizaci expozic v daných objektech. (Více GESIERICH, Milan. Provádění staveb ve Valašském muzeu v přírodě. In Museum vivum V, 2009, s. 67–69.) V areálu Dřevěného městečka byla provedena sanace nejstaršího muzejního objektu Vaškovy hospody pocházející z roku 1660. Zvláštní pozornost se v rámci expozice věnovala lázeňským hostům, kteří po celé 19. století přijížděli do rožnovských lázní. (Více HABUSTOVÁ, Milena. *Vaškova hospoda*. Rožnov

pod Radhoštěm, VMP, 2010, 55 s. ISBN 978-80-87210-31-4)

V areálu Valašské dědiny se dle původní ideové koncepce VMP přemístily forman-ská usedlost z Velkých Karlovic-Jezerného a rolnická usedlost z Nového Hrozenkova čp. 60. O transferu a návrhu expozice „hrozenkovské šedesátky“ pojednává v tomto čísle studie Mgr. Marie Brandstettrvé. Na základě kresebné dokumentace Dušana S. Jurkoviče z roku 1892 a následného etnograficko-stavebního průzkumu se rekonstruovala evangelická toleranční modlitebna z Huslenek. (Dále TICHÁ, Jana. Příběh Huslenských. Na cestě k toleranční modlitebně. *Valašsko* 2009, 1 (22), s. 4–6. Táž. Využití religionistického studia v etnologickém bádání. Vědecká rekonstrukce evangelické toleranční modlitebny z Huslenek ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In *Národopisný věstník* 2009, 1, XXVI (68), s. 203–217. Táž. Evangelický toleranční kostel z Huslenek. Rekonstrukce historické podoby původního objektu a jeho realizace ve Valašském muzeu v přírodě. In *Museum vivum VI – Supplementum*. Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 2010, s. 57–69.) Realizaci vesnické školy z Velkých Karlovic-Miloňova přibližuje s využitím archivní dokumentace z konce 19. století práce Mgr. Zdeňka Cvikla. S doplněním expozičního areálu souborem staveb obecního hostince (Seidlovy hospody čp. 135), obchodu s porážkou a ledovny podle dokumentace zpracované na základě etnografických výzkumů v obci Zděchov souvisí dílčí studie Mgr. Renaty Prejdivé. Expoziční proměna Valašské dědiny se dotkla taktéž stávajících objektů. Nová libreta pro objekt Blinkovy chalupy čp. 289 z Horní Bečvy a fojtské usedlosti z Lidečka zpracovaly Mgr. Lenka Drápalová a Ing. Šárka Kramolišová.

Dobudování expozičního areálu Mlýnské doliny souviselo s dislokací původní zvonice z Dolní Bečvy z areálu Dřevěného městečka a dostavbou nových objektů – hospodářského zázemí u Tomkova

mlýna z Velkých Karlovic, kovářny z Horní Lidče (více MICHALIČKA, Václav. Kovárna z Horní Lidče při čp. 37. *Valašsko* 2010, 2 (25), s. 14–15) a obytného domu z Trojanovic čp. 14. Zde se nové expozici lesního dělníka a domácího tkalce věnuje Mgr. Petr Lidák.

Problematicky vybudování tzv. Živého domu v rámci edukační činnosti VMP, účelové stavby určené k realizaci výchovně vzdělávacích programů, se ve své studii okrajově dotýká také Bc. Helena Cviklová. V tomto případě získali návštěvníci možnost vyzkoušet tradiční technologie prostřednictvím řemeslných dílen a rukodělné podomácké výroby. (Dále CVIKLOVÁ, Helena. Edukační činnost a Živý dům ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In *Acta musealia, Supplementa. Sborník z konference Muzeum a škola*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2011, s. 77–81.)

Součástí projektu je partnerství s Norským institutem lidových řemesel (NHU), součástí muzea v přírodě Maihaugen. Na základě spolupráce zaměřené na oblast uchování a prezentace lidových řemesel a na výměnu zkušeností v oblasti záchrany sbírek a objektů lidové architektury sestavila Mgr. Barbora Jarošová z VMP spolu s Jarle Hugstmyrem z NHU 1. část čtyřjazyčného Obrazového slovníku rukodělných nástrojů, věnovanou nástrojům tesařským. (Viz HUGSTMYR, Jarle – JAROŠOVÁ, Barbora. *Pekebok. Tømrerverktøy = Obrazový slovník rukodělných nástrojů. Tesařské nástroje*. S.l.: NHU a VMP, 2011. ISBN 978-82-00241-69-3)

Potřeba kvalifikovaného vyhodnocení historických souvislostí vývoje lidového stavitelství v oblasti východní Moravy a Slezska si vynutila informace shromážděné v rámci předchozích vědecko-výzkumných projektů v archivních fondech Valašského muzea v přírodě uspořádat do komplexních databází. Díky tzv. Norskému grantu tak roku 2010 Archiv VMP disponuje elektronickou databází s členě-

ním dle jednotlivých obcí, obsahující informace k jednotlivým usedlostem, jejich historickému vývoji, u vybraných objektů také plánovou a obrazovou dokumentaci. Databáze zahrnuje existující informační zdroje ve vlastnictví jiných subjektů. (Viz Kolektiv autorů. Etnografický a stavebně historický průzkum lidové architektury ve sběrné oblasti muzea I. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2010.)

Ke zhodnocení dalších výzkumných prací a restaurovaných sbírkových fondů došlo v nových výstavních prostorách centrální vstupní budovy Sušáku, kde vznikla stálá etnograficko-historická expozice s názvem Městečko pod Radhoštěm. Její ideový záměr představil sám autor PhDr. Daniel Drápala, PhD. už v předchozím ročníku *Musea viva* pod názvem Městečko pod Radhoštěm. Cesta k realizaci stálé expozice o dějinách města Rožnova pod Radhoštěm a regionu Rožnovska (*Museum vivum V*, 2009, s. 29–46). Pro potřeby plánované expozice zakoupilo VMP už v roce 2006 do svých sbírek lékárenský inventář z majetku rodiny Kolčavů z Moravské Nové Vsi, pocházející z 40. let 20. století. Při instalaci lékárny byl přítomen její poslední majitel PharmDr., RNDr. Jiří Kolčava, který VMP poskytl taktéž podrobnou dokumentaci. (Více KOLČAVA, Jiří. Lékárna u sv. Jakuba v Moravské Nové Vsi. Z historie lékárenství. *Museum vivum V*, 2009, s. 102–105.) Jednomu z nejvýznamnějších exponovaných muzejních artefaktů – baroknímu Božímu hrobu, který si místní farníci v sedmi plánech malovaných kulis stavěli od poloviny 18. století až do roku 1968 v rožnovském kostele Všech svatých – se věnuje příspěvek Mgr. Jany Tiché.

Aktivity s označením Konzervace, bezpečnost a prezentace se věnovaly především vybudování konzervátorsko-restaurátorského pracoviště se zaměřením na problematiku ochrany roubených staveb a ošetření sbírkových předmětů, které pak umožnilo jejich odbornou konzervaci a reinstalaci ve starých i nových expozičních

objektech. Ve stávajících objektech se souběžně modernizoval elektronický protipožární a zabezpečovací systém, na který se napojily taktéž objekty nové. (Více ŠIMČÍKOVÁ, Markéta. Nové konzervátorsko-restaurátorské pracoviště Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In *Sborník z Konference konzervátorů-restaurátorů*. Hradec Králové 2009, str. 105–107. Dále ŠIMČÍKOVÁ, Markéta – OBROUČKOVÁ, Gabriela. New workplace for conservation and restoration of the Wallachian Open-Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. In *Problemy muzeów związane z zachowaniem i konserwacją zbiorów*. IV Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska, Szreniawa 2010, str. 226–232.) Tzv. Norský grant umožnil VMP provést také rozsáhlé restaurátorské zásahy na sbírkových předmětech. Výsledky práce na ojedinělém galalitovém stole z exponovaného Klaudova kabinetu či výše zmíněné Svatojakubské lékárně z Moravské Nové Vsi předkládá ve svých zprávách Luděk Dvořák.

Možnosti prezentace prvků sociální a duchovní kultury lze v jednotlivých expozicích Valašského muzea v přírodě, kde z pochopitelných projevů dominuje hmotná kultura, prezentovat jen staticky, případně v podobě krátkodobých akcí – formou programů s tematickým zaměřením. Nový formát multimediálních prezentací čerpajících z bohaté dokumentace duchovních tradic regionu, zejména z oblasti folkloru, lidové slovesnosti a zvykosloví, měla muzeu zajistit rozsáhlá rekonstrukce objektu Janíkovy stodoly, respektive divadelního a konferenčního sálu, jenž se vybavil moderní audiovizuální technikou. Množství terénních výzkumů, dokumentace archivních materiálů a historických svědectví daly vzniknout pořadům, které se snaží přiblížit škálu lidové kultury v celé její bohatosti a plasticitě. Jeden z nich – *Valašsko a jeho vynikající muzikanti a zpěváci* – stihl ještě připravit emeritní ředitel VMP PhDr. Jaroslav Štika, CSc. jako cyklus šesti samostatných populárně vzdělávacích programů o hudebním folkloru

na Valašsku s maximálním využitím nejen archivních audiovizuálních dokladů (filmů, fotografií, nahrávek...), ale takéž živých vystoupení (3 s. rkp, dat. 2009, archiv VMP).

Mgr. Jana Tichá, redakce

EDITORIAL

Preservation of European cultural heritage is one of the priorities of the support provided by the Norwegian Financial Mechanism. On 22 February 2007, the EEA Financial Mechanism Committee and the Norwegian Ministry of Foreign Affairs authorised the implementation of the project OPEN AIR MUSEUM AND VERNACULAR CULTURE IN NEW FORMS OF PRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE submitted by the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm (WOAM). The costs of the project, which focused on documentation, preservation and presentation of traditional folk culture, were estimated at EUR 3,159,847, 85% of which were to be funded by the EEA/Norway and the remaining 15% by the Ministry of Culture of the Czech Republic.

In order to continuously increase the number of visitors by making the expositions more attractive, including new forms of presentation of the museum collections (multimedia presentations, interaction with visitors, educational programmes, etc.), the WOAM launched the project in April 2007, involving huge ethnographic, historical, technical construction and crafts-technology research. As the scheduled completion of the project was end of December 2010, the WOAM Editorial Board decided to focus the 4th year of Museum Vivum on this particular topic and present the output from the project.

The first block of activities, called Saving the Folk Architecture, and Research and Preparation of Expositions in the Buildings, was focused mainly on reconstruction work and subsequent installations in the buildings. (More: Gesierich, Milan. Provádění staveb ve Valašském muzeu v přírodě. In Museum vivum V, 2009, s. 67–69.). The oldest museum exhibit, the Tavern “U Vašků”, originating from 1660 and part of the complex of the Wooden Townlet, was remodelled. Within the exposition, special attention was given to spa visitors who came to the Rožnov Spa during the 19th century. (More: Habustová, Milena. Vaškova hospoda. Rožnov pod Radhoštěm, VMP, 2010, 55 s. ISBN 978-80-87210-31-4...)

Following from the original WOAM's concept the Carman's Manor in Velké Karlovice-Jezerné and the Cottage no. 60 in Nový Hrozenkov were transferred in the area of the Wallachian Village. The transfer and design of the Hrozenkov exhibition are covered in deeper detail in the essay by Marie Brandstettróvá in this issue. The Evangelical Tolerationist Church in Huslenky was reconstructed according to drawings by Dušan S. Jurkovič (1892), following from the ethnographic and construction research. (More: Tichá, Jana. Příběh Huslenských. Na cestě k toleranční modlitebně. Valašsko 2009, 1 (22), s. 4–6. The same author: Využití religionistického studia v etnologickém bádání. Vědecká rekonstrukce evangelické toleranční modlitebny z Huslenek ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In Národopisný věstník 2009, 1, XXVI (68), s. 203–217. The same author: Evangelický toleranční kostel z Huslenek. Rekonstrukce historické podoby původního objektu a jeho realizace ve Valašském muzeu v přírodě. In Museum vivum VI – Supplementum. Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 2010, s. 57–69.) The representation of the Village School in Velké Karlovice-Miloňov is presented with use of archival documents from the end of the 19th century in the essay by Zdeněk Cvikl. The exposition of the set of buildings was extended with a tavern (Seidl's Tavern no. 135), a shop with a slaughterhouse facility and ice room, following documentation developed on the basis of ethnographic research in the village of Zděchov, which is covered in the essay by Renata Prejdová. The remodelling of the Wallachian Village was extended to present buildings as well. Lenka Drápalová and Šárka Kramolišová are authors of new librettos for Blink's Cottage no. 289 in Horní Bečva and the Bailiff's House in Lidečko.

The completion of the exposition complex in the Water Mill Valley included a transfer of the original belfry in Dolní Bečva from the Wooden Townlet, as well as a construction of new objects: farming background facilities near Tomek's Mill in Velké Karlovice, the Smithy in Horní Lideč (More: Michalička, Václav. Kovárna z Horní Lideče při čp. 37. Valašsko 2010, 2 (25), s. 14–15) and the Residential House no. 14 in Trojanovice. The

new exposition of the wood cutter and home weaver is covered by Petr Lidák.

The topic of the Lively House, a special-purpose building dedicated to educational programmes facilitated by the WOAM, is mentioned in the essay by Helena Cviklová. In this case, visitors are offered an opportunity to try out traditional technologies in craft workshops and get to know home manufacturing. (More: Cviklová, Helena. Edukační činnost a Živý dům ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. In Acta musealia, Supplementa. Sborník z konference Muzeum a škola. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2011, s. 77–81.)

The project has been implemented in cooperation with the Norwegian Crafts Development (NCD), which is a part of the Open Air Museum at Maihaugen in Lillehammer. On the basis of the cooperation focused on preservation and presentation of folk craft and exchange of experience in the field of saving museum collections and folk architecture, Barbora Jarošová (WOAM) and Jarle Hugstmyr (NCD) have completed Volume 1 of the Picture Book – Carpenters Tool, which is being developed in four languages. The first volume is focused on carpentry tools. (Refer to Hugstmyr, Jarle – Jarošová, Barbora. Pekebok. Tømrerverktøy = Obrazový slovník rukodělných nástrojů. Tesařské nástroje. S.l.: NHU a VMP, 2011. ISBN 978-82-00241-69-3)

As we urgently needed to make qualified evaluation of historical connections in the development of folk architecture in the regions of eastern Moravia and Silesia, it was necessary to categorise the information collected within previous science and research projects in the archives of the Wallachian Open Air Museum in complex databases. Thanks to the Norway Grants, since 2010 the WOAM archives has been using an electronic database categorised by villages, containing information on particular houses and manors and their historical development. In some of the buildings, drawing and pictorial documentation is included. The database also comprises existing information sources owned by other entities. (Refer to Kolektiv autorů:

Etnografický a stavebně historický průzkum lidové architektury ve sběrné oblasti muzea I. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2010.)

The value of research work and restored museum collections further increased due to new exhibition areas in the central entrance building – Sušák – where a permanent ethnographic and historical exposition was established. Its name is “Small Town Near Mount Radhošť”. Its concept was presented by the author, Daniel Drápala PhD, in the previous issue of *Museum Vivum* in his article *Městečko pod Radhoštěm. Cesta k realizaci stálé expozice o dějinách města Rožnova pod Radhoštěm a regionu Rožnovska* (*Museum vivum* V, 2009, s. 29–46). For the sake of the planned exposition, in 2006 the WOAM purchased pharmaceutical equipment from the 1940s, owned by the Kolčava family in Moravská Nová Ves. Its last owner, Dr. Jiří Kolčava MSc was present while the pharmacy exposition was installed, and has provided the WAOM with detailed documentation. (More: Kolčava, Jiří. *Lékárna u sv. Jakuba v Moravské Nové Vsi. Z historie lékárenství*. *Museum vivum* V, 2009, s. 102–105.) One of the most valuable exhibits among the museum artefacts – the baroque Holy Grave, a seven-coullisse construction which was erected by local parishioners in All Saints Church in Rožnov from the mid 18th century until 1968 – is covered by Jana Tichá.

Activities marked by Preservation, Safety and Presentation were mostly connected with development of a restorer – a preserver work station focused on protection of timbered houses and professional treatment of collection items to allow subsequent preservation and re-installation in old and new exposition facilities. Along with that, electronic fire and safety systems were modernised in the present buildings in order to connect the newly-established facilities. (More: Šimčíková, Markéta. *Nové konzervátorskorestaurátorské pracoviště Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. In *Sborník z Konference konzervátorů-restaurátorů*. Hradec Králové 2009, str. 105–107. Šimčíková, Markéta – Obroučková, Gabriela. *New workplace for conservation and restoration of the Wallachian Open-Air Museum in Rožnov*

pod Radhoštěm. In *Problemy muzeów związane z zachowaniem i konserwacją zbiorów*. IV Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska. Szreniawa 2010, str. 226–232.) Furthermore, the Norway Grant made it possible to do extensive restoration work on collection items. The results of work on a truly unique galalith table from exposed Klaud's Closet or the already-mentioned St Jacob's Pharmacy from Moravská Nová Ves are reported by Luděk Dvořák.

Since the most dominating elements on display in the Wallachian Open Air Museum represent tangible culture, it is obvious that the possibilities to present social and spiritual features are limited. It is understandable that this aspect of the culture can be rather static, or possible only in the form of short actions, e.g. programmes focused on specific topics. A new format of multimedia presentations drawing from our rich documentation of spiritual traditions in the region, mainly in the field of folklore, traditional knowledge and language associated with folk customs, is now available for the museum due to extensive remodelling of Janík's Barn; in other words, a theatre and conference room, which has been furnished with modern audiovisual equipment. Following field research, archive documents and historic testimonials, programmes were created to present the portfolio of folk culture in its full richness and diversity. One of them – *Valašsko a jeho vynikající muzikanti a zpěváci* – was prepared by Jaroslav Štika, WOAM Emeritus Director, as a series of six separate educational programmes on music folklore in the Wallachia, comprising both archival audiovisual evidence (films, photographs, and records) and live performances (3 s. rkp, dat. 2009, archiv VMP).

Written by: Jana Tichá,
Editorial Team

KARLOVICKÉ ŠKOLSTVÍ A ÚDOLÍ MILOŇOV

Zdeněk Cvikl

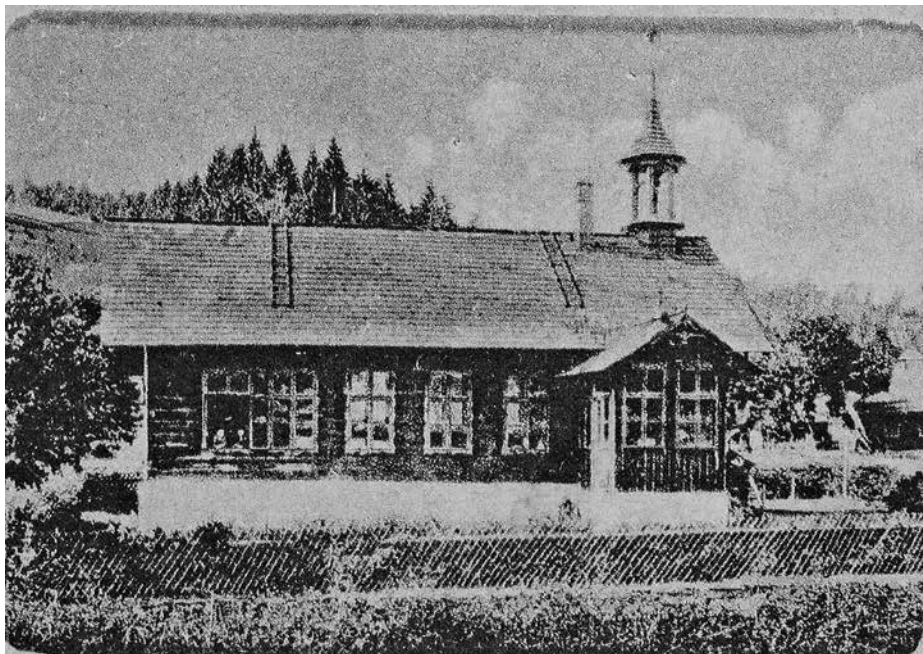
Velké Karlovice – historie školství – údolí Miloňov – škola – dokumentace – Valašské muzeum v přírodě – muzejní expozice.

VELKÉ KARLOVICE – CHARAKTERISTIKA KATASTRU OBCE¹

Obec Velké Karlovice se nachází v podhůří Javorníků a Beskyd v údolích Vsetínské Bečvy a jejích přítoků, při hranicích se Slovenskou republikou. Svou rozlohou (8076 ha) patří mezi největší obce České republiky. Charakteristickým rysem obce je velmi rozsáhlý a členitý katastr s rozptýleným osídlením.

Jedno z posledních kolonizovaných území na Moravě bylo předmětem vlastnických zájmů několika subjektů. Tato skutečnost vytvářela v této oblasti z pohledu vlastnictví faktor neklidu a nejistoty. Původně patřilo ke vsetínskému panství, ale již od 16. století si na toto území činilo nárok sousední panství Považská Bystrica. Docházelo zde k častým srážkám mezi Moravany a Slováky. Na přelomu 17. a 18. století pronikají do této oblasti poddaní z rožnovského panství (zejména z Rožnova, Hutiska, Dolní a Horní Bečvy). Tamní lesy jim poskytovaly dostatek materiálu k výrobě

13

Obecná škola v údolí Miloňov, pohlednice, stav na přelomu 19. a 20. století. VMP, podsběrka písemnosti a tisky, A 30502.

šindelů, osekávali letinu,² ale zejména pásli dobytek a budovali letní chlěvy, tzv. stániska,³ ke kterým později přibyla i obytná stavení. Tak vznikl základ rozptýleného pasekářského osídlení,⁴ typického pro tuto oblast.

V prvních letech 18. století překonávalo Vsetínsko následky vpádů kuruckých povstalců. Majitel rožnovského panství Karel Jindřich ze Žerotína této situace využil a přisvojil si území Karlovic (listinou z 8. listopadu 1714, odtud i jméno obce – Karlovice). Kompromisním řešením byl rok 1734, kdy se hranice Uher přesunula z hřebene Javorníků na jejich úbočí směrem k Bečvě. Rovněž ani majitelé vsetínského panství – Illésházyové⁵ se svého nároku na tuto oblast nikdy nevzdali a v roce 1774 dosáhl hrabě Jan Illésházy oddělení části Karlovic od rožnovského panství ke vsetínskému (Malé Karlovice). Katastr obce byl v průběhu dalších dvou staletí velice proměnlivý a ustálil se až po rozdělení Československa na dva samostatné státy v roce 1993.

ŠKOLSTVÍ V KARLOVICÍCH

Politické a sociální změny, které nastaly v Evropě ve čtyřicátých a šedesátých letech 19. století (Kroměřížský sněm v roce 1848, politické události po prohrané prusko-rakouské válce v roce 1866), se příznivě dotkly i školského systému v rakouské monarchii. Zákony – o poměru školy k církvi ze dne 25. května 1868 a říšský školní zákon ze dne 14. května 1869 – zaručovaly pronikavé změny v oblasti základního školního vzdělání.⁶ Důvodem byla snaha o zvýšení elementárního vzdělání, a tím i postupná likvidace negramotnosti. Zmíněné zákony nařizovaly péči o školy státu a obcím a školní docházku učinily povinnou. Teprve po vydání těchto zákonů lze sledovat soustavnější budování školské sítě na Valašsku. V praxi však byla tato snaha často odrazem nezájmu státu na odstranění negramotnosti v tomto chudém regionu a bohužel se v plné míře projevovala ještě i v první třetině dvacátého století. Přesto koncem 19.

století dochází na Valašsku ke vzniku celé řady obecných škol.⁷ Mezi ty, které vznikly v tomto období, patří i škola v údolí Miloňov.

Velmi rozsáhlý a členitý katastr obce, zejména rozptýlené pasekářské osídlení, si kladlo velké nároky na organizaci školství. Počátky školství v Karlovicích jsou spojené s postavením kostela a zřízením duchovní správy v roce 1755. První škola neměla vlastní budovu, a tak se vyučovalo v pronajatých místnostech různých domů v okolí kostela. Roku 1820 byla postavena první zděná budova školy „U kostela“. Malé prostory školy po čase nevyhovovaly, a tak byla v letech 1878–1879 postavena větší, patrová budova pro tři třídy, do té doby se vyučovalo pouze ve dvou třídách. Obyvatel v Karlovicích přibývalo, škola „U kostela“ nemohla pro tak rozsáhlý katastr obce dostačovat, a tak postupně vznikaly školy v dalších údolích obce. V roce 1845 byla otevřena dřevěná škola v Podřátém, která byla nahrazena v roce 1885–1886 stavbou nové zděné budovy. Měla pouze jednu třídu pro 100 žáků. Na památku této události sepsal a svým nákladem vydal tehdejší učitel Jan Kutzer Karlovské zrcátko – první publikaci o Karlovicích.⁸

V roce 1865 byla v Léskovém otevřena soukromá škola pro děti úředníků a dělníků ve sklárnách, která se v roce 1890 stala školou veřejnou. Jejím zakladatelem byl majitel skláren „Karolinina hut“ Salomon Reich.⁹ Malé Karlovice si školu v Tisňavách postavily až v roce 1896, do té doby chodily děti do školy U kostela a v Podřátém. Škola v Malých Karlovicích byla skutečně nutná, v roce 1890 tu neumělo číst ani psát 46 % obyvatel.

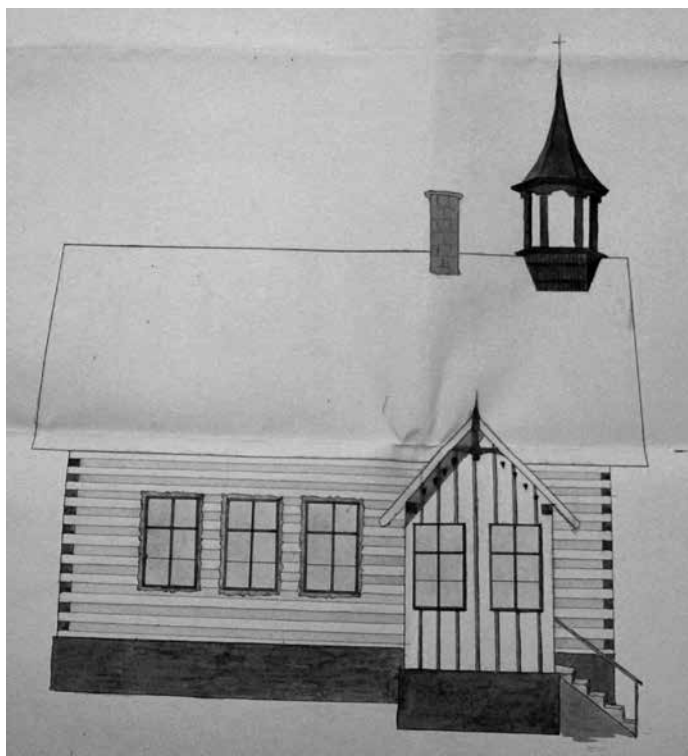
ŠKOLA V MILOŇOVĚ 1888–1905¹⁰

Stávající dvě školy U kostela, v Podřátém však nepokrývaly celý katastr obce – některé děti byly od školy vzdáleny až 3 hodiny chůze (Soláň, Miloňov). V těchto údolích si místní vydržovali na vlastní náklady učitele – muže znalé čtení a písma za stra-

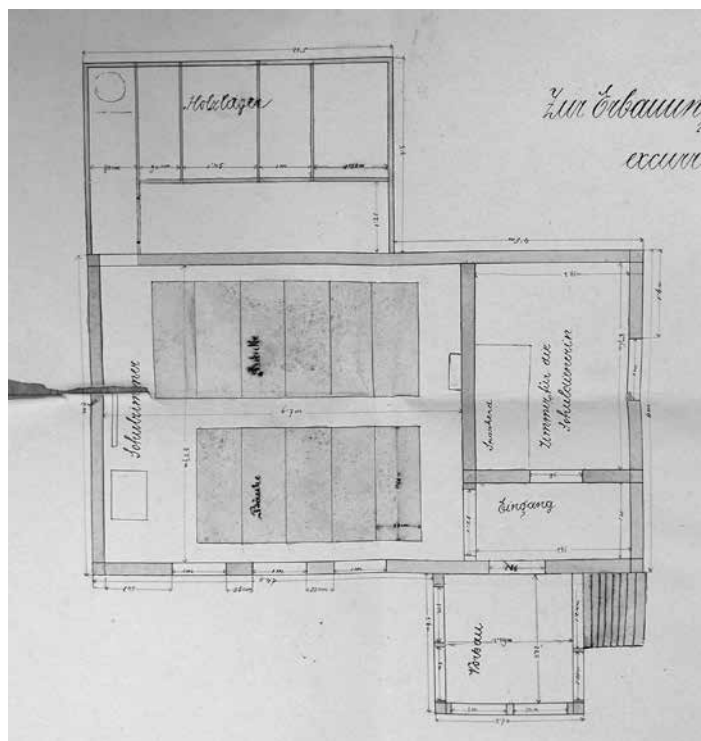
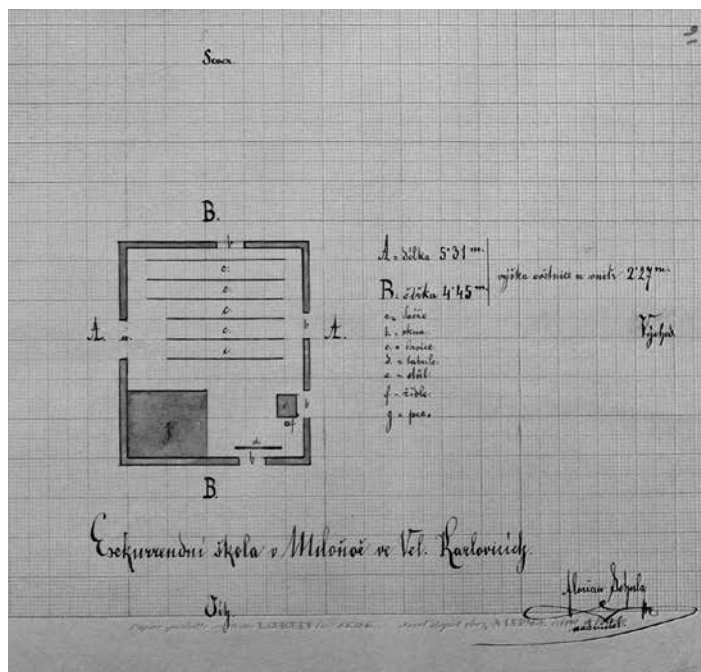

15

Plán stavby obecné školy v údolí Miloňov, „Plan zur Erbauung eins hölzernen Schulgebäudes für die ein klassische excurrente Schule in Miloňov für die Gemeinde Gross-Karlovitz bei Roznau“, čelní a boční pohled. SOKA Vsetín, fond AO Velké Karlovice, inv. č. 353.

STUDIE

vu a plat 10 kr. V údolí Miloňov to byl Pjatka z Rožnova, který vyučoval v pronajaté místnosti u pana Jana Klímy v čp. 85. Na Soláni „učil“ vysloužilý desátník Josef Pavelka z Velkých Karlovic. Ten učil jen číst, psát, počítat a hlavně modlit se. Vyučoval na Soláni v čp. 11 v jedné místnosti dřevěné chalupy. V létě chodilo málo dětí, ale když v zimě přišly, až 70 žáků muselo sedět i na peci a na zemi kolem tabule a stolu. Místnost měla malá okna, nedoléhající dveře, strop z desek a děravou podlahu. V zimním období vyučoval soukromě děti na Soláni i v domě čp. 94. Josef Pavelka byl později školskými úřady výpomocně ustanoven a honorován.¹¹

Po mnoha žádostech ze strany obce Velké Karlovice byly c. k. zemskou školní radou v Brně povoleny další dvě exkurendní školy¹² – na Soláni a v Miloňově. Dne 23. 11. 1885 se Zemská c. k. školní rada usnesla, aby při dvoutřídní škole ve Velkých Karlovicích „U kostela“ bylo systemizováno místo učitele s tím, aby se ve vzdálenějších místech obce (Soláň, Miloňov) vyučovalo exkurendně. Školy byly podřízeny správě školy U kostela.¹³

Výnosem c. k. okresní školní rady ze dne 24. 12. 1885 byl jmenován Edmund Sláma prozatímním učitelem, který byl povinen střídavě vyučovat na Soláni a na Miloňově. Sláma však ze zdravotních důvodů nenastoupil a na jeho místo byl dne 1. 2. 1886 jmenován Jan Barvič. Od března vyučoval s tímto rozvrhem: pondělí, středa a pátek na Soláni, v úterý, čtvrtek a v sobotu na Miloňově. Vyučovalo se v pronajatých místnostech – na Soláni v čp. 11 (majitel František Matysčák), na Miloňově v čp. 84 (majitel Jan Klíma). Jan Barvič vyučoval až do konce roku 1886, poté přijal místo podučitele ve Tvarožné Lhotě a následně pokračoval ve studiích na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Po odchodu Jana Barviče byl stanoven výnosem c. k. školní rady exkurendním učitelem Karel Dušek, do té doby prozatímní podučitel v Hovězí.¹⁴

Již za působení učitele Jana Barviče exkurendní škola v Miloňově¹⁵ v pronajaté místnosti pro vzrůstající počet žáků nedostačovala, a bylo proto rozhodnuto o stavbě samostatného objektu školy. Školní budova byla vystavěna ze dřeva, střecha kryta šindelem a byla opatřena věžičkou se zvonem. Celkové náklady – zakoupení stavebního místa, vnitřní zařízení, učební pomůcky obnášely částku 1800 zl. Vše uhradil podnikatel a starosta Salomon Reich. Slavnostní svěcení školy proběhlo dne 2. 12. 1888. Na počest 40letého panování císaře Františka Josefa I. byl škole udělen název Jubilejní národní škola císaře Františka Josefa I. (schváleno výnosem ze dne 30. 10. 1888).¹⁶

Pro velký počet žáků bylo c. k. školní inspekcí nařízeno místní školní radě, aby se škola v Miloňově stala samostatnou a aby se postarala o byt učitele. Naproti školní budově byl zakoupen pozemek včetně polností, a jak dokládá školní kronika, v průběhu tří měsíců byl postaven úhledný byt i s hospodářskými budovami. Během prázdnin byla přístavbou prodloužena i školní třída. Náklady ve výši 5449 zl. 79 kr. hradil opět podnikatel a starosta Salomon Reich. Schválení samostatné školy pak proběhlo na zasedání c. k. školní rady dne 25. 8. 1890: ... *Excurrendní škole ve školní obci Velko-Karlovice, v údolí „Miloňov proměněna byla v samostatnou školu obecnou; při této příležitosti vzato, jako již opětně, i v tomto případě, v němž továrník Reich jmenovanou školu u velké štědrosti vlastním nákladem jak školní budovu tak i bytem pro učitele obmyslil, toto u vynikající míře škole příznivé působení jmenovaného továrníka ve Vel. Karlovicích s uspokojením na vědomost...*¹⁷

V roce 1886 byl jmenován nařízením c. k. zemské školní rady exkurendním učitelem pan Karel Dušek, do té doby podučitel v Hovězí. Zde vyučoval až do listopadu 1890, kdy byl jmenován nadučitelem opravené a samostatné školy v údolí Léskové.¹⁸ Výnosem c. k. zemské školní rady

Opis

Protokol

sepsaný dne 26 prosince 1905 v představenstvu
obce Hrachovce v schůzi obecního výboru.

Přítomni,
Podpsaní.

Jednání.

Obsazení místa učitelského v Hrachovci.

Na příkaz starosty cís. kr. okresní školní
rady ze dne 18 listopadu 1905. č. 2301 duola
jedina žádost o místo toto a sice žádost
pane františka Šivce, učitele ve Vel.
Karlavě v údolí Mlýnské, pozitivně
shůba škola obecní v Hrachovci přídala-
mho.

Obecní výbor se tímto usnáší je s kva-
lyní ustanovením učitele paud františka
Šivce při zdejší jednatelství školy obecní
soudlasi.

Shromážděno, podepsáno.

Jouf Dobias^{mp.}
Ludvik Zetek^{mp.}
Jan Knapik^{mp.}

františek Bartek^{mp.}
starosta
Jouf Bauer^{mp.}
radní
Zetek františek^{mp.}
radní
Jan Dobias^{mp.}
Josef Janis^{mp.}

Protokol ze dne 26.12.1905 představenstva obce Hrachovce, obsazení místa učitelského
v Hrachovci. MZA Brno – SOkA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, František Šivic,
, inv. č. 235, karton 142.

Rekonstrukce školy z Miloňova ve VMP, fotoarchiv VMP.

ze dne 19. 1. 1891 byl na jeho místo jmenován učitelem jednotřídní obecné školy v Miloňově podučitel Jan Klímek.¹⁹

Dne 19. 1. 1891 jmenovala c. k. zemská školní rada Františka Šivice²⁰ (dosud podučitel ve škole při skelné huti v Hrozenkově) učitelem ve škole v údolí Miloňov. Na svou dobu pokrokový učitel se věnoval i mimoškolním aktivitám, především v oblasti rybářství.²¹ V srpnu roku 1904 vypukl v jeho služebním bytě požár, který strávil i hospodářská stavení. Snad to byl důvod k tomu, že po ukončení školního roku 1904/1905 si František Šivic podal žádost o převedení na volné místo učitele na jednotřídní školu v Hrachovci.²²

Na začátku školního roku 1905/1906 nastoupil na školu nový učitel a správce Kamil Dočkal. Hodnotil situaci školy takto: *Budova jest pro taký počet žáků nedostačnou. Podobně nářadí. Lavice hochů sahají až k samým oknům a jsou hoši u oken průvanu v šanc vydání, také téměř všichni*

*v zimě ochořeli. Bohužel nedostatku tomu nelze odpomoci. Pomůcky učebné, žákovská knihovna i školní nářadí je značně sešlé, poněvadž po deset let nebylo nic opraveno ani zakoupeno.*²³

Vzhledem k situaci, která ve škole přetrvávala, bylo c. k. okresní školní radou doporučeno rozšíření školy v Miloňově. Dne 18. 8. 1907 na svém zasedání místní školní rada sepsala žádost a dne 17. 9. 1907 bylo výnosem c. k. zemské školní rady rozšíření školy povoleno. K vlastní realizaci došlo až v roce 1908.

EXPOZICE VESNICKÁ ŠKOLA Z VELKÝCH KARLOVIC-MILOŇOVA VE VALAŠSKÉM MUZEU

Originální roubený přízemní objekt školy z Velkých Karlovic-Miloňova se na původním místě nezachoval. Vědecká rekonstrukce tohoto objektu vychází z dochovaného plánu stavby obecné školy v údolí Miloňov z roku 1888²⁴ a v témže roce došlo k její realizaci „in situ“. Při vlastní

Rekonstrukce školy z Miloňova ve VMP, expozice – školní třída, fotoarchiv VMP.

Rekonstrukce školy z Miloňova ve VMP, expozice – kabinet učitele, fotoarchiv VMP.

Rekonstrukce školy z Miloňova ve VMP, fotoarchiv VMP.

stavbě a realizaci interiéru ve Valašském muzeu v letech 2007–2009 byly na základě archívních a etnografických výzkumů, rovněž využity analogické prvky z jiných objektů tohoto druhu.

Stavba reprezentuje typ jednotřídní obecné školy z poslední třetiny 19. století. Charakterizuje ji skloubení tradičního lidového stavitelství regionu a novějších zvyklostí veřejných staveb z konce 19. století, které podléhaly schvalovacím řízením příslušnými úřady. Objekt je roubená stavba z tradičního materiálu – dřeva, s jednoduchou střechou krytou šindelem. Štítové strany jsou obity deskami s ozdobnými prvky. Na střeše je umístěna malá zvonička za účelem zvukové signalizace (ranní, polední, večerní zvonění, mimořádné události). Poplatné novým nařízením v té době jsou i okna, která se svými rozměry liší od tradičních, a výška stropu ve třídě – vše vytváří dobré a přirozené osvětlení místnosti. Škola je dispozičně řešena vstupem – malou verandou, vlastní vyučovací třidou

a školním kabinetem. Součástí objektu je i dřevník, přiléhající ke stavbě.

Expozice jednotřídní školy je vymezena rokem 1890, těsně před její další přestavbou a rozšířením o další školní třídu. Objekt školy doplňuje scházející prvek veřejných staveb v areálu Valašské dědiny. Umožňuje tak rozšířit nabídku tematického zastoupení expozic areálu venkovských staveb. Klasická muzejní expozice je využitelná jako vhodný autentický prostor pro specializované výukové lekce, zprostředkující realitu školního vyučování koncem 19. a na počátku 20. století.

POZNÁMKY

¹ *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín. 2002. CD ROM.

² Letina: nařezané a sušené větve stromů s listy, sloužily jako píce pro dobytek, ovce a kozy.

³ Soubor opatření k letnímu ustájení dobytka na vzdálených horských pastvinách – chlévy pro skot apod., obydli pro pasáky.

⁴ Pasekářskou kolonizací vznikala rozptýlená sídla v původně lesní krajině v podhorských polohách a na svazích hor. Lesy byly rozčleněny ornou půdou, loukami a pastvinami.

⁵ Vsetín se stal majetkem uherského šlechtického rodu Illésházy z Illésházy v roce 1653. Illésházyové (Mikuláš, Josef, Jan, Štěpán) drželi panství až do roku 1828. *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM*. Svazek 26. AION CS Zlín, s. r. o, 1997, s. 1063.

⁶ Zákon říšský o postavení školy k církvi z 25. 5. 1868 zrušil konkordát z roku 1855. Církvi zůstal dohled pouze nad vyučováním náboženství a oprávnění zřizovat soukromé školy pro žáky příslušného vyznání.

Říšský zákon o pravidlech vyučování ve školách obecných z 14. 5. 1869 zavedl osmileté obecné a měšťanské školy, zřídil učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů, zavedl osmiletou školní povinnost (povinnost rodičů posílat děti do školy počínaje šestým rokem a konče čtrnáctým rokem dítěte), významně rozšířil obsah vzdělání. HÝBL, František. *Moravské školství v 1. polovině 19. století*. Strojopis. Přerov 1975. Valašské muzeum v přírodě, Rukopisy, R 31; NOVÁKOVÁ, Irena. *Konkordát a otázka školství v polovině 19. století*. Diplomová práce. Olomouc 1956. Archiv UP, inv. č. 350; ZAORAL, Jaroslav. *Říšský zákon školní z roku 1869 a jeho ohlas na Moravě v zemském zákonodárství a tisku*. Diplomová práce. Olomouc 1976. Archiv UP, inv. č. 3029.

⁷ Výčet vzniklých škol uvádí ve své práci HÝBL, František. *Moravské školství v 1. polovině 19. století*. Strojopis. Přerov 1975. Valašské muzeum v přírodě, Rukopisy, R 31, s. 26.

– Hovězí (1777); Zděchov a Valašská Polanka (1778); Loučka u Valašského Meziříčí (1779); Liptál (evangelická), Pržno, Ratiboř a Růžďka (1785); Francova Lhota (1787); Halenkov 1788; Hrozenkov, Hošťálková (1790); Horní Bečva (1792); Liptál (Lipová – katolická) (1793); Valašská Bystřice (1779); Jarcová (1800); Brňov (1801); Poličná (1804); Krhová (1805); Hrachovec (1808); Jesenice a Křivé (1818); Pozděchov (1819); Bynina, Lačnov a Študlov (1820); Videč (1821); Horní Lideč a Mštnovice (1825); Střelná (1827); Juřinka (1828); Horní Paseky Rožnov (1832); Střítež nad Bečvou (1834); Vígantice a Pulčín (1835); Dolní Bečva (1837); Ústí u Vsetína (1844); Solanec (1847); Hrubá Lhota a Mikulůvka (1849); Lískovec (1853); Horní Bečva-Na pasekách (1858); Velké Karlovice-Léskové (1865); Kateřince (1867). Více například Trojan, Jan: Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17. - 19. století. Jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury. Brno 2000.

⁸ KUTZER, Jan. *Karlovské zrcadélko*. Velké Karlovice 1886.

⁹ Salomon Reich se narodil v roce 1814 ve Staré Huti a zemřel v dubnu roku 1900 ve Velkých Karlovicích. Byl druhým synem Izáka Reicha (1783–1837), zakladatele moravské sklářské firmy, mladším bratrem Samuela Reicha (1810–1877), hlavního budovatele podniku. Reichové si nejprve pronajímali, později kupovali sklárny na Moravě. Získali Františčinu huť ve Velkých Karlovicích (1842), sklárny v Krásné nad Bečvou (1856), Mariánskou huť ve Velkých Karlovicích (1868), sklárnu ve Vsetíně (1871) a postavili Karolininu huť (1861) v dnešní Karlovině. Salomon Reich přišel do Velkých Karlovic v roce 1842. Zasloužil se o všechny valašské sklárny rodinné firmy. Žil ve Velkých Karlovicích, odkud do ostatních továren dojížděl. Byl dobrým sklářským odborníkem. S karlovickými obyvateli se sžil. Zakládal školy, zasloužil se o zřízení pošty a telefonu. V roce 1876 byl zvolen starostou obce. Někteří mu vyčítali jeho germanizační snahy a podnikatelskou tvrdost, jiní chválili jeho dobročinnost. Byl čestným občanem Velkých Karlovic, Krásna nad Bečvou a Vsetína. Údaje převzaty z www.mvk.cz/knihovna/vsetin.

¹⁰ Časové vymezení je dáno odchodem osobností Františka Šivice, učitele a správce školy v Miloňově. Po jeho odchodu dochází k výrazné přestavbě školy. Druhou polohou je časové vymezení expozice VMP (1890).

¹¹ Kronika školy „U kostela“. Velké Karlovice, soukromá sbírka Heleny Mičkalové, s. 28.

¹² Exkurendní škola: Koncem vlády Marie Terenzie (1740–1780) a za vlády Josefa II. (1780 až 1790) byly školy zřizovány tam, kde byly fary a později v místech, kde v půlhodinovém obvodu bylo 90–100 dětí školou povinných. Farní školy byly děleny na školy pomocnické, při nichž bydlel učitelský pomocník, nebo exkurendní, kam pomocník docházel. Více HÝBL, František. *Moravské školství v 1. polovině 19. století*. Strojopis. Přerov 1975. Valašské muzeum v přírodě, Rukopisy, R 31.

¹³ Kronika školy „U kostela“. Velké Karlovice, soukromá sbírka Heleny Mičkalové, s. 27.

¹⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁵ Příloha č. 10.

¹⁶ MZA Brno – SOKA Vsetín, ZDŠ Milonov Velké Karlovice, nezpracováno, Památní kniha národní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňově, list 9.

¹⁷ Tamtéž, list 10.

¹⁸ Kronika školy „U kostela“. Velké Karlovice, soukromá sbírka Heleny Mičkalové, s. 29.

¹⁹ MZA Brno – SOKA Vsetín, ZDŠ Milonov Velké Karlovice, nezpracováno, Památní kniha národní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňově, list 10.

²⁰ Tamtéž, list 11.

²¹ František Šivic (*5. 10. 1859, †16. 11. 1926). Po absolvování základního vzdělání ve Valašském Meziříčí ve 13 letech přechází na tamní gymnázium. Tam vystudoval 4 třídy, 1877/1878 odchází studovat do Olomouce na vyšší gymnázium (5. a 6. třída). V roce 1879 byl odveden

k pevnostnímu dělostřelectvu jako dělostřelecký předmistř, v roce 1882 se zúčastnil potlačování povstání v jižní Dalmácii a Hercegovině, byl vyznamenán medailí. Dne 20. 11. 1882 byl propuštěn z armády a vrací se do Valašského Meziříčí, aby dokončil studia. Vzhledem k nedostatku financí (oba rodiče byli nemocní) pracuje zpočátku jako písař u soudu až do ledna 1883. Pak odchází na lépe placené místo jako pracovník c. k. finanční stráže v Opavě. V roce 1884 na vlastní žádost odchází a studuje na učitelském ústavu v Příboře. Studia ukončil v roce 1887. Na základě této zkoušky odchází do Nového Hrozenkova na místo prozatímního podučitele (škola „U huti“). V roce 1889 v Praze svou odbornou způsobilost podpořil úspěšným složením zkoušky (Způsobilost učitelská pro školy obecné). 25. 8. 1890 byl jmenován c. k. zemskou školní radou v Brně jako definitivní podučitel v N. Hrozenkově „U huti“, kde působil až do svého převedení na Miloňov – 1. 3. 1891.

Mezi jeho další aktivity patřilo rybářství. Založil na Bečvě již od raného mládí řadu výborných líhní a staral se všemožně o rozkvět tamního rybářství. V době svého funkčního učitelského období na Miloňově založil školní rybník na chov kaprů, na potoku Škaredici první pstruží líheň (V době, kdy byl řídícím učitelem pan řídící Šivic, jezdil za ním často J. N. Polášek, sběratel lidových písní. Ne pro písničky, ale byl vášnivý rybář a věděl, že pan řídící je odborník na ryby....). Jeho erudovaná rybářská činnost ho vynesla až na místo moravského zemského rybářského inspektora. Problematiku rybářství přednášel na vysoké škole zemědělské, organizoval, radil a vykonával za nejskrovnějších prostředků a poměrů velké dílo k rozvoji moravského rybářství. Zemřel v 67 letech 16. listopadu 1926. Více MZA Brno – SOKA Vsetín, Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, František Šivic, inv. č. 235, karton 142.

²² Příloha č. 11.

²³ MZA Brno – SOKA Vsetín, ZDŠ Milonov Velké Karlovice, nezpracováno, Památní kniha národní školy ve Velkých Karlovicích v údolí Miloňově, list 74.

²⁴ Plán stavby obecné školy v Miloňově. Státní okresní archiv Vsetín, fond AO Velké Karlovice, inv. č. 198, sig. VI/I, karton č. 17.

SUMMARY

THE SCHOOL IN KARLOVICE AND THE VALLEY OF MILOŇOV

Key words: Velké Karlovice – history of education – valley of Miloňov – school – documentation – Wallachian Open Air Museum – museum exposition.

Political, economic and social changes in the second half of the 19th century in Europe influenced the attitude of the government towards school education in the Austrian-Hungarian monarchy. The reason was the pursuit of improvement of elementary education to cut down illiteracy. The legislation – the Act on the Relationship between the School and the Church of 25 May 1868, and the Imperial Act on Education of 14 May 1868, promised rapid changes in the area of elementary school education. Both Acts made the state and the towns and municipal offices responsible for school education, and school attendance was declared obligatory. Due to the above-mentioned Acts, something like a systematic school network was also developing in the poor region of the Wallachia, despite the fact that bringing the concept to life was a lengthy and challenging process. However, by the end of the 19th century a number of village schools had been built in the Wallachia.

The original timbered, one-floor school building in Velké Karlovice-Miloňov unfortunately did not survive in its original place. The scientific reconstruction of this school building follows from a preserved construction plan of the municipal school in the valley of Miloňov, dated 1888. In that year, the construction was implemented “in situ”. It is an example of a mixed-class municipal school from the last third of the 19th century. The building is characterised by a mixture of the traditional folk architecture of the region and the later common building style widely used in public buildings erected by the end of the 19th century, which were subject to approval by the state authorities.

K HISTORII SEIDLOVY HOSPODY VE ZDĚCHOVĚ

Renata Prejďová

Zděchov – lidová architektura – dokumentace –
pohostinství

Obec Zděchov s celkovou rozlohou 1 300 ha leží 11 km jihovýchodně od Vsetína, v údolí Zděchovského potoka, na svazích Javorníků, v nadmořské výšce 500 m n. m. K 31. 12. 2011 v obci žilo celkem 609 obyvatel, 295 mužů a 314 žen.¹ Nejstarší písemná zpráva o obci pochází z roku 1623, kdy je Zděchov uveden spolu s dalšími obcemi vsetínského panství v kupní smlouvě mezi Albrechtem z Valdštejna a Zdeňkem Žampachem z Potnštejna.²

Název obce se objevuje v písemných českých a německých pramenech v podobě Děchov (1638), Diechaw (1640), Zdechow, Zdiechow (1663), Zdiechow (1670), Zdiechow (1718, 1751), Zdiechow, Zděchov (1846), Zdechov (1881), Zděchov, Zděchov (1893), Zděchov (1924). V obecní pečeti z roku 1748 je zobrazen květ kopretiny. Tento symbol s větvíčkami jalovce se objevuje i ve znaku, který byl obci udělen spolu s praporem v roce 2001.³

Osídlení dnešního Zděchova bylo zejména dílem pasekářské činnosti poddaných ze sousední obce Hovězí v průběhu konce

25

Zděchov na indikační
skice z roku 1879
(výřez), zvýrazněn
objekt čp. 135.

Objekt hospodářské budovy – stodoly u čp. 135 ve Zděchově, 2006, fotoarchiv VMP.

16. století. Zajímavou, byť smyšlenou historií o založení obce⁴ uvádí také Kronika obce Zděchova: *O vzniku obce Zděchova určitých zprav, nemáme a podáváme tu toliko dosud zde zachovalou pověst. Obec zdejší založili prý uprchlíci ze Starého Zubří u Rožnova asi r. 1560. Vykládá se, že tito byli ve Starém Zubří přetíženi robotou a náramně dráby trýzněni. Jednoho dne se usnesli tajně nelidské vrchnosti své uprchnouti. Jedna babička toliko zůstavena ve Starém Zubří, by ráno po té noci, když uprchlíci budou již daleko za horami, v každé chalupě v peci zatopila, aby se zdálo, že obyvatelé vaří snídani, a aby tak útěk jejich záhy nebyl zpozorován. Stařena ona prý příkaz ten svědomitě vykonala a tak se stalo, že útěk jejich byl zpozorován, až již byli uprchlíci daleko v lesích a stíhání jich bylo pak již bezúčelné. Tito uprchlíci zůstali tedy v lesích mezi vysokými kopci v těch místech, kde nynější obec Zděchov leží. Jméno obce se odvozuje od mluvy lidu. „Při Rožnově a při Frenštátě říká lid místo*

*zde – zdě – a uprchlíci oni zajisté řekli: „zdě sa budem chovat“ – t.j. zde se budeme žít: od toho tedy Zděchov.“*⁵

Zděchov a jeho obyvatelé však byli v historii také vystaveni řadě nepříznivých událostí. Například na konci Valašského povstání byla obec v roce 1644 vypálena, zhruba o dvacet let později, v roce 1663 zpustošili Zděchov Turci a počátkem 18. století, během povstání Františka Rákociho II., obec opakovaně vydrancovali protihabsburští povstalci zvaní Kuruci. Zděchovským se nevyhnuly ani přírodní živly, v roce 1777 byla obec z velké části zničena požárem a za zmínku také stojí velké sousedské spory obyvatel Zděchova se sousední vsí Hovězí o některá sporná území v letech 1714–1715, kdy byl při těchto půtkách dokonce zabit tehdejší zděchovský fojt Jan Stárek.⁶

Zděchov býval původně převážně zemědělskou vsí, průmysl v obci prakticky nikdy

zastoupen nebyl. Obyvatelé si také přivydělávali podomáckou výrobou čepců, dřevěných výrobků a březových košťat, jiní pracovali v továrnách v Hovězí a Halenkově a někteří odcházeli na sezónní práce do Uher. Značná část obyvatelstva se pro nedostatek obživy odstěhovala za prací do Ameriky. K většímu exodu obyvatel ze Zděchova došlo po roce 1945, kdy takřka polovina z nich odešla do pohraničí osídlivat území po vysídlených Němcích.⁷

Z kulturně společenského hlediska byl pro obec Zděchov velmi významným rokem především rok 1778, kdy zde byla založena škola a postaven kostel Proměnění Páně, který je dosud považován za nejvýznamnější kulturní památku obce.⁸ A právě na úpatí kostelního vrchu se nachází dům čp. 135, místními obyvateli dodnes zvaný Stará Seidlova hospoda.

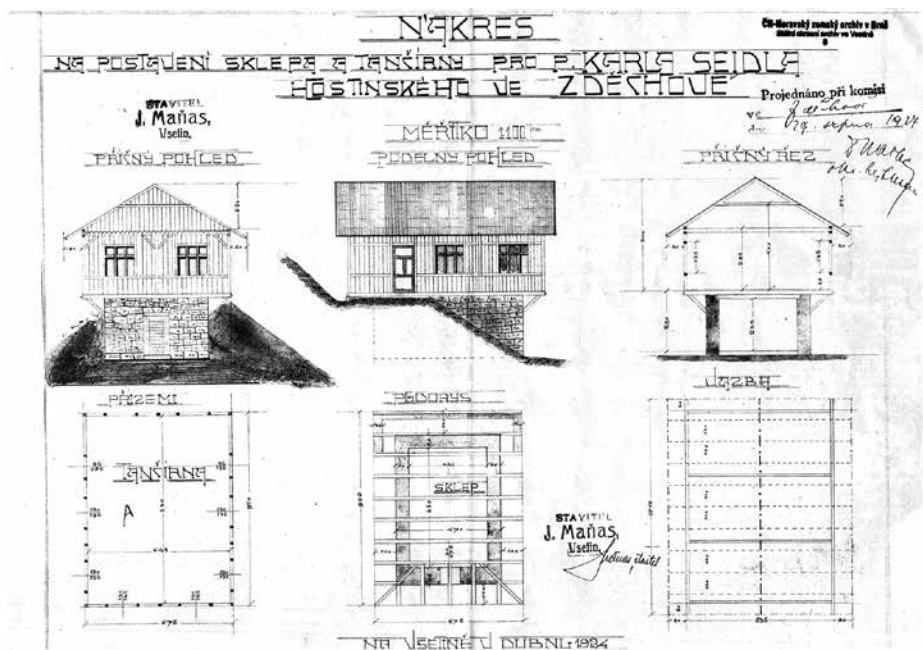
Výpisky Josefa Válka z Josefínského katastru z roku 1789 zahrnují také dodatek obsahující seznam domů vystavěných

po roce 1789 (*Seit dem Jahre 1789 neu entstandene Häuser*),⁹ z něhož vyplývá, že dům čp. 135 byl vystavěn až po tomto roce. Na základě této informace a z poměrně dobrého fyzického stavu celého objektu se přistoupilo k závěru, že dům vznikl teprve počátkem 19. století jako jednotraktová roubená budova, k níž byly později připojeny dřevěné přístavby. Domněnku, že vznik objektu lze skutečně datovat do období kolem roku 1820, potvrzuje sám majitel hostince Karel Seidl ml., který uvádí v konceptu své žádosti na Ministerstvo školství a národní osvěty následující: *Hostinec který mám jest toho nejmenšího rozsahu jest to dřevěná budova 107 let stará.*¹⁰

Z historicko-archivního průzkumu v Moravském zemském archivu vyplynulo, že prvním doloženým majitelem objektu byl Josef Holubík, který hostinskou živnost provozoval jako jediný v celé obci. Usedlost se skládala z obytného roubeného jednotraktového domu o zastavěné ploše

Objekt hospodařské budovy – stodoly u čp. 135 ve Zděchově, 2006, fotoarchiv VMP.

Nákres dřevěného tanečního sálu na budově kamenného sklepa (ledovny) u čp. 135 ve Zdechově.

133 sáhů, hospodářského stavení, zahrady a pole se sadem.¹¹

Kniha stabilního katastru z roku 1829 ovšem zaznamenala i některé pozdější majetkové převody. Také u usedlosti čp. 135 je původní majitel Holubík přeškrtnut (dá se předpokládat, že k tomu došlo někdy koncem 40. let 19. století) a je nadepsán nový majitel Paul Matocha, syn obchodníka ze sousední obce Hovězí. Ten je při svém sňatku 1. května 1849 s Magdalenou Hrbáčkovou ze Zdechova již psán na č.p. 135 ve Zdechově.¹² Na základě informací získaných ze sčítacích operátů je zřejmé, že již v roce 1857 je tento muž nebožtík, neboť jako majitelka objektu je vedena pouze vdova Magdalena Matochová s dcerou Marianou.¹³

V roce 1879 jsou již zaznamenány drobnější změny v dispozicích. Dřevěné hospodářské stavení v rámci dvora zůstalo, avšak dům se rozrostl o přístavbu v se-

verozápadní části (jednalo se zřejmě pouze o přístavbu v přízemí, která nejspíše rozšířila zázemí pro hostinský sál, popř. obytnou plochu pro rodinu Seidlovu, a přístavba na patro vznikla později).¹⁴ K významnější přestavbě a změně charakteru celého objektu dostavěním patra budovy došlo teprve koncem 20. let až počátkem 30. let minulého století. Tuto hypotézu potvrzují také slova pamětníka a starousedlíka Antonína Ezechýla ze Zdechova, který odhadoval stáří objektu na 150–160 let a vybudování přístavby řadil do 20. až 30. let 20. století.¹⁵ K obytné části přibyl zděný hospodářský objekt – stodola, který na místě stojí dodnes. Jak bylo zjištěno v průběhu terénního výzkumu, teprve v roce 1906 (dle datace na jednom z kamenů) k ní přibýly kamenné chlévy, které zřejmě nahradily nevyhovující původní dřevěný chlév ve dvoře.

Podle dominikální povahy pozemku a malého pozemkového zázemí lze usuzovat,

že usedlost nebyla již od počátku orientována výhradně na zemědělskou produkci. Napovídala by tomu nejen poměrně malá pozemková výměra, která by jen stěží užívala běžnou rodinu, ale také skutečnost, že její majitelé měli jako jediní z hospodářů pole v samotném středu obce. Teprve s postupným hospodářským vzestupem majitelů docházelo k scelování okolních pozemků odkupem z obecního dílu. Karel Seidl ml. píše v březnu 1927 v žádosti o stipendium pro dceru Vlastu následující: *Mám s manželkou 3 ha půdy pluhem počítaje v to i louku a pastvu, kteréžto pole jest ve vyšších stráních rozložené, málo úrodné neb bydlím poblíž Slovenské hranice ve vysokém pásnu horském.*¹⁶

Paradoxně ze stejného časového období, tzn. konce dvacátých let 20. století, pochází doklad, že to byla naopak právě zemědělská činnost, která zajišťovala hlavní zdroj obživy rodiny Karla Seidla ml. Ten v opětovné žádosti o prodloužení lhůty úpravy při tanečním sále z 8. 11. 1928 uvádí, že nebyl schopen zajistit požadované úpravy nutné pro úspěšnou kolaudaci z důvodu, že „...mám také polní hospodářství, které jest u nás jaksí hlavní obživou.“¹⁷

Těžko však říci, zda tato situace nevyplynula ze všeobecné hospodářské krize a jejích následků (důsledkem hospodářské krize mohlo být snížení dosavadních zisků a příjmů z pohostinství a přidružených živností, a proto se rodina mohla začít více orientovat na zemědělskou produkci).

Součástí usedlosti ve Zděchově čp. 135 byla také od konce 20. let minulého století tzv. ledovna (ledárna) sloužící především ke chlazení a uchovávání potravin a piva. Materiály nalézající se ve Státním okresním archivu ve Vsetíně obsahují korespondenci z let 1927–1929 mezi hostinským Karlem Seidlem a Okresní správou politickou na Vsetíně v záležitosti provedení kolaudace dřevěného tanečního sálu umístěného jako nástavba na nově postaveném zděném sklepe, který sloužil současně také jako ledovna.¹⁸ Jak je zřejmé z nákresu a popisu během kolaudačního řízení, byl taneční sál plánovaný jako dřevěná stavba obdélníkového půdorysu o rozměrech 8,80 × 6,45 m, jednoduché trámové konstrukce zvenku zadeštěné, beze stropu, kryté sedlovou střechou krokrové konstrukce, zpevněné hambálky. Příčně průchozí stavba byla opatřena dvěma dveřními vstupy

Objekt sklepa (ledovny) ze Zděchova, 2007, fotoarchiv VMP.

a osmi šestitabulovými okny umožňujícími přirozené osvětlení interiéru. Vnitřní stěny měl omítnuty vápennou omítkou na rákosových rohožích, bez dodatečných izolací a otopného systému.¹⁹

O úspěšné kolaudaci zmíněného tanečního sálu, který byl svého času na Vsetínsku raritou, svědčí také vzpomínka pamětníků, kteří uvádějí, že se v něm pořádaly pravidelné taneční zábavy (jednou za měsíc či čtrnáct dní), kterých se účastnila celá obec, údajně včetně nezletilých, a mnohokrát tyto zábavy skončily pořádnými rvačkami návštěvníků.²⁰ V Kronice obce Zděchova například nalezneme zápis, že po cvičení hasičských sborů, v rámci oslav 25. výročí trvání hasičského sboru ve Zděchově (1931), se bude konat *taneční zábava v hostinci u p. Karla Seidla*.²¹ V prostorách sálu se odehrávala také divadelní představení ochotnických souborů, což kupříkladu potvrzuje zápis v obecní kronice z roku 1926, kdy byl přímo ve Zděchově založen řídícím učitelem Jaroslavem Fröhlichem Kroužek divadelních ochotníků, v němž mj. hrála i jistá Anna Seidlová, a první představení tohoto kroužku se odehrálo v sále u Seidlů: *Divadlo se hrálo u Seidlů*

v sále a počet lidí v divadle 150. Stupné, I. místo 3 Kč, II. místo 2 Kč, k stání 1.50 Kč. Čistý zisk 130 Kč.²² Osud dřevěného sálu byl v podstatě zpečetěn rokem 1952, kdy bylo v obci založeno JZD, které jej začalo využívat jako skladiště obilí a krmiva pro dobytek, což vedlo k značnému chátrání, až bylo nutné objekt definitivně strhnout.²³ V současnosti stojí na místě pouze zrekonstruovaný kamenný sklep se sedlovou střechou, bez dřevěné nástavby.

MAJITELÉ SEIDLOVY HOSPODY VE ZDĚCHOVĚ ČP. 135

Prvním doloženým majitelem objektu, jak již bylo výše zmíněno, byl Josef Holubík, o němž však nemáme žádných dalších informací.

O něco více zpráv máme až o následujícím majiteli usedlosti a hostince ve Zděchově čp. 135, kterým byl Pavel Matocha (*cca 1828), syn Johana Matochy, obchodníka z Hovězí, a Uršuly, roz. Lašticové, pocházející taktéž z obce Hovězí. V květnu 1849 se hostinský Pavel Matocha ve věku 21 let ženil s Magdalenou Hrbáčkovou (*cca 1831), osmnáctiletou dcerou sedláka Mikuláše Hrbáčka ze Zděchova čp. 136

Fol. 89

Geburts- und Taufbuch

Totus et Fol.	Jahr, Monat und Tag der		Des Getauften						Des Vaters			
	Geburt	Taufe	Haus-Nr.	Name	Relig.		Geschl.		Geburt	tot geboren	Name, Stand und Filiation	Relig.
					katholisch	evangelisch	männlich	weiblich				
III 89	1849	14.14.		Pavel							Pavel Seidl, hostin- ský ve Zděchově, syn p. Johana Seidla, řeznického mistra ve Zděchově, a jeho manželky Roziny, rozené Rosenveig ze Vsetína.	

a jeho ženy Anny, roz. Martišové. Zmíněná Magdalena je pak již jako vdova vedena ve sčítacích operátech z roku 1857 jako majitelka usedlosti čp. 135 i s dcerou Marianou (*18. 9. 1850).²⁴

Dcera Pavla a Magdaleny Matochových Mariana Matochová si v lednu 1867 bere ve Zděchově za manžela řeznického syna Karla Seidla ze Vsetína čp. 122. Matrika uvádí, že v době sňatku bylo ženichovi 29 let a nevěstě pouhých 16 let.²⁵ Tak se do zděchovské hospody čp. 135 dostává rod Seidl, po němž tento objekt získává i své jméno, Seidlova hospoda.

Karel Seidl st. (*21. 9. 1837) je tedy jako vlastník usedlosti registrován od roku 1867, kdy se sem přizpěnil ze Vsetína. V kronice obce Zděchova lze najít následující zápis pořizený nadučitelem Janem Tauberem v roce 1891: *První a starý hostinec ve Zděchově stojí pod kostelem, jehož majetníkem jest pan Karel Seidl a jeho manželka Marie. Jsou to naši kmotři a oba i celá rodina jejich velmi hodní lidé. I děti mají vesměs pořádné a mám opravdu tyto lidi všecky rád. Pan Seidl pochází ze Vsetína a provozuje i řeznictví. Paní Seidlová*

pochází ze Zděchova z velmi četné a přece vynikající ve Zděchově rodiny Hrbáčkové. Starému Hrbáčkovi z č. 8 a již jeho otci říkali Brhel.²⁶ Nadšení učitele Taubera celou rodinou hostinského Seidla poněkud koriguje stručná noticka dopsaná vlevo od zmíněného textu zřejmě o něco později: Zde pan pisatel příliš přehání. Hrůza.²⁷ Zaujatosti pana nadučitele lze však snadno porozumět, neboť se sám tak trochu považoval za součást Seidlový rodiny, jak osvětluje následující zápis v téže kronice: Hudebníci hrávají jistou polku, již nazvali „Brhlovo sůžení“. A nyní, kdykoli se sejdou u Seidlů všichni Hrbáčci, Pavelci a všichni ostatní, kteří jsou s nimi příbuzní a neb jich kmotři, tak říkávají, že je pohromadě „Brhlovo sůžení“. Ovšem, kde se toto „sůžení“ sejde, bývá vždy dosti veselo a příjemno po venkovsku se pobaviti. Jeli-kož jako kmotr Seidlových hochů, náležím jaksí do toho „Brhlova sůžení“, volám: Ať žije „Brhlovo sůžení“!²⁸

Usedlost po Karlu Seidlovi st. zdědil jeho mladší syn Karel Seidl ml., jenž byl jejím majitelem až do své smrti v roce 1954. Jeho syn Karel Seidl nejml. prodal dům, někdy po roce 1970, zlínskému filmaři

für das Jahr 18

Der Mutter		Des Taufenden		Der Pathen	
Name, Stand und Filiation	Relig.	Name u. Charakter samt der Hebamme	Name	Stand und Wohnort	
	katholisch evangelisch				
Marianna, doc- ra port. Pavla Matochu, hostia- stém ve Zdětcho- vě, a jeho man- želky Mariany, roz. Martišové Zdětchova.	"	Olchabitský pro doc. duch. Bába: Marianna Valt- erová, 5. ve Zdětchově.	Jan Seidl Jozef	Běh- ovní "Bým- stře vsetina. je ho- man- želka.	

Matriční zápis o sňatku Karla Seidla a Marianny Matochové.

STRUČNÝ RODOPISNÝ PŘEHLED MAJITELŮ USEDLOSTI ČP. 135 VE ZDĚCHOVĚ A PROVOZOVATELŮ HOSTINSKÉ ŽIVNOSTI TAMTĚŽ

Pavel Matocha

*20. 7. 1828 v Hovězím čp. 20,
† 5.2.1857 ve Zděchově čp. 135
otec: Johan Matocha, obchodník v Hovězím
matka: Uršula roz. Laštovica z Hovězích

Děti:

1. Anna *30. 6. 1849 Zděchov čp. 135
2. Marianna *18. 9. 1850 Zděchov čp. 135
3. Jan *23. 9. 1852, † 24. 7. 1857 Zděchov čp. 135

oo 1. 5. 1849 Zděchov

Magdalena roz. Hrbáček

*4. 3. 1831 ve Zděchově čp. 136
† datum úmrtí nezjištěno
otec: Mikuláš Hrbáček, sedlák ze Zděchova
matka: Anna roz. Martiš ze Zděchova

Karel Seidl

*24. 9. 1837 ve Vsetíně čp. 122
† datum úmrtí nezjištěno
otec: Jan Seidl, řezník ze Vsetína
matka: Františka roz. Rosenzweig ze Vsetína

Děti:

1. Karel *30.3.1868, +25.4.1868 Zděchov čp. 135
2. Františka *25.12.1869, +3.3.1870 Zděchov čp. 135
3. Mariana *17.3.1871 Zděchov čp. 135, +16.12.1904 ve Mčenovicích
4. Josef Jaroslav *19.3.1873 Zděchov čp. 135
5. Rosalia *14.6.1875 Zděchov čp. 135
6. Karel *14.10.1877, + 23.7.1954 Zděchov čp. 135,
oo 20.2.1909 v Novém Hrozenkově
7. Františka *18.2.1880 Zděchov čp. 135, +1.7.1936
8. Anna *25.5.1882 Zděchov čp. 135, +13.9.1939
9. Hermína *5.5.1884, + 31.12.1884 Zděchov čp. 135
10. Antonín *8.4.1886, +13.6.1888 Zděchov čp. 135

oo 29. 1. 1867 Zděchov

Marianna roz. Matocha
*18. 9. 1850 ve Zděchově čp. 135
† datum úmrtí nezjištěno
otec: Pavel Matocha, hostinský ve Zděchově
matka: Magdalena roz. Hrbáček ze Zděchova

Karel Seidl

*14.10.1877 ve Zděchově čp. 135
† 23.7.1954 ve Zděchově čp. 135
otec: Karel Seidl, hostinský ve Zděchově
matka: Marianna roz. Matocha ze Zděchova

Děti:

1. Vlasta *cca 1910
2. Olga *cca 1913
3. Bohuš *cca 1915
4. Karel *cca 1917
5. Marie *cca 1919
6. Milada *cca 1923

oo 20.2.1909 Nový Hrozenkov

Celestýna

(další informace nezjištěny)

Horákovi. Pamětníci uvádějí, že Seidl nechtěl za žádnou cenu prodat dům komukoliv z místních obyvatel. K tomuto rozhodnutí jej zřejmě přivedly problematické vzájemné sousedské vztahy.²⁹ Posledním známým majitelem usedlosti je pan Lukša z Ostravy-Hrabůvky, který jednotlivé objekty postupně rekonstruuje a údajně se snaží co nejméně zasahovat do původního dochovaného vzhledu objektu.³⁰

RODINNÉ POMĚRY A ZAMĚSTNÁNÍ RODINY SEIDLOVY ZE ZDĚCHOVA

Majitelem objektu ve Zděchově čp. 135 byli tedy od roku 1867 registrováni Karel Seidl st. a jeho manželka Mariana, kteří dali staré hospodě název (Seidlova hospoda) běžně užívaný místními obyvateli dodnes. Mariana a Karel Seidlovi měli celkem deset dětí, všechny narozené ve Zděchově na čp. 135:

- Karla (* 30. 3. 1868, † 25. 4. 1868),
- Františku (* 25. 12. 1869, † 1. 1. 1870),
- Marianu (* 17. 3. 1871),
- Josefa Jaroslava (* 19. 3. 1873),
- Rosalii (* 14. 6. 1875),
- Karla (* 14. 10. 1877, † 23. 7. 1954, budoucího majitele usedlosti čp. 135),
- Františku (* 18. 2. 1880, † 1. 7. 1936),
- Annu (* 25. 5. 1882, † 13. 9. 1939),
- Hermínu (* 5. 5. 1884),
- Antonína (* 8. 4. 1886, † 13. 6. 1888).³¹

Oba přeživší synové (Josef a Karel) se vyučili řemeslu a starší Josef je zpočátku veden jako pomocník otcovy živnosti masařské a posléze jako řeznický tovaryš.³² Další zprávy o Josefu Seidlovi již, bohužel, nemáme. Mladší syn Karel byl sice původně v učení u vsetínského krejčího, později je ovšem veden jako pokračovatel otcovy živnosti a také jako majitel usedlosti.³³ Koncese k provozování živnosti hostinské a výčepnické s oprávněními podávati pokrmy, přechovávat cizince a držeti dovolené hry byla Karlu Seidlovi udělena 2. 3. 1909, jak je zřejmé z informací v živnostenském registru okresu Vsetín.³⁴

Větší množství informací, zejména pak díky dosud žijícím informátorům, se podařilo

shromáždit k rodině Karla Seidla mladšího a tím i k provozu a fungování jeho hostince ve Zděchově zhruba od dvacátých let minulého století. Pamětníci uvedli, že Karel Seidl ml. měl se ženou Celestýnou celkem čtyři děti – Marii, Olgu, Miladu a Karla. Získaná informace však nebyla úplná, neboť z konceptu dopisu Karla Seidla ml. adresovaného Vysokému ministerstvu školství a národní osvěty v roce 1927 s žádostí o stipendium pro nejstarší dceru Vlastu vyplývá, že Seidlovi měli v té době celkem šest dětí – Vlastu (* cca 1910), Olgu (* cca 1913), Bohuše (* cca 1915), Karla (* cca 1917), Marii (* cca 1919) a Miladu (* cca 1923). Karel Seidl ve zmíněné žádosti uvádí: *V. M. Š. a N. osv. Ve hluboké účtě podepsaný osměluji se co nejuctivěji prositi by mi byla udělena podpora na dokončení studií pro mou nejstarší dceru Vlastu Seidlovou, kterou mám v 6. třídě u státního reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí. Uctívou žádost svou podpořím těmito doklady: Mám 6 mladších dítek ve stáří tomto: Seidlova Vlasta ve stáří 17 let, Seidlova Olga ve stáří 14 let, Seidl Bohuš ve stáří 12 let, Seidl Karel ve stáří 10 let, Seidlova Marie ve stáří 8 let, Seidlova Milada ve stáří 4 roky. Dle stáří vidno 5 dítek mne chodí do školy, které mne nemohou ještě vypomáhati tak mému povolání a musím cizích lidí na výpomoc při hospodářstvu používat.*³⁵

O jisté „zběhlosti“ Karla Seidla v obdobných suplikách nemůže být pochyb, neboť byl schopen svou sociální situaci vylicit náležitě dramaticky, jak dokazují další zdůvodnění v téže žádosti: *Mám s manželkou 3 ha půdy pluhem počítaje v to i louku a pastvu, kteréžto pole jest ve vyšších stráních rozložené, málo úrodné neb bydlím poblíž Slovenské hranice ve vysokém pásnu horském. Hostinec který mám jest toho nejmenšího rozsahu jest to dřevěná budova 107 let stará. Poněvadž když lid jest chudobný odchází na jaře na práci do světa na Slovensko a na Hanou a vrací se pozdě na podzim domů, tak že jen ti mužové zůstanou doma co nutně musí*

doma býti, takže výnos s hostince je praneopatrný. Jsem 50 let star a trpím srdeční nemocí a i revmatismem, tak že ku těžší práci nejsem spůsobilý. Poněvadž chci aby celých 8 ročníků mohla dostudovati, aby celé studium ukončila, avšak vidím, že musím velmi strádati se svou rodinou neb měsíčně musím 400kč platiti na stravu a byt pro dceru mou. Domu dojížděti nemůže pro vzdálenost od dráhy tak že by cestami strávila celý den i večer a ku učení by jí vůbec času nezbylo. Prosím ještě jednou co nejuctivěji Vysoké ministerstvo školství a národní osvěty nezamítejte žádosti mé neb chci aspoň jednomu z dítek prvých popřáti vzdělání vyššího. Bylo by přec velkou škodou a chybou kdyby začaté studia dokončiti nemohla, čímž bych se cítil nejvíce jako otec poškozen. Doufám, že uctivá žádost mi odmítnuta nebude a vysoké ministerstvo školství a n.os. mi nějakou měsíční podporu, když ne přímou aspoň z některého fondu pro mou dceru povolí. Na důkaz pravdy přikládám pololetní zprávu z gymnasia. Podáno dne 13/3 1927.³⁶

Dotazovaní pamětníci, manželé Marie a Antonín Ezechylových ze Zděchova dále vzpomínají, že všechny děti byly údajně studované, ovšem dvě dcery byly „na nervy“ a syn Karel, původním povoláním učitel, propadl alkoholu. Jedině dcera Marie pomáhala v hospodě i při prodeji v obchodě. Seidlovi také údajně nebyli, právě s výjimkou dcery Marie, v obci příliš oblíbení, neboť se prý považovali za místní honoraci a s místními se cíleně příliš nestýkali, a to nejen dospělí, ale ani jejich děti.³⁷

Primárním zaměstnáním Karla Seidla staršího a posléze i jeho syna a nástupce Karla mladšího bylo pravděpodobně provozování hostinské živnosti, k níž se posléze přidružila nejprve živnost řeznická a později také kupecký krám a trafika.³⁸ Existenci řeznictví však zděchovští pamětníci a informátoři nepamatují, z čehož lze usuzovat, že ve 30. letech 20. století již tato živnost provozována nebyla.³⁹ Je zřejmé, že tuto živnost ukončil Karel Seidl již před rokem 1924, neboť ve vsetínském

archivu existuje záznam, že v roce 1924 měl Zděchov celkem 902 obyvatel a dva hostince (hostinec Karla Seidla a Josefa Zamazala). Na rozdíl od Karla Seidla, který kromě hospody vedl ještě trafiku, provozoval jeho konkurent Zamazal nejen hostinec a trafiku, ale také řeznictví.⁴⁰

Na konci dvacátých let však máme doloženo, že za hlavní zdroj obživy rodiny bylo považováno zemědělství a hospodářská činnost rodiny.⁴¹ Z konceptu dopisu Karla Seidla ml. adresovaného Ministerstvu pošt a telegrafů, psaného někdy v letech 1924–1925, jehož obsahem je žádost o zvýšení roční odměny za vedení poštovny ve Zděchově (poštovní úřad Hovězí), lze usuzovat, že Seidlova hospoda sloužila také jako místní poštovna.⁴²

Karel Seidl ml. byl také činným v obecním zastupitelstvu, v obecní kronice je jeho občanská aktivita doložena již od roku 1919. O pár let později, v roce 1922, byla ve Zděchově založena Republikánská strana a Karel Seidl se stal jejím předsedou.⁴³ Nejsilnější politické pozice v obci sice měla až do roku 1948 Strana lidová, ovšem volební preference republikánů postupně také rostly. Zatímco ještě například ve volbách do obecního zastupitelstva v září 1931 získali pouze jeden mandát (ten obdržel právě Karel Seidl),⁴⁴ ve volbách v červnu 1938 měli již republikáni mandátů celkem pět.⁴⁵ Ovšem právě od roku 1938 se jméno Karla Seidla mezi členy obecního zastupitelstva již nevyskytuje.

PROVOZ SEIDLOVY HOSPODY VE ZDĚCHOVĚ⁴⁶

Hospoda byla velkou místností, v jejímž rohu stával nálevní pult. Sedávalo se na lavicích po obvodu stěn u těžkých dřevěných stolů, z nichž jeden byl vyhrazen movitější klientele. Jinak se zde ale zvláštní sociální diferenciace neuplatňovala, jelikož Valašsko bylo všeobecně chudý kraj. K osvětlení sloužily petrolejové lampy zavěšené ze stropu a místnost byla vytápěna kamny, ze kterých se následně vysypával dřevěný popel, který sloužil dále jako hnojivo.

Dle vzpomínek manželů Ezechýlových fungovala hospoda čistě jako nálevna, bez možnosti přenocování. Na základě *Knihy cizinců u Karla Seidla, hostinského ve Zděchově čís. 135* uložené ve sbírkách Valašského muzea v přírodě bylo zjištěno, že se získaná informace nezakládá tak zcela na pravdě. Hosté zde byli ubytováni od roku 1909 až do roku 1941. První zápis v knize hostů je datován 5. 11. 1909, poslední pak dokonce až 10. 12. 1941.⁴⁷ Je však pravdou, že se vždy jednalo jen o několik osob ročně, tudíž je možné, že tato skutečnost v paměti informátorů nezůstala zachována.

Hostinský Seidl také mívál pro své hosty k dispozici klobásový salám. Prodávalo se tu zejména vsetínské nebo brumovské lahvové pivo, pouze když se sešlo hodně lidí, hostinský narazil tzv. kotě (malý soudek, 20 l). Nejvíce šlo na odbyt zmiňované pivo, tzv. kvitovice (kvit měl 80 %, prodával se v sodovkárně a doma se ředil vodou na 40 %), zelená, čert a rum. Štampre zelené stávala 1 Kč, pivo 1.70 Kč nebo 2 Kč. Pokud sem zavítal nějaký opravdu chudý vesničan, hostinský mu nalil jen jeden kalíšek. Právě kvůli insolventním hostům měl Karel Seidl v hospodě na zdi pověšenou černou tabuli, kam se křídou psala jména jednotlivých dlužníků a dlužných částek. Posléze byly tyto údaje přepisovány do „dlužních knih“. Naopak finančně zajištění hosté si většinou poručili půlčik nebo žejdlík a nalévali si z něj sami.

Raritou Seidlovy hospody byl tzv. „koníček“. Jednalo se o hrací stroj na principu hracího válce jako flašinet, který stával v rohu hostince a rozkládal se na ploše cca 1,5 m × 1,5 m. Z boční strany se do něj vhodila mince, natočila se klička a stroj začal hrát. Byla to většinou jediná hudba, kterou bylo v hospodě možné běžně slyšet, jelikož žádní lidoví muzikanti se zde nescházeli.

Otevírací doba hostince byla denně od sedmi hodin, ale nejvíce návštěvníků sem přicházelo až po práci, tzn. v podve-

čer a později. Obvykle zde plno nebývalo, tudíž hostinský Seidl stíhal obsluhovat hosty sám a nepotřeboval žádné pomocníky. Výjimku tvořily církevní svátky jako Velikonoce či svátky vánoční a také období poutí, kdy se u Seidlů sešla téměř celá vesnice. Jinak do hospody chodili zpravidla výhradně muži, ženy sem zavítaly opravdu jen zřídkakdy, v podstatě jen během společenských akcí či svátků. Často však sedávaly na lavičce venku před hospodou, všechny v jedné řadě, čekaly na své muže a přitom si povídaly.

Osazenstvo hospody také kouřilo fajfky a mnohdy se hrály karetní hry jako mariáš, oko nebo komando. K tomu všemu se nejčastěji vykládalo o zemědělství a těžkos-tech života.

Součástí Seidlovy hospody byl také kopecký krám, přístupný ze síně, v němž se svého času prodávaly nejen potraviny, ale také další potřeby do domácnosti, jako například petrolej či mýdlo.

K hospodě náležela rovněž, na tehdejší dobu poměrně vzácná, ledárna (ledovna), v podstatě kamenný sklep užívaný k uchovávání ledu, umístěný přímo naproti budově hospody. Na základě archivního výzkumu ve Státním okresním archivu ve Vsetíně bylo zjištěno, že zmíněný sklep byl postaven až ve dvacátých letech minulého století. V zápise z jednání z 29. 8. 1927 v obci Zděchově v záležitosti prohlídky zvláštní přístavby pro taneční zábavy při hostinci Karla Seidla je mj. uvedeno: *Majitel hostince postavil při svém hostinci zděný hospodářský sklep, přístupný s ulice a na něm dřevěnou místnost o rozměrech 8.80 × 6.45 m.*⁴⁸ Sklep sloužil k udržení čerstvých potravin, k chlazení piva a nápojů a údajně, na základě výpovědi pamětníků, také jako toaleta pro návštěvníky hostince. Informace vztahující se k umístění WC ve sklepe však tak docela nekoresponduje se zjištěnými fakty. Z následného archivního průzkumu vyplynulo, že jednou z podmínek kolaudace dřevěné přístavby tanečního sálu nad sklepem sice bylo zří-

Interiér výčepu hospody čp. 135 ze Zdechova, 2004, fotoarchiv VMP.

zení jednoduchého pisoáru s nepropustnou podlahou, ovšem odvod splašků měl být zajištěn kanálkem vedoucím do již existujících dřevěných záchodů na dvoře hostince: *Pro novou místnost (taneční sál) a zároveň i pro trvalý místnost hostince budiž na vhodném místě zřízen pisoir s nepropustnou podlahou a betonovou stěnou, 1.50 m vysokou. Splašky budiž odváděny kanálkem k záchodům ve dvoře, kde budiž zřízena nepropustná a neprodyšně uzavřená žumpa.*⁴⁹ Karel Seidl nakonec kolaudační požadavek splnil, jak je zřejmé z následujícího listu: *Slavnému Okresnímu úřadu na Vsetíně! V účtě podepsaný oznamuje tímto zdvořile, že nařízenou úpravu při tanečním sále již dokončil a sice přístup k sálu od hostince jest vydlážděn a vzadu za sálem zřízen jednoduchý pisoir.*⁵⁰

Manželé Ezechýlovi také uvedli, že Seidlovi měli výstavní hospodářství, dokonce prý nechávali svým kravám čistit uši. Na pomoc v hospodářství si najímali námezdní dělníky, údajně zhruba za částku 5 Kč denně, a v domácnosti jim vždy vy-

pomáhala služebná a samotná hostinská Seidlová na její práci jen dohlížela. Tato služebná bydlela v domě u Seidlů ve vyhrazené vlastní malé místnosti.⁵¹ Že to bylo skutečně tak, potvrzují sčítací operáty k 31. 12. 1869 uložené v SOkA ve Vsetíně, kde je uvedeno, že na čísle popisném 135 ve Zdechově se zdržovala také například služebná Ewa Kubicek (* 1846) pocházející ze Zdechova čp. 96, která byla vedena jako pomocnice v polním a rolním hospodářství a zároveň jako služka.⁵² V roce 1890 byla jako děvečka v polním hospodářství uvedena tamtéž Rosalia Kubíček ze Zdechova (* 4. 3. 1870)⁵³ a v roce 1901 byly jako služebné u Seidlů vedeny děvečka Marie Šišková (* 8. 12. 1876 ve Zdechově) a pasačka Methodie Kubíčková (* 5. 5. 1884 ve Zdechově).⁵⁴

Seidlova hospoda byla v provozu i během druhé světové války. Dokladem toho je i žádost Karla Seidla o vyhotovení živnostenského listu v jazyce českém i německém ze 3. 9. 1942.⁵⁵ Po válce 30. prosince 1947 si zase Karel Seidl zažádal o výmě-

nu této dvoujazyčné koncese za českou, kterou v roce 1942 vrátil okresnímu úřadu ve Vsetíně. Na základě této žádosti mu byla původní živnostenská koncese 6. 1. 1948 navracena.⁵⁶

Narižením ONV ve Vsetíně z počátku roku 1952 byla živnost hostinská a výčepnická se stanovištěm ve Zděchově 135 začleněna do komunálního podniku, jehož vedoucím byl ustanoven Karel Seidl, čímž bylo fakticky ukončeno soukromé podnikání Karla Seidla.⁵⁷ Poslední úřední záznam nalezený v SOKA Vsetín vztahující se k rodině Karla Seidla ze Zděchova je zápis z 25. 8. 1953, kdy při reorganizaci pohostinského sektoru byl koncese hostinská znějící na K. Seidl se stanovištěm ve Zděchově čp. 135 začleněna 30. 6. 1953 do Okresního svazu spotřebních družstev ve Valašském Meziříčí s názvem „Jednota“ – Valašské Meziříčí.⁵⁸ Vedoucím hostince byl sice opět ustanoven Karel Seidl, ten však v červenci následujícího roku umírá.

Zděchovská kronika pak ještě obsahuje sporadické zmínky vztahující se k rodině a majetku rodiny Seidlový. Například v zápise z roku 1957 o právě probíhající socializaci vesnice čteme následující: *V srpnu probíhala u nás na nár. výb. akce získávání občanů do J.Z.D. Za tím účelem zval buď předs. nebo tajemník z příkazu 3členné komise z okresu, občany hlavně neplniče zemědělských výrobků aneb kteří nemají zaplacen nár. pojištění a tam s nima diskutovali o vstupu do J.Z.D. anebo vyjádření o zavedení Státního statku. Úpadkové hospodářství označili Seidlovo, Zamazalovo a Kabrhel (v Misném). Poradna zůstala bezvýsledná, zemědělci nechťejí zatím hospodařit společně poukazuji na to, co s téma, poněvadž všichni i když se utvoří J.Z.D. na té pudě nemůžou zůstat. Stejně však na to dojde.*⁵⁹

Další zmínka se nalézá v zápise z roku 1959 popisujícím hospodaření Státního statku ve Zděchově: *Pracovaly 2 pary koní.*

37

Interiér výčepu hospody čp. 135 ze Zděchova, 2004, fotoarchiv VMP.

Podmínuto k příštímu roku 20 há. Podmítali i pasovým traktorem s 5 radlicemi Sajdlovy Machálky.⁶⁰ Příští záznam pochází z následujícího roku: 4. července svaděli hovězí dobytek zemědělci, kterým státní statky zabraly půdu tj. Padělký, Radošovy, Tkalcové vrchy, Machálky, Juříčenu a Nepřejoy.⁶¹ Protože Státní statek neměl ještě ani v roce 1960 vlastní kravín (ten byl postaven až v roce 1964), řešil situaci ustájení dobytka nejprve u jednotlivých zemědělců doma a od roku 1961 pomocí tzv. adoptovaných chlévů: *Zatím zemědělci měli dobytek ustajený tento rok doma, až v r. 1961. mají ustájit dobytek hovězích adoptovaných stajích. Adoptované chlévy jsou u Zicha č. 28 pro 12 ks. u Seidlu pro 18 dojníc u Jurču a Mačka na kolíbkách pro jalovice.*⁶²

POZNÁMKY

¹ *Zděchovský zpravodaj* [online], Zděchov: Obecní úřad ve Zděchově, 2011, č. 1 [cit. 8. 8. 2012]. Dostupné z http://www.zdechov.cz/soubory/zpravodaj_2011-12-27_1324991459.pdf

² HRBÁČEK, Karel. *Zděchov, historie a současnost*. Zděchov: MNV Zděchov, 1985, s. 9.

³ *Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost; Valašské Meziříčí: Hvězdárna Valašské Meziříčí; Vsetín: Okresní úřad, 2002, 963 s. ISBN 80-7275-024-0.

⁴ Jedná se o příběh vymyšlený na počátku 18. století Janem Jiřím Středovským, který u nás na konci 19. století rozšířil spisovatel a historik Matouš Václavek.

⁵ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12. Pamětní kniha obce Zděchova, s. 2.

⁶ HRBÁČEK, Karel. *Zděchov, historie a současnost*. Zděchov: MNV Zděchov, 1985, s. 11–21.

⁷ *Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost; Valašské Meziříčí: Hvězdárna Valašské Meziříčí; Vsetín: Okresní úřad, 2002, 963 s. ISBN 80-7275-024-0.

⁸ HRBÁČEK, Karel. *Zděchov, historie a současnost*. Zděchov: MNV Zděchov, 1985, s. 22.

⁹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond Válek Josef, inv. č. 282 – Seznam domů vystavených po roce 1789.

¹⁰ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45392 – Koncept žádosti Karla Seidla ml. na Ministerstvo školství a národní osvěty z 13. 3. 1927.

¹¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond D9, Stabílní katastr – indikační skici 1824–1931.

Poslední dva známé záznamy v kronice se vztahují k odkupu pozemků z majetku Seidlových v důsledku nové výstavby v obci. V záležitosti stavby nového mostu v roce 1968 je zmíněno následující: *Dříve byla velká oklika až teď předseda nár. výboru a tajemník jednali s majitelkou Sajdlovou která po větších zakrocích povolila aby se trasa silnice alespoň trochu vyrovnala. M. N.V. za povolenou část zahrady jí na penězích odškodnil.*⁶³ V roce 1970 usoudilo ředitelství Státního statku ve Zděchově, že je v obci málo bytových jednotek, a proto se rozhodlo postavit bytový dům pro čtyři rodiny svých zaměstnanců: *Stavební místo vyhlednuto nad koloniina začátku vesnice. Jednalo s majitelem louky Karlem Sajdlem, kde po delším jednání dohodnuto že to statnímu statku proda. Pozemek na stavbu stal kolem 11.000 Kč. Hned se také přikročilo ku stavbě bytovky.*⁶⁴

¹² Moravský zemský archiv v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 2490 – Oddací matrika Vsetín, s. 182.

¹³ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 474 – Sčítací operáty – obec Zděchov.

¹⁴ Původní hypotéza, na jejímž základě byly vypracovány stavební podklady a plány pro samotnou realizaci výstavby objektu hospody s kupeckým krámem a ledovnou ze Zděchova ve Valašském muzeu v přírodě – viz Indikační skica z roku 1879.

¹⁵ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 17–29.

¹⁶ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45392 – Koncept dopisu Karla Seidla Ministerstvu školství a národní osvěty z 13. 3. 1927.

¹⁷ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov čp. 135 – korespondence Karla Seidla ml. a Okresní politické správy ve Vsetíně v záležitosti kolaudace postaveného tanečního sálu.

¹⁸ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov čp. 135 – korespondence Karla Seidla ml. a Okresní politické správy ve Vsetíně v záležitosti kolaudace postaveného tanečního sálu.

¹⁹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – zápis z jednání Okresní politické Správy ve Zděchově z 29. 8. 1927 v záležitosti kolaudace tanečního sálu při hostinci Karla Seidla ve Zděchově čp. 135.

²⁰ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 20.

²¹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 41.

²² Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 35.

²³ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 19–20.

²⁴ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 474 – Sčítací operáty – obec Zděchov.

²⁵ Moravský zemský archiv v Opavě, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2490 – Oddací matrika Vsetín, s. 182.

²⁶ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12. Pamětní kniha obce Zděchova, s. 12.

²⁷ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 12.

²⁸ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 13.

²⁹ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 25.

³⁰ Informace odpovídající době, kdy byl ve Zděchově prováděn terénní výzkum, tzn. na podzim roku 2007.

³¹ Moravský zemský archiv v Opavě, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2492 – Rodná matrika Vsetín, s. 9, 26, 33, 51, 69, 89, 105, 119, 137, 153.

³² Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 666 a inv. č. 764 – Sčítací operáty, arch popisný – obec Zděchov.

³³ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 92 – Živnostenský registr okresu Vsetín 1896–1926 II.

³⁴ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 92 – Živnostenský registr okresu Vsetín 1896–1926 II.

³⁵ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45392 – Koncept žádosti Karla Seidla Ministerstvu školství a národní osvěty v roce 1927 s žádostí o stipendium pro dceru Vlastu.

³⁶ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45392 – Koncept žádosti Karla Seidla Ministerstvu školství a národní osvěty v roce 1927 s žádostí o stipendium pro dceru Vlastu.

³⁷ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 18–19.

³⁸ Podle živnostenských rejstříků uložených ve Státním okresním archivu ve Vsetíně (fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 11 a fond ONV Vsetín, inv. č. 92 a 96) byly na čp. 135 ve Zděchově evidovány následující živnosti: 1894 – nálev piva a kořalky, 1904–1908 živnost oděvníká, 1909–1952 živnost hostinská a výčepnická s oprávněním podávat pokrmy, přechovávat cizince a držeti dovolené hry, 1912–1929 nákup a prodej lesních a polních plodů a ovoce, 1929–1934 krupařství a obchod střížním zbožím, 1934–1948 obchod smíšeným zbožím.

³⁹ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 19.

⁴⁰ MIKUŠOVÁ, L. Archiv obce Zděchov 1686–1945 (1952). Vsetín: Státní okresní archiv ve Vsetíně, 2000, s. 6.

⁴¹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – dopis Karla Seidla Okresní správě politické ve Vsetíně ze 13. 4. 1929.

⁴² Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45393 – Koncept dopisu Karla Seidla Ministerstvu pošt a telegrafů v Praze, nedatováno.

⁴³ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 32–33.

⁴⁴ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 41.

⁴⁵ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 55.

⁴⁶ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLACZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 18–29.

⁴⁷ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. A 45391 – Kniha cizinců u Karla Seidla, hostinského ve Zděchově č. 135.

⁴⁸ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov čp. 135 – zápis z jednání ze dne 29. srpna 1927 v obci Zděchově.

⁴⁹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – zápis z jednání ze dne 29. srpna 1927 v obci Zděchově.

⁵⁰ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – list Kar-

la Seidla Okresní správě politické ve Vsetíně z 19. 8. 1929.

⁵¹ Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, sbírka Písemnosti a tisky, inv. č. R 584 – BLAŽKOVÁ, Klára, SEDLAGZKOVÁ, Dominika. *Zpráva z terénního výzkumu – Seidlova hospoda, Zděchov*. Rožnov pod Radhoštěm, 2007, s. 23.

⁵² Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 474 – Sčítací operáty – obec Zděchov.

⁵³ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 666 – Sčítací operáty, arch popisný – obec Zděchov.

⁵⁴ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 764, Sčítací operáty, arch popisný – obec Zděchov.

⁵⁵ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719, Zděchov č. 135 – Žádost Karla Seidla z 3. 9. 1942 o vyhotovení živnostenského listu.

⁵⁶ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – Žádost Karla Seidla z 30. 12. 1947 určená Okresnímu národnímu výboru na Vsetíně.

⁵⁷ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – Oznámení Okresního národního výboru ve Vsetíně z 31. 3. 1952 o začlenění živnosti hostinské a výčepnické se stanovištěm ve Zděchově do Oblastního sdružení komunálních podniků (OSKP) města Vsetína s platností od 1. 2. 1952.

⁵⁸ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond ONV Vsetín, inv. č. 719 – Zděchov č. 135 – Oznámení z 25. 8. 1953 o začlenění hostinské koncese se stanovištěm ve Zděchově do Okresního svazu spotřebních družstev ve Valašském Meziříčí s názvem Jednota – Valašské Meziříčí.

⁵⁹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 150–151.

⁶⁰ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 164.

⁶¹ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 167.

⁶² Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 175.

⁶³ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 270.

⁶⁴ Státní okresní archiv ve Vsetíně, fond MNV Zděchov, inv. č. 12 – Pamětní kniha obce Zděchova, s. 287.

SUMMARY

A BRIEF HISTORY OF THE VILLAGE OF ZDĚCHOV AND SEIDL'S TAVERN NO.135 IN ZDĚCHOV

Key words: Zděchov – folk architecture – documentation – tavern – village inn.

House no. 135 in Zděchov, called by local people Old Seidl's Tavern, is situated in the central part of Zděchov, at the foot of the church hill. The tavern was built sometime around 1820. Obviously it was originally a single-wing timbered building, which was later extended with wooden construction attachments, both on the ground floor and on the first floor level. The residential part, used as a tavern with accommodation rooms, included a shop, tobacco shop, post-office and butchers, as well as a barn and a stone cellar, which was used as an ice room. The first known tavern owners were Josef Holubík and Pavel Matocha. However, the most significant development (regarding the building and the business) is associated with the Seidl family, who owned it continuously from 1867 until 1970s.

ZPRÁVA O „HROZENKOVSKÉ ŠEDESÁTCE“ Usedlost č.p. 60 z Nového Hrozenkova

Marie Brandstettrová

Nový Hrozenkov – lidové stavby – dokumenta-
ce, transfer – Valašské muzeum v přírodě – ex-
pozice – otevřené ohniště – tkalcovství – práce
se dřevem

ÚVODEM

Jen několik nejstarších Hrozenkovjanů v části obce zvané Závodí si v roce 2008, kdy jsme připravovali otevření Jochcovy chalupy, vzpomínalo, kde stála a jak byla orientovaná. O jejím vnitřním vybavení již neuměl říci nikdo nic.¹

Byla totiž před více než čtyřiceti lety demontována, převezena do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a jako jedna z prvních chalup postavena v novém areálu muzea na Petřekově stráni. Její převoz tehdy zcela souzněl se záměrem využití této části muzea jako místa, kde měly stát památky lidového stavitelství Valašska, ve svém původním prostředí ohrožené zánikem. Tak tomu bylo i v případě domu z Nového Hrozenkova č.p. 60. V povědomí místních starobylá stavba držená podivínskou majitelkou po léta chátrala. Po její smrti bez dědiců zůstala neobydlená a nezajištěná podléhala rychlé devastaci.

Místní vyvozovali starobylost stavby zejména z typu roubení na Valašsku už málo vídaného, kde byly zčásti použity trámy z vnější strany netesané.

43

Usedlosti Hrozenkovské terasy, zcela vlevo č.p. 60, fotoarchiv VMP.

Otec poslední majitelky svým názorem na způsob života pevně tkvěl v tradici a novotám své doby se cíleně bránil. Jen tím lze vysvětlit skutečnost, že ani při nutné renovaci stropu a střechy po roce 1904, kdy v chalupě hořelo, nenechal přistavit k peci s ohništěm sporák a ponechal v jizbě dusanou hlíněnou zem. Měl pro to i osobité vysvětlení – ve sporáku stále teplem se drží švábi a dřevěná podlaha přidává ženským práci se sobotním drhnutím.

Sám hospodář byl aktivním členem národopisné družiny Joži Országa-Vranecského, vzdělaného sedláka, který pěstoval zájem o lidovou kulturu v dědině.² Vranecského hosté, zájemci o tradiční život Valachů, přijíždějící z mnoha i vzdálených míst, přirozeně pak navštěvovali Jochcovu chalupu jako dům, kde se zastavil čas.

Touto cestou se s chalupou a jejím hospodářem seznámil mladý učitel Karel Langer (1903–1998), který v Novém Hrozenkově v roce 1923 nastoupil na své první učitelské místo. Pozdější absolvent Vysoké školy uměleckoprůmyslové brzy podlehl kouzlu kraje a jeho kultury.³ Dovedný kreslíř a bystrý pozorovatel byl už v roce 1924 požádán ředitelem Moravského zemského muzea v Brně J. Pospíšilem, aby zkreslil topeniště v Jochcově chalupě a pro brněnské muzeum zhotovil jeho model. Karel Langer pak opakovaně k Jochcům docházel po řadu let.

Akad. malíř Jiří Heřman v roce 1925 zachytil Petra Jochce při práci na tkalcovském stavu a právě tuto kresbu v reprodukcích dodnes vidáme na mnoha výstavách v regionu.

Tradiční prostředí jizby u Jochců posloužilo těsně po druhé světové válce režiséru VI. Sísovi z Prahy-Vršovci v části propagačního filmu pro potřeby tehdy vzniklého Ústředí pro lidovou uměleckou výrobu, pobočku v Brně. Film *Lidé pod sněhem* dokumentoval podomáckou výrobu v Novém Hrozenkově.

Je přirozené, že Jochcova chalupa neunikla ani pozornosti posluchačů Vysokého učení technického v Brně, kteří brzy po válce pod vedením Ing. arch. A. Kuriala zakreslovali památky lidového stavitelství na Moravě.

V materiálech k chalupě v archivu Valašského muzea v přírodě je vložena nepodepsaná nedatovaná nálezová zpráva, která je přičítána dr. Z. Mišurcovi, v padesátých letech pracovníku Oblastního muzea v tehdejší Gottwaldově, kde je stavba krátce charakterizována s upozorněním na její zvláštnosti.⁴

Zdá se, že demontáž domu se v roce 1965 obešla bez pořízení standardní stavební technické dokumentace, alespoň mně nebyla zpřístupněna. O žalostném stavu objektu před demontáží informují černobílé fotografie a zpráva o rozebírání chalupy ze září 1965, kde je konstatováno, že četné stavební prvky byly napadeny dřevokaznými houbami a dřevokazným hmyzem.⁵ Po převozu a ošetření byl dům s chlěvem a ovčínem podle návrhu arch. Jaroslava Fialy umístěn ve svahu nad Matochovou chalupou č.p. 38. Stavbu v letech 1972 až 1973 realizovala tesařská četa Františka Holčáka z Velkých Karlovic, která v šedesátých a na počátku sedmdesátých let minulého století postavila ve vznikající Valašské dědině chalup několik.

V jakém rozsahu došlo při první přestavbě domu k výměně stavebních prvků, je s odstupem času těžko soudit. Mimo pochybnosti je to, že byla nahrazena dvojice netesaných trámů vedených pod stropem v jizbě, tzv. „polení“, někdy „polenice“. V národopisné zprávě Karla Langra je řečeno, že trámy „polení“ jsou silně opotřebované od posouvání řetězů s nájakou zátěží, což ho dokonce vedlo k úvaze o dávné existenci otevřeného ohniště v jizbě bez pece, kde by právě na těchto netesaných trámech byl zavěšen kotel na vaření. „Polení“ v chalupě ve Valašské dědině však bylo naprosto nepoškozeno.⁶

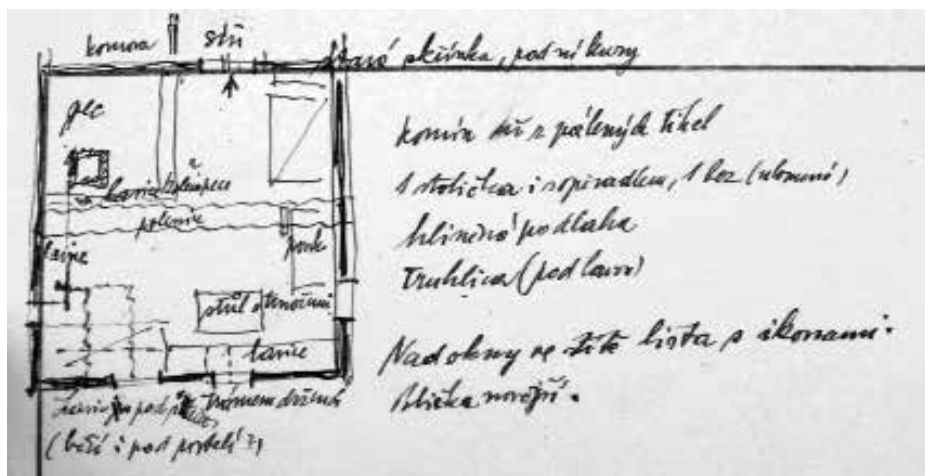
Ohniště s pecí z filmu Lidé pod sněhem.

Jochcova chalupa s chlévem a ovčárnou byla stavebně dokončena, ale na vybavení a zpřístupnění ještě dlouho čekala. Brzy po dokončení stavby v roce 1973 se totiž zásadně změnila koncepce výstavby Valašské dědiny. Bylo aktualizováno libreto a zpracována nová zastavovací studie areálu, v níž už se uvažovalo o výstavbě Hrozenkovské terasy, kde součástí nově vznikajícího celku se měla stát „Jochcova šedesátka“. Na svůj transfer však čekala ještě řadu let. Nějaký čas posloužila jako nouzový depozitář pro uložení nábytku bez povrchové úpravy, ale pro obtížnou přístupnost se brzy upustilo i od tohoto využití.

Druhou demontáž, transfer a výstavbu na novém stanovišti provedli s finančním přispěním Norského grantu (ANG) v rámci programu *Muzeum v přírodě a lidová kultura v nových formách prezentace kul-*

turního dědictví v průběhu let 2007–2008 pracovníci technického útvaru Valašského muzea v přírodě ve spolupráci s etnografem PhDr. Danielem Drápalou. Po jeho odchodu na nové pracoviště jsem převzala jeho úkoly související s dokončením stavby, vytvořením expozice a jejím zpřístupněním pro návštěvníky.

Dům s chlévem a přístavkem pro ovce stál v hrubé stavbě, všechny vnitřní práce čekaly na dokončení. Tentokrát dělníci pracovali s technickou dokumentací, byla to však dokumentace nikoliv stavby původní, ale té, která byla postavena v muzeu. A tam se vloudilo několik nedůsledností, na které mne před léty Karel Langer, autor dávné národopisné dokumentace, upozornil. V síni měla zůstat jen dusaná zem bez použití plochých kamenů, v komoře měla být jinak umístěna a řešena jáma na okopaniny, podsínek měl mít dláždění

Nedatovaný náčrt interiéru jizby

z říčních oblázků a komín nad šindelovou střechou už měl být vyzděn z pálených cihel. Ve stropě chléva nebyl otvor usnadňující shoz krmiva z půdního prostoru. S pochopením technického útvaru se podařilo vrátit objektu jeho podobu odpovídající prvnímu desetiletí dvacátého století.

Kolaudace stavby za účasti početné komise proběhla 20. září 2008.

HISTORIE USEDLOSTI

Počátek existence usedlosti je opakovaně kladen do druhé poloviny 18. století. Pát-rání po jejich majitelích v historických pra-menech však není snadné, jednak proto, že doklady jsou mezerovité, jednak i pro-to, že se na usedlosti měnila čísla popis-ná. Při prvním číslování domů v roce 1771 dostala usedlost č.p. 94, při přečíslování po roce 1882 č.p. 60 a rok 1966 přinesl na kratičkou dobu usedlosti č.p. 374.⁷

V osmdesátých letech 18. století žili na č.p. 94 bratři Jan a Martin Filipovi. Byli syny Martina Filipa (1723–1784) a Zuzany (1720–1780). Rodiče Martina Filipa byli oba místní, Jan Filip a Dorota. Jejich vnuk Jan, syn Martina, se v roce 1773 oženil s Rosinou, dcerou Jiřího Orsága. Jeho bratr Martin se oženil rovněž s Rosinou.

dcerou Michala Orsága. Rodičům Janovi a Rosině Filipovým se v chalupě č.p. 94 narodily tři děti, rodičům Martinu Filipovi a jeho ženě Rosině se tam narodil v roce 1784 syn Josef.

Jan Filip zemřel v chalupě v roce 1788, je uvedeno, že ve věku 45 let. Jeho vdova Rosina se patrně brzy po jeho smrti vdala, matriční záznam ale nebyl nalezen. Je však psáno, že se Rosině Filipové a Josefů Jochcovi ve sledovaném domě v roce 1790 narodil první syn Jan a po něm ještě pět dalších dětí.

Jochcova manželka Rosina v roce 1804 zemřela a vdovec Josef Jochec se po měsíci od její smrti oženil s Barborou Příhodovou. Spolu měli dalších pět dětí, mezi nimi Martina, jehož rok narození je 1806. Kromě dětí těchto rodičů se na č.p. 94 v roce 1811 narodil syn Pavel rodičům Josefu Michalíkovi a Elišce Jochcové, což snad byla sestra hospodáře.

Josef Jochec zemřel v domě v roce 1834 ve věku 70 let, přičemž data uvedená v knize oddavkové a úmrtní zcela nesouhlasí. Vdova po Josefu Jochcovi zemřela na usedlosti v roce 1836, stará 56 roků.

Jméno Filip se po roce 1790 už k sledované usedlosti přímo neváže.

Hledáme-li nejstarší odkaz k rodině Filipových, obsahuje jej dominikální pozemková kniha, kde je záznam, že v roce 1731 Jan Filip koupil louku ve Vranči za 20 zl. s roční činží 2 zl. Tato louka byla rozdělena mezi pět podílníků. Do roku 1826 vlastnil jednu pětinu Pavel Filip z č.p. 96/56, pětinu měli nejprve Filipovi z č.p. 94/60, potom Jochcovi, k roku 1820 je jako vlastník uveden Martin Jochec, další pětinu už od roku 1731 vlastnil Jan Filip z č.p. 390/226, ta roku 1862 připadla Anně Filipové za 50 zl., další díl vlastnil Pavel Filip z č.p. 95/58, roku 1873 je tento díl zapsán na jméno Jan Filip. Poslední díl této louky vlastnil od roku 1731 Jan Filip z č.p. 279/57, ten roku 1862 připadl Rosině Filipové za 390 zl.

Josefinský katastr řadil k č.p. pět dílů louky – první Martinu Filipovi z č.p. 279, druhý díl Josefu Jochcovi z č.p. 94, třetí díl Josefu Haničákovi z č.p. 375, čtvrtý Janu Filipovi č.p. 95, pátý Jiřímu Filipovi č.p. 96.⁸ Vlastnictví značně spleťté, spoluvytvářející vědomí původního většího majetku děleného mezi několik podílníků.

Není vyloučeno, že podobě jména Filip předcházela varianta Filipčík, pak by byl tento rod v Hrozenkově doložen již od roku 1670, kdy je v Lánském rejstříku uvedeno jméno Michal Filipčík a je mu připisán 1 kus pole o rozloze 6 měřic třetí třídy.⁹

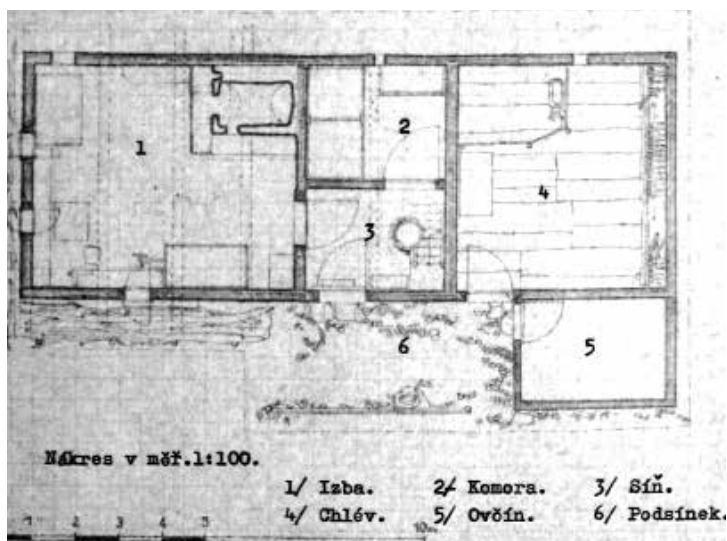
Jméno Michal Filipčíků je pod pořadovým číslem 22 uvedeno mezi čtyřiceti podsedky obce Rozynkow, což zde byla základní majetková jednotka. V popisu vsetínského panství z roku 1666 je Michal Filipčíků zapsán jako střelec a dudák, ženatý, má na usedlosti dva syny, dvě dcery, pacholka a hofravu žebračku Hedviku.¹⁰

Než vraťme se z úvah k historickému materiálu. Tereziánský katastr obsahuje zápis o tom, že vlastníkem č.p. 94 je domkař Martin Filip v rozsahu 12 jiter pozemků (asi 7 ha) s ročním výnosem 3 zl.

V Rektifikačních aktech je k létům 1755 a 1775 zapsán podsedeck Martin Filip.¹¹

Zkoumání Pozemkových knih z Nového Hrozenkova přináší další poznatky ne zcela sourodé. Ze zápisu k roku 1820 vyplývá, že majitel usedlosti Martin Jochec byl vlastníkem 4 jochů pozemků (cca 2 ha, zatímco jeho předchůdce na hospodářství

Půdorys domu s chlévem – práce studentů Vysokého učení technického v Brně vedených Ing. arch. A. Kurialem

Demontáž: komín v celé výšce zděný z cihel, fotoarchiv VMP.

Martin Filip roku 1789 vlastnil 12,6 jochů rustikálu s roční daní 17,17 zl. a 0,1 jochů dominikálu s roční daní 3,3 zl., celkem tedy 12,7 jochů pozemků (7,2 ha). V Matrice výnosů z půdy z roku 1820 je uveden u Josefa Jochce na č.p. 94 roční výnos z dominikálu i rustikálu ve výši 5,37 zl., což usedlost řadí v kontextu obce ke středním až k drobnějším.¹²

Podle staršího výpisu rok 1821 přináší zápisem pod značkou 18 P v pozemkových knihách zásadní svědectví. Pod č.p. 94 je veden Jochec Martin, majitel podsedku s podílem 3/20, č.p. 96 Pavel Filip – 3/20, č.p. 279 Josef Orság – 3/20, č.p. 95 Jan Filip – 3/20, č.p. 375 Haničák Mariana – 3/20, jen č.p. 93 Orság Josef Čudačka – 5/20, což celkem činí jeden celý podsedeček.¹³ Původně jich bylo v Hrozenkově 40, u všech bylo zaznamenáno dělení na menší celky.

V roce 1839 zemřel na č.p. 94 Jan Jochec, syn Josefa Jochce a Rosiny, rozené Orsákové, uveden jako 45letý. Měl 1/5 nezakoupeného podsedku a 1/5 zakoupeného ujmiska ve Vranči. V testamentu odporoučí místo bratru Martinovi vojákovi, který má zaplatit dluhy ze sena a zboží. V jeho pozůstalosti je uvedeno různé nářadí, také tři břitvy, kolomaznice, 3 tkalcovská brda, fůrka nemlácené rži, půl měřice pohanky, také župica, bruslek a klobouk.¹⁴

Představu o majetkovém postavení rodiny Jochců na č.p. 94 pro druhou polovinu 19. století poskytují sčítací operáty, vedené s odstupem deseti let. Postihují obyvatele na usedlosti žijící i rozsah jejich hospodářství uvedením počtu a druhu chovaných zvířat. První zápis tohoto druhu je z roku 1857, kdy byli u č.p. 94 uvedeni Martin Jochec (*2. 9. 1806), manželka Anna, (*3. 7. 1818) a jejich syn Petr (*8. 9.

1854). Stejně obyvatele měla sledovaná usedlost také v roce 1869. Martin Jochec je uveden jako rolník, majitel 3/20 podsedku, navíc je v tomto zápisu uvedena služka Anna Bitalová (*1844). K roku 1880 je v usedlosti zapsána jen tříčlenná rodina Jochcova, majitel usedlosti Martin Jochec, manželka Anna a syn Petr a Herman Paseka z Hutiska (*1862), sloužící pacholek. Po roce 1882 nastalo v Novém Hrozenkově přečíslování domů a dále tedy sledujeme nově přidělené č.p. 60, dříve 94.

V roce 1890 žila v domě č.p. 60 majitelka Anna Jochcová, uvedeno narození 1820 (v předchozích zápisech 1818), syn Petr Jochec a sloužící Josef Hodulák (*1874). Roky 1900 a 1910 uvádí vdovce Petra Jochce (*1854) jako majitele, dceru Karolínu (*1889), dceru Annu (*1891) a syna Petra (*1895).¹⁵

Petr (*1854), syn Martina a jeho manželky Anny, dcery Pavla Bitaly, se 26. 11. 1894 oženil s Rosálií Orsákovou, dcerou Jana Orsáka a jeho manželky Mariany, dcery Jana Valigury z Hrozenkova. Rosalie však už po čtyřech letech 17. 7. 1898 na usedlosti 60/94 ve svých 34 letech zemřela. Petrova matka Anna Jochcová, dcera hrozenkovského sedláka Pavla Bitaly z č.p. 108, později vdova po Martinu Jochcovi z č.p. 94, zemřela 28. 5. 1892.

Petrova první dcera Karolína se narodila na č.p. 25 a nebyla dcerou Rosalie, nýbrž Anny Bitalové. Petr na farním úřadě otcovství přiznal, o čemž svědčí zápis v rodné matrice katolické vsetínské fary.

Ještě v roce 1921 žili na usedlosti č.p. 60 Petr Jochec, jeho dcera Anna (*15. 11. 1892), a služebná Jenověfa Bitalová (*6. 6. 1873). Jak je zřejmé, měli Jochcovi po desetiletí vazbu na rodinu Bitalovu. Dcera Karolína a syn Petr již nejsou v tomto soupisu uvedeni.¹⁶

Na usedlosti chovaná hospodářská zvířata jsou uvedena až v zápisu k roku 1869. Tehdy měli Jochcovi 2 krávy a 4 ovce.

Samostatně vedený soupis hovězího dobytka obce Nový Hrozenkov k roku 1877 uvádí Martina Jochce ještě z č.p. 94 jako gruntovníka, majitele 3 plemenných krav, opraveno tužkou na 2, a 1 jalovice, tedy 3 kusů hovězího celkem.¹⁷

V následujících letech se chov dobytka rozvíjel, k roku 1880 jsou ve sčítacích arších zapsány 2 krávy, 1 jalovice a 1 mladá kráva prvníčka, 5 bahnic, 2 jehňata a 1 prase.

V roce 1890 na usedlosti č.p. 60 chovali 1 jalovici do roku, 2 krávy, 1 vola upotřebitelného k tahu nebo k žíru a 9 bahnic. V roce 1900 měli 1 jalovici, 3 krávy, 4 bahnice, 1 prase roční a 1 prase jiné, patrně sele. Poslední údaj je k roku 1911 a uvádí 1 jalovici, 1 býka, 3 krávy, 7 bahnic, 2 prasata, 2 slepice a 5 mobilních úlů. Hospodářství se patrně dařilo, chlév při domě jistě sotva stačil.¹⁸

Pro následující léta už nám přehled chybí. Pro naše zkoumání však není důležitý. Snad by na tomto místě bylo vhodné připomenout, že dcera Josefa Jochce Anna, která s ním v chalupě zůstala hospodařit, se přece jen vdala, a to za vdovce Jana Janotu. Zachovala se jeho žádost z roku 1940 o povolení postavit k domu č.p. 60 novou dřevěnou stodolu na betonových základech.¹⁹ Stavba byla povolena a stodola dodnes stojí, z pohledu místní stavební tradice už nezajímává. Byla postavena na místě původní, zcela zchátralé roubené stodoly, o níž pamětníci vypověděli jen tolik, že měla mlat a jeden přístodolek.

DŮM A JEHO VYBAVENÍ

Sledovaná usedlost na svém původním místě stála na rovině, s polnostmi v pásu z obou stran. Dvůr sestával z obytného domu s chlévem a přiléhající ovčárnou a ze stodoly, která stála za cestou procházející dvorem. Obytný dům byl orientován k této průchozí cestě okapovou stranou, odtud byl přes podsínek vchod do domu. Za domem, kam ústila jen za šířku trámu vyřezaná okénka z jizby, komory a chléva,

byl nehrazený sad s několika ovocnými stromy.

Dům sám je členěn na tři prostory. Je to typ dvoudílného domu se síní dělenou v hloubce domu na síň a komoru. Vchází se do síně, ze síně se vchází po levé straně do jizby, proti hlavnímu vchodu pak do komory. Toto členění bylo v obci obvyklé. Na mimořádné stáří stavby samotné se usuzovalo z použitého materiálu a jeho zpracování. Na stavbu srubu bylo použito i kmenů mimořádně mohutných, po částečném opracování přes 50,cm silných, na zadní straně domu hraněných jen ze tří stran. Podle tvrzení hospodáře Petra Jochce byly nejmohutnější trámy hraněny dokonce jen ze dvou stran a při opravě domu po roce 1904 je údajně zevnitř v jizbě přitesávali do roviny. Obtížnost takového řešení však toto tvrzení zpochybňuje. Očekávaná datace stavby domu na stropním trámu, jakou můžeme vidět v domě v nedalekém sousedství, tady chybí.²⁰ Při výměně stropu dostal středový stropní trám dataci opravy – 1904.

Správnost úvahy o stavbě srubu domu už v osmnáctém století potvrdil dendrologický průzkum jeho stavebních prvků, který pořídilo Valašské muzeum v přírodě v roce 2008 a 2009. Z osmnáctého století pochází ve stavbě hned několik trámů ze zadní strany domu, ten nejstarší je z roku 1757. Autor průzkumu v závěru zprávy konstatuje, že „*dobu stavby předmětné chalupy lze položit do let 1758–1760*“.²¹

Při velké opravě domu v roce 1904 byly vyměněny všechny stropní trámy, patrně střecha a čelní – západní štít. Vnitřní štíty v prostoru podstřeší mohou být podle šířky desek a jejich očazení původní. Oba štíty domu jsou trojúhelníkové, bez kozubu a nejsou na nich ani zřetelné stopy, že by tomu dříve bylo jinak.

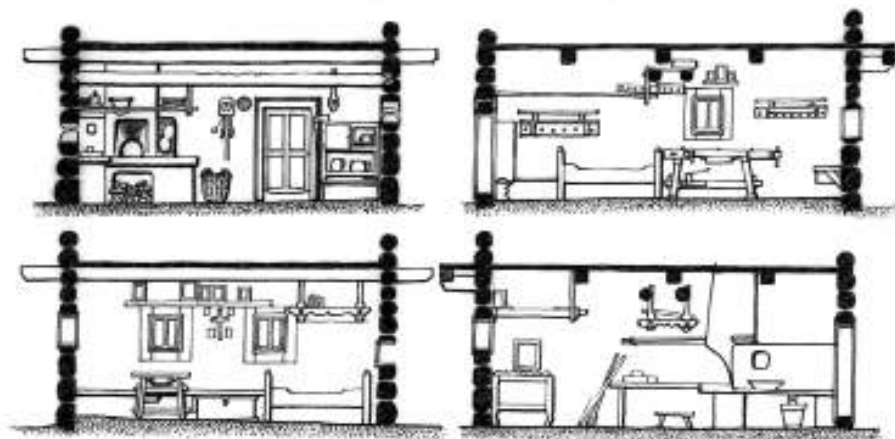
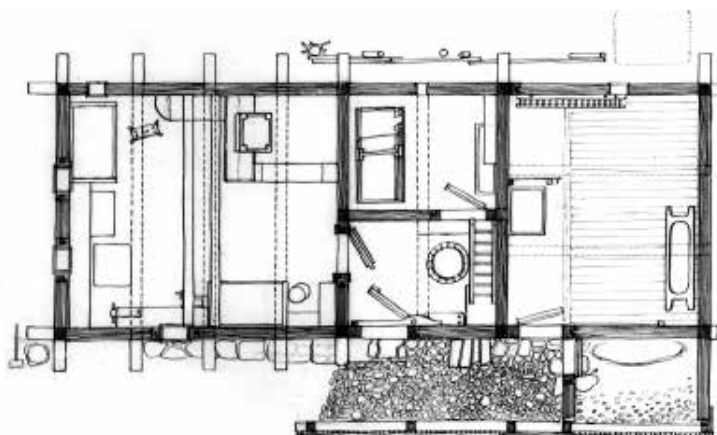
Chlív, těsně přiléhající k domu, je samostatná stavba, což je při prohlídce srubu patrné. Ke stěně srubu domu těsně přiléhají dva svislé sloupy, do nichž jsou

začepovány trámy stěn. Úvahu, že jde o stavbu výrazně mladší, zmíněný dendrologický průzkum nepotvrdil. Jedlový trám levé strany zárubní chlěva pochází z roku 1771.²² Dojem celistvosti domu s chlívem podtrhuje společná střecha, která je výsledkem opravy objektu na začátku 20. století. Ve výběžku chlívového srubu se nachází malý chlív pro ovce, z jehož konstrukce lze soudit, že byl postavený spolu s chlívem pro hovězí dobytek. Všechny stavby ve dvoře usedlosti byly kryty šindelem.

Jedinou obytnou místností domu byla jizba. Její základní řešení je patrné už z náčrtů v náleзовé nedatované a nesignované zprávě. Bohaté svědectví o vybavení všech prostor domu a o životě jeho posledních obyvatel však přináší dokumentace, pořízená Karlem Langrem v roce 1965. Ke zpracované dokumentaci jsou přiloženy jeho původní poznámky z terénu a přepis magnetofonového záznamu besedy nad jeho nákresy z domu č.p. 60, kde jsem si chtěla ověřit některé uvedené skutečnosti.²³ U Jochců byl Karel Langer mnohokrát hostem už ve dvacátých letech. Jeho prvním a základním informátorem byl ještě Petr Jochec, * 1854, vstřícný besedník a dobrý vypravěč. Starý hospodář zemřel po roce 1930. Vzpomínky na rozhovory s ním a vybavení místností domu při tehdejších návštěvách si Karel Langer ověřoval u jeho syna Petra, * v roce 1895, který bydlel s otcem v chalupě do konce první světové války. V letech šedesátých žil v Brně. Hledal informace i u Karolíny, starší sestry Petra, žijící v Novém Hrozenkově. Anna v tom čase už nežila. V otevřeném domě po její smrti zůstalo jen neupotřebitelné základní vybavení, jak dokládá fotodokumentace pořízená před demontáží.²⁴

Obsáhlá dokumentace Karla Langra, navíc doplněná kreslenými tabulemi s rozmístěním i drobného inventáře, zpodobuje tradiční vybavení valašského domu natolik, že vzbuzuje pochybnost, zda už nejde o návrh příští expozice. Na přímou otáz-

Přízemí domu,
nákres Karla
Langra.

51

Čtyři stěny jizby, nákres Karla Langra.

Pohled na pec s ohništěm. Vedle obkladu dveří jsou patrné zárubně původního širokého dvevního otvoru.

Demontáž: dřevěné konzoly, na nichž spočívala lavice na čelní stěně, fotoarchiv VMP.

Demontáž: kout proti peci s konstrukcí pod stropem na uložení tkalcovských pomůcek, fotoarchiv VMP.

ku při besedě nad materiály z domu Karel Langer tento záměr popřel, doslovně se vyjádřil, že „*tak to tam bylo*“.

Do síně se vstupuje nízkým a širokým vchodem patrně původními masivními dveřmi zevnitř opatřenými dlouhou dřevěnou závorou na horní straně s ozubením. Závora se otevírá dlouhým klíčem z oblé železné tyčky na jednom konci s kloubem, kolem něhož se po prostrčení klíče otvorem ve dveřích sklopí plochá tyčinka tak, že dosáhne do ozubení na závoře. Otáčecím klíče se závora posunuje, až se dveře uvolní.

Vpravo od vchodových dveří jsou schody na půdu – „hůru“. Ty současné jsou zhotoveny v tesařské dílně v roce 2008 přesně podle těch schodů, které byly v chalupě postavené na stráni ve Valašské dědině a také už byly ve špatném stavu. Pro jejich mohutnost mám však pochybnost, zda byla kdysi skutečně zhotovena přesná replika původních schodů demontovaných v chalupě.

U schodů stávala lavička na nádoby, pod ni ukládali kolomaznici a tesařskou fasku s červenou barvou. Na poličce pod stropem měly své stálé místo speciální hoblíky. Při stěnách pod schody stávaly motyky. Na hácích po stěnách visívaly jařmice, různé řetězy, také pilky na běžnou práci ve dvoře.

Vlevo se vchází do jizby. Původní vchod do jizby udivoval svou šířkou. Zárubně původních dveří jsou však patrné pouze tehdy, kdy je kolem dveří opadaná maza-nice. Nové dveře jsou užší a jejich obložení původní zárubně zcela kryje.

Vpravo od dveří stojí v rohu jizby mohutná bílená pec s předsunutým komínem nad ohništěm před pecí. V těle pece byl zabudován litinový kamnovec na ohřev vody. Kamnovec vsazený v dnešní peci odlili v Technickém muzeu v Brně podle předlohy ze sbírek našeho muzea. Jeho příliš

masivní viditelný okraj upravili v našich dílnách.

U pece vedle dveří mívali hodiny, v jejich blízkosti bylo na stěně sítko k osívání mouky. Na peci vpravo od komína ležív-la podlouhlá slaměnka, do níž se kladly kuchyňské drobnosti, jako jsou vařečky, švrláky, lžice. Vlevo od komína ve výklenku se v dřevěné mírce uchovávala sůl, v suchu. V případě potřeby se drtila na kamenné desce dlouhé stěny pece. Dlouhá lopata na kladení chleba do pece i malý lopář na „pagáčky“ stály opřené vlevo od pece. Pod komínem před pecním otvorem se běžně vařilo na trojnohém rendlíku, nebo v železnáku podloženém kovanou podložkou. Někdy se jídlo vařilo i kolem ohně uvnitř pece v hrncích železných i hliněných. K jejich posunu kolem ohně užívali železnou vidlici. Sloužila i k vybírání horkých kamenů z pece, které se házívaly do hrnců a škopků při praní prádla, také k vypařování beček na zelí. Na předpecí stále ležela dřevěná „kutačka“, kterou se shrnoval popel kolem ohně. U zazděného železného kotlíku-kamnovece stávala větší mísa, z níž rodina jedla. Pod boční lavicí po straně pece mívali zásobu hrubého dřeva, kdežto drobné větvičky na podpa-lování měly své místo ve výklenku v přední části pece. Putnu s čistou vodou mívali u rohu pece, putnu na splašky v koutě vlevo od dveří.

V koutě proti peci se od jara do podzimu nacházela postel „ložnice“. V zimě její místo zaujal tkalcovský stav a nocležnice musely na pec. Nad tkalcovským stavem byla široká police, jakási palanda, která sloužila k uložení předi-va, tkalcovských brd, nitěnek a všeho, co bylo k práci potřeba. Zcela vzadu mívaly své místo modlitební knížky. Místo u stavu osvětloval výřez ve stěně, krytý jen zaskleným rámkem. Petr Jochec Karlu Langrovi tvrdil, že bylo toto okénko vyříznuto dodatečně, avšak s dřívějším nářadím to není proveditelné. Přímo před pecí u stěny stála dost vysoká lavice bez opěradla, na níž sedával a hrál

se staříček Petr Jochec, nohy podložené stoličkou.

Pod čelní stěnou se dvěma okny se zachovala původní lavice, zakotvená jednou hranou do mezery mezi trámy, v délce podepřená dřevěnými konzolami, bez svislých podpěr. Pod lavicí v blízkosti tkalcovského stavu ležela menší truhla na všední prádlo. Trnožový stůl v tomto domě stával atypicky uprostřed mezi okny, do jeho zásuvky se kladly peníze a důležité listiny. Každý ze čtyřčlenné rodiny měl u stolu své stálé místo. Na lavici za stolem sedával nejmladší Petr, na židli zády ke stavu otec, děvčata na zbylých stranách stolu. Jídávali ze společné mísy. Hospodář míval na stole po své levé ruce stále stát velký hrnek s pitnou vodou.

Pod oknem při boční stěně jizby měla své trvalé místo stolařská hoblice na rozbíhacích nohách, odlišná od běžných kusů svou délkou i menší šířkou, neboť neměla zadní příhradu pro odložení nářadí. U téže stěny, hned za hoblicí, stála druhá postel. Při stěně vlevo od dveří stála „almárka“, skříňková police na nádobí. Do její spodní části kladli hrnce na mléko, pak mísy a talíře, hrnce s omáčkou, láhev s octem. Na bok almárky, těsně u dveří, věšivali se-
kery.

Na stěnách nad okny a nade dveřmi visely drobné svaté obrázky a rodinné podobanky v tmavých rámečcích. Na jižní stěně byly upevněny tři police s háčky. Nejbližší ke dveřím sloužila k odkládání svrchního oděvu, druhé dvě po stranách hoblice užíval hospodář k ukládání stolařského nářadí, lahví s fermezí, s barvami a mořidly.

Od stropu visela celkem tři bidla. První konstrukce před pecí sestávala ze dvou bidélek na konci zasazených do zpevňující lišty, na ně hospodyně kladla slaměnky na chléb, mírky s kořením, s rýží, se sušeným ovocem a dlabané korýtko na zadělávání těsta. Jednoduché dlouhé bidlo viselo nad postelí, sloužilo k přehození svrchního oblečení. K ukládání různých

pracovních pomůcek a materiálu sloužil i prostor nad dvěma podstropními trámy, nad „poléním“. U okna nad hoblicí na nich byla bednička s hřebíky, šrouby a různým drobným stolařským kovááním.

K osvětlení jizby měli jednu stojací petrolejovou lampu, která se stavěla zásadně na stůl. Přes den ji odkládali do okna, kde se nacházely různé zdobené sklenice, jimiž karolínští skláři platili hospodáři za odebrané ovoce. V jednom čelním okně mívali i květiny, obyčejně muškáty.

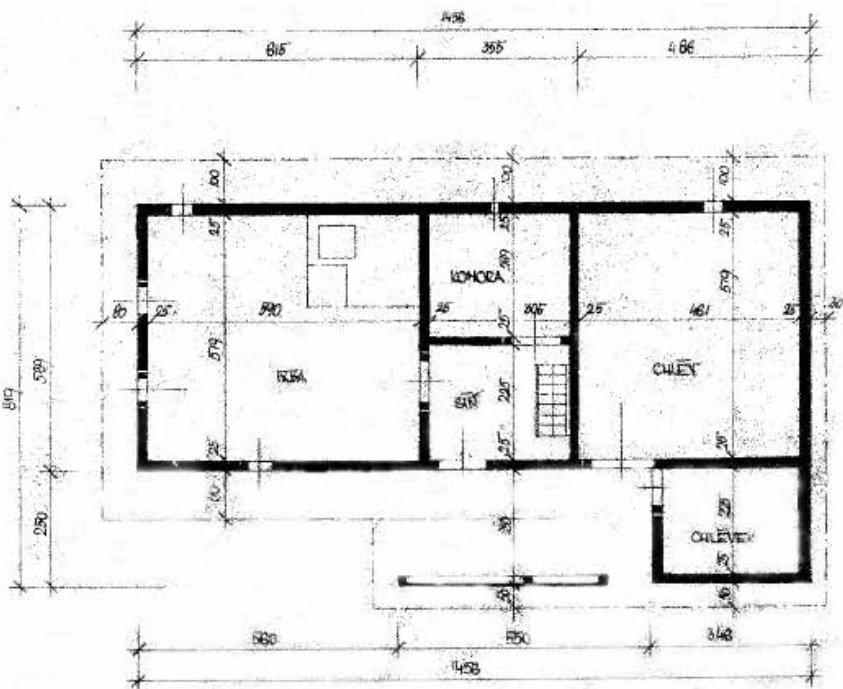
Bez zajímavosti pro dnešek není ani úprava postelí. V této domácnosti neměli ještě slamníky, ale na desky postele kladli otep dlouhé rezné slámy a přikrývali ji podomácku tkaným prostěradlem. Lůžkoviny mívali v proužkovaném povlečení. Postel pro den stlali tak, že přeložili duchnu na polovinu a na ni kladli dva i tři polštáře. Uvolněné místo na lůžku posloužilo k odkládání leccého, třeba i hlávek zelí před strouháním.

Pod stolní deskou na horních příčkách ležival dlouhý dřevěný válek a deska na mandlování rovných kusů prádla. Mandlovali na desce stolu.

Na čelní stěně nad stolem mezi okny visel kříž a nad ním na stěně několik obrázků s náboženskou tematikou. Kdysi byly mezi nimi i dva obrázky na skle, ve chvíli demontáže zůstaly jen poškozené barvotisky.

Trámy stěn byly upraveny hliněnou mazanicí, pravidelně se bílily vápnem. Zem v jizbě byla hliněná, kdysi pravidelně vymazávaná.

Také komora měla jen hliněnou dusanou zem. Téměř polovinu její podlahové plochy zabírala vyhloubená jáma na okopávání při stěně sousedící s jizbou. Prostor jámy byl zpevněný deskami zasunutými za sloupky v rozích a dal se zvětšit nadzemní přepážkou, jež se snižovala tak, jak ubývalo obsahu. Prostor jámy byl rozdě-

Kótovaný půdorys

lený na dvě části. Do menší příhrady sypali krmné okopaniny, tedy řepu a drobné brambory, do větší přebrané brambory pro vlastní spotřebu.

Celý podstropní prostor nad jámou zabírala široká police z desek ležících na dvou bidlech. Na ni byla ukládána jablka a hrušky na zimní uchování.

U stěny vpravo u dveří stávala dlouhá nízká truhlice – moučnice. Proti dveřím stály dvě bečky na zelí, v jedné bylo naloženo to horší, určené dobytku.

Hrnce s mlékem na ustátí a hrnce se smetanou připravenou na stloukání másla stávaly na jednoduché policiče zavěšené v pravém rohu komory.

Po schodech ze síně se vstupovalo na přední hůru, která zaujímalu plochu síně a komory. V levém zadním rohu za ohrád-

kou z prken mívali plevy pro krmení krav, v pravém zadním rohu visely cepy, kosy a srpy. Před nimi stála úzká truhla se třemi příhradami na otruby a v levém předním rohu stála „žrna“ – šlapací mlýnec na obilí. Mezi schodištním otvorem a mlýncem stála bedna, do níž už ze schodů odkládali drobnější železný odpad a odřezky dřeva ze stolařské práce.

Po jednom schodku se dveřmi ve vnitřním štítu vešlo na zadní část hůry, prostoru nad jizbou.

Schodek vyrovnával rozdíl stropu nad síní a nad jizbou, kde byl strop vyšší. Komín, procházející podstřeším od vstupních dveří vpravo, už byl vyzděný z pálených cihel. Podle zmínky Karla Langra museli pod nátlakem úřadu při opravě domu na přelomu století komín vyzdít nad střechu. Ale protože v rodině bylo zvykem udit maso kouřem na hůře, našli si řešení. V případě

Současná expozice v jizbě, fotoarchiv VMP.

Hrozenkovská šedesátka první zimu na svém třetím stanovišti, fotoarchiv VMP.

potřeby komín kousek nad stropem uzavřeli zasunutím silné dřevěné desky a kouř pak unikal stejně jako kdysi celou půdou. Uzení trvalo dva i tři měsíce, spíše by se tedy dalo mluvit o sušení masa. Věšelo se na dlouhé bidlo zavěšené asi půl metru pod hřebenem střechy. Kusy masa provázem svázané do páru přehazovali přes bidlo, zde „hambálek“.

Tepelnou izolaci stropu jizby tvořila vrstva hliněné mazanice. Tato hůra byla hlavním skladovacím prostorem pro obilí. Po levé straně stály tři „štrychy“ – zásobní truhly, u štítové strany jedna a vpravo dvě. Některé zhotovené technikou súsků, dvě měly víka rovná, spojená železným závěsem – pantem. Ukládali sem pohanku, polinu (směs pšenice s ječmenem), oves. V menších nádobách uchovávali sušené švestky, v zimě tu měly své místo hrnce se sádlem. Mezi komínem a vnitřním štítem stála šatní truhla. Snad zavřené víko uchránilo oděv před největším kouřem.

K obytnému domu přiléhala samostatná budova chléva. Podlahu stání pro dobytek tvořila dlouhá, skoro netesaná polena – „dyliny“, po jejichž vnějších stranách probíhal „járek“ pro odtékání moči. Otvor potřebný k odtoku jsme však ve srubu stavby neobjevili. Po celé délce pravé stěny byl zakotven dřevěný dlabaný žlab, v jehož přední hraně byly otvory pro provlečení vazných řetězů poutajících dobytčata. V mírném odklonu od stěny byly nad žlabem upevněny žebřiny na seno a krmnou slámu.

V rohu proti dveřím bylo ohrazení – „cárek“ pro tele nebo pro prase, někdy tam sypali hrabanku. Před cárkem při stěně stávaly putny na vodu, škopky na krmivo, lopata na hnůj. Vidle pro bezpečnost zvířat věšeli na hák pod stropem, stejně tak i lucernu.

Jen minimální vybavení měla ovčárna. Při venkovní stěně, vpravo od vchodu, byly zavěšeny hustší žebřiny a pod nimi z desek zhotovený úzký žlab, do něhož padalo seno, které propadalo z žebřin. Ovce

mávaly v korytě kus soli. Podestýlka z listů a sekaného chvoje se na zemi ponechávala tak dlouho, dokud nevytvořila mohutnou vrstvu.

Podsínek, prodloužením střechy krytý prostor před vchodem do domu a do chléva, byl vydlážděný říčními valouny. Karel Langer uvádí, že měl deskami částečně krytý strop, na němž „zrálo“ stolařské řezivo. Snad tomu tak bylo na původním místě, ale u přenesené stavby neměl tento požadavek řešení. Na podsínku u Jochců stávaly bedny od skla, kam sypali dřevěný popel. Stávala tu i stoličky na praní prádla na potoce a otáčecí pískovcový brus. Musela tu stávat i kolečka k vyvážení hnoje z chléva, protože hnojiště měli Jochcovi až u stodoly za cestou. Nad hnojištěm stála nezbytná dřevěná budka, jak dosvědčili poslední pamětníci.

Svou slovní dokumentaci „hrozenkovské šedesátky“, jak se v muzeu vžilo chalupu jmenovat, doplnil Karel Langer pečlivými kresbami interiéru domu, kde má každý kousek vybavení své místo. Je nasnadě, že při úvahách o podobě příští expozice v domě právě bohatství zjištěných skutečností k přelomu 19. a 20. století mělo svou váhu.

EXPOZIČNÍ VYUŽITÍ OBJEKTU

Ideový záměr pro expozici v domě vypracoval na přelomu roku 2006 a 2007 Daniel Drápala.²⁵ Konstatuje, že usedlost reprezentuje jeden z nejstarších dochovaných stavebních projevů v obci Nový Hrozenkov, jejíž vznik je kladen do druhé poloviny 18. století. Původně podsednická usedlost se v polovině 19. století v důsledku dědických dělení zmenšila na chalupnickou. Instalační řešení a jeho časové zařazení navrhuje vztáhnout na přelom 19. a 20. století, kdy v každodenním životě obyvatel domu i přes nastupující modernizační trendy přežívala řada starých kulturních projevů, jako byla příprava jídel na otevřeném ohništi a dožívající domácí zpracování textilních vláken. Rozloha pozemků náležejících v té době k usedlosti

řadila majitele mezi drobné rolníky, což přirozeně vedlo vlastníka k hledání dalších zdrojů obživy. Vedle zemědělského hospodaření provozoval drobnou truhlářskou a tesařskou práci, zasklívání oken, v zimě tkal sukno a plátno. Záměrem je prostřednictvím exponátů přiblížit každodenní život obyvatel této usedlosti. Při výběru sbírkových předmětů se má uplatnit případná spojitost vybraných předmětů s lokalitou Nového Hrozenkova, nebo spojitost s odpovídajícím sociálním prostředím. Některé nedostupné předměty navrhuje dát zhotovit jako vědecké kopie podle předloh ze sbírek VMP. Expozice by podle návrhu autora měla navozovat dojem obydlí a životem pulsujícího domu, kde jsou jednotlivé předměty a dílčí expoziční celky sestaveny především z funkčního hlediska.

válečných. Navíc proti scénáři jsem dala nastrouhat svazek loučí jako připomínku svítidel na přelomu 19. a 20. století ještě známých, které mívaly své místo právě na trámech polenic.

Téměř jsem v expozici vyloučila užití nářadí na polní práce, zejména nářadí vázaného na kravský potah s předpokladem, že by bylo uloženo spíše ve stodole, než kolem domu. Měla jsem snahu uplatnit v chalupě předměty z ní pocházející, což se však podařilo jen u sůsků a štrychů. Jejich expedice otevřeným štítem po žebří a lanech do podstřeší domu byla pro mne chvílí největšího stresu. Uplatnil se fortel muzejních dělníků, všechno dobře dopadlo. Vybavená hůra Jochcovy chalupy je pro návštěvníky volně přístupná.

Pro jizbu bylo třeba vyrobit několik nábytkových kusů v rekonstrukci buď proto, že podobné ve sbírce neexistovaly (dlouhá lavice na konzolách, sestava bidel nad ústím pece a nad tkalcovským stavem), nebo nevyhovovaly rozměry (lavička u pece, dlouhá lavice k peci, bidlo nad postelí, skříňka na nádobí podložená samostatnou lavicí). Úkolu se ujal zkušený stolař konzervátor Michal Chumchal. Zhotovení mohutného trnožového stolu mu zadal autor scénáře již dříve. Konečná podoba rekonstruovaných nábytkových kusů měla být v souladu s kresebnou dokumentací Karla Langra s tím, že pro řešení detailů jsme využili vzorů ze sbírkového fondu.

Na výběr drobnějšího inventáře navázalo konzervační ošetření sbírkových předmětů a instalace v objektu. Tentokrát nebylo třeba s umístěním jednotlivin váhat, své místo měly předměty už pevně dáno respektováním dokumentace pořízené Karlem Langrem a pracovním scénářem. Řešily se jen drobnosti.

Pořízení seznamů sbírkových předmětů uplatněných v objektu, fotodokumentace interiérů a předání oddělení provozu spolu s průvodním průvodcovským textem jsou při tvorbě expozic samozřejmými kroky.

Tolik v krátkosti z ideového záměru Daniela Drápaly. Z mého pohledu nebylo možno než s jeho názorem souhlasit.

V návrhu navazujícího scénáře expozice v objektu, který označil jako pracovní verzi, Daniel Drápala plně využil dokumentaci Karla Langra, která postihla vše, co se dá předpokládat, že bylo k provozu domácnosti toho času a typu nezbytné. Návrh scénáře je s použitím mnoha dalších, asi vlastních, kreseb pohledů do interiéru a kreseb navrhovaných sbírkových předmětů velmi návodný. Patrně podle inventárních seznamů už autor doplnil do scénáře některá čísla sbírkových předmětů získaných v Novém Hrozenkově, které by se v expozici mohly uplatnit.

Poslední část navrhovaného scénáře jsem však mohla využít jen zčásti, protože řada uvedených sbírkových kusů byla už vystavena v jiných objektech a další byly ve stavu vyžadujícím náročné ošetření. Jinak byly moje zásahy do navrhovaného scénáře Daniela Drápaly nepatrné. V jizbě jsem vyloučila použití rodinných podobenek, protože podle mého názoru jejich použití ve venkovských domácnostech bylo vyvolané až první světovou válkou, zatímco naše expozice se hlásí do let před-

Výsledná podoba expozice představuje domácnost drobného zemědělce na přelomu 19. a 20. století, v níž přetrvává tradiční způsob života. Podlaha v jediné obytné místnosti domu je hliněná, stěny jísky jsou opatřené mazanicí a vápnem nabílené. Vaří se na ohništi před čelustěmi pece, což definuje způsob přípravy a složení stravy. Interiér poznamenává skutečnost, že hospodář si přivydělává stolařskou prací a zasklíváním oken. Je zimní večer, v koutě proti peci je místo lůžka postaven tkalcovský stav, na kterém přes celou zimu hospodář tká houně i plátno z domácího materiálu. Postel je rozestlaná. Rodina, vdovec se třemi dětmi, zasedá ke stolu podle zavedeného pořádku. Loupají si vařené brambory a zapíjí mlékem z keramických hrnečků.

Expozici v hrozenkovské šedesátce, která čtyřicet let čekala na svou realizaci, si návštěvníci muzea mohli poprvé prohlédnout při zimním pořadu *Vánoce na dědině* v roce 2008.

POZNÁMKY

¹ Informátory byli: František Důjka, nar. 1926, č.p. 47, Ludmila Uherková, nar. 1937, č.p. 59 a Marie Provázková, nar. 1936, č.p. 377.

² ŠEDÝ, František. Jak se v Novém Hrozenkově stavívalo a žilo. *Dolina Urgatina* 4, 1950, s. 293.

³ LANGER, Karel. *Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov*. Nový Hrozenkov 1992, s. 7.

⁴ LANGER, Karel – BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Nový Hrozenkov č. 60*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Rukopis, inv.č. R318. Soubor materiálů obsahuje textovou část z roku 1965 vypracovanou K. Langrem, opis magnetofonového záznamu besedy s autorem, vedené M. Brandstettrou, obrazovou dokumentaci K. Langra (neg. 47847–47884), vloženou kresbu tkalce, rukopisné poznámky K. Langra a drobné plánky objektu. To vše jsou základní materiály ke sledované usedlosti.

⁵ Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, neg. 1091–1170.

⁶ Rukopisné poznámky K. Langra obsažené v inv. č. R318.

⁷ KAZMÍŘ, Silvestr. *Nový Hrozenkov. Poohlédnutí za historií rázovité valašské dědiny*. Nový Hrozenkov 2009, s. 137.

⁸ Držbu usedlosti a její obyvatele na základě archivních pramenů rekonstruoval historik PhDr. Radek Hasalík, viz HASALÍK, Radek. *Chalupa čp.60/94 z Nového Hrozenkova*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R352. Pro starší období existence usedlosti využívám jeho zjištění, pokud není uveden jiný odkaz.

⁹ HASALÍK, Radek. *Chalupa čp. 60/94 z Nového Hrozenkova*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv.č. R352

¹⁰ KAZMÍŘ, Silvestr. *Nový Hrozenkov. Poohlédnutí za historií rázovité valašské dědiny*. Nový Hrozenkov 2009, s. 102.

¹¹ MZA Brno, D 2, Rektifikační akta Nový Hro-

zenkov, inv. č. 357. MZA Brno, Urbaniální fase
Nový Hrozenkov, inv. č. 49/H.

¹² HASALÍK, Radek. *Chalupa čp. 60/94 z Nového Hrozenkova*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv.č. R 352.

¹³ SOkA Vsetín, pozůstalost J. Války, inv. č. 372, karton 18.

¹⁴ ZA Opava, Vs Vsetín, inv. č.769, karton 246.

¹⁵ SOkA Vsetín, Smíšený okresní úřad Vsetín. Sčítací operáty 1857, inv. č. 62; SOkA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí. Arch popisní – Sčítací operáty 1869, inv. č. 463; SOkA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí. Arch popisní – Sčítací operáty 1880, inv. č. 652; SOkA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí. Arch popisní – Sčítací operáty 1890, svazek II, inv. č. 622; SOkA Vsetín, OÚ Vsetín, Sčítací operáty 1910, inv. č. 15.

¹⁶ HASALÍK, Radek. *Chalupa čp. 60/94 z Nového Hrozenkova*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R352.

¹⁷ SOkA Vsetín. Archiv obce Nový Hrozenkov. Soupis hovězího dobytka. Inv. č. 133, sign. VII/4, karton 23.

¹⁸ SOkA Vsetín. Sčítací operáty 1857, 1869, 1880, 1900, 1910.

¹⁹ SOkA Vsetín. Archiv obce Nový Hrozenkov. Soukromé stavby, adaptace budov, inv. č. 133, sign. VII/4, karton 23.

²⁰ Dům č.p. 62 majitelky Emílie Pekařové má na stropním trámu dataci 1750.

²¹ KYNCL, J. *Dendrologický rozbor objektů Valašské dědiny 2008, 2009*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R609.

²² KYNCL, J. *Dendrologický rozbor objektů Valašské dědiny 2008, 2009*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R609.

²³ LANGER, Karel. *Dokumentace k lidové stavbě obytného domu s chlévem čp. 60 – trať „U Šupáků“ obec Nový Hrozenkov*. Část soubo-

ru. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R318.

²⁴ Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, neg. 1091–1170.

²⁵ DRÁPALA, Daniel. *Usedlost rolníka z Nového Hrozenkova č. 60*. Archiv Valašského muzea v přírodě. Rukopis, inv. č. R586.

60

SUMMARY

REPORT ON THE HOUSE NO. 60 IN NOVÝ HROZENKOV

Key words: Nový Hrozenkov – folk architecture – documentation – transfer – Wallachian Open Air Museum – exposition – open firing place – weaving – woodwork

House no. 60 (former 94) is an example of oldest preserved traditional houses in Nový Hrozenkov. It was built in the second half of the 18th century. Originally a large homestead, it was reduced, due to a settlement of inheritance, to a cottage in the course of the 19th century. It was permanently occupied until the post-war era but in the 1950s and 1960s it was not maintained and became dilapidated.

The original building was transferred to the Wallachian Open Air Museum in 1965. Damaged construction elements were replaced and the house was erected between 1972 and 1973. However, for a long time it was not used as an exposition. After several decades it was included in a larger exposition complex called Hrozenkov Terrace, which is the main model settlement in the Wallachian Village.

The homestead comprises a residential house built on a plain ground plan: there is a hall which leads to the large main room, and a small chamber which was created by splitting the entrance hall. The house and the cow shed are situated under one roof; the cow shed is completed with a sheep barn.

The present installation covers the turn of the 19/20th century. At that time, despite obvious general modernisation trends, various traditional cultural habits were still surviving; for example, meals were still prepared on an open fire. The main room, the only residential room with a floor of clay, was also used as a workshop.

At that time, the owner of the house, widower Petr Johech, lived there with his three teenage children. By the size of the land, the owner was ranked among minor farmers. It was quite usual for these people that besides the farming activities they earned their bread through home pro-

duction. In winter, it was linen and cloth weaving, and minor cabinet making around the year, including window repairs, as well as carpentry work used in constructing wooden bridges in the surroundings.

OBYTNÝ DŮM Z TROJANOVIC Nová expozice lesního dělníka a domácího tkalce v Mlýnské dolině

Petr Lidák

Obytný dům z Trojanovic – stálá expozice obydlí
– těžba a zpracování dřeva – milíř – domácí
tkalcovství – krejčovství

V roce 2010 byla v areálu Mlýnské doliny zpřístupněna nová expozice domu lesního dělníka z Trojanovic. S pomocí finančních prostředků Norského grantu se po několika letech podařilo doplnit vstupní část areálu tvořenou nářadovým hamrem a vozovnou z Ostravice o objekt reprezentující malé zemědělské hospodářství lesního dělníka s doplňkovým tkalcovským řemeslem. Došlo tak k vhodnému rozšíření a zkvalitnění vypovídací hodnoty celé tzv. hamerní části Mlýnské doliny, která na typově vybraných stavbách přibližuje návštěvníkům zpracování železa a život hamerních dělníků v oblasti severovýchodní Moravy na konci 19. století.

Pasekářská usedlost z Trojanovic (čp. 14, později čp. 12) stávající na okraji rozptýlené zástavby byla vybrána již počátkem 80. let 20. století. Je zahrnuta v urbanistické koncepci areálu hamrů, kterou vypracovali v roce 1984 Jiří Langer, Antonín Závada a Jaroslav Sedláček.¹ Společně s dalšími domy měla tvořit charakteristické obytné zázemí pro provozní technické objekty hamrů. Dle zaměření se jednalo o unikátní dům, roubený z částečně tesaných, podélně řezaných trámů, s bílenými sloupky oken a dveří a zděným komínem v síni. Typově jeho architektura odpovídala chalupnickým domům z Ostravice a Čeladné – lokalitám, kde většina obyvatel pracovala v hamerních provozech.

Vzhledem k plánované realizaci hamerního areálu došlo k podrobnému stavebnímu průzkumu tohoto objektu, který poukázal na špatný fyzický stav znemožňující výkup, přenesení stavby a její opětovné sestavení v prostoru muzea. Následně proběhlo celkové zaměření objektu na původním místě, byly pořízeny podrobné stavební plány a fotografická dokumentace exteriéru a interiéru, které se staly podkladem pro pozdější výstavbu rekonstrukce objektu.² Na tuto část navazoval historicko – archivní a etnografický výzkum, prováděný odbornou pracovnící muzea Mgr. E. Harokovou, která zdokumentovala a popsala stavební vývoj usedlosti, majetkové

Dům z Trojanovic, stav v roce 1980, fotoarchiv VMP, foto J. Langer.

poměry, sociální a hospodářské podmínky života rodin vlastníků. Na základě shromážděných pramenů navrhla také expoziční řešení s časovým zařazením přelomu 19. a 20. století.³

Tyto písemné a obrazové materiály posloužily k vypracování projektu dostavby Mlýnské doliny, který schválila vědecká rada Valašského muzea v přírodě.

Při výběru stavebního místa se vycházelo z původního umístění chalupy ve svahu pod lesem. Historické situaci nejlépe odpovídal prostor pod svahem Karlova kopce v jihozápadní části Mlýnské doliny, ohraničený z jedné strany lesní cestou a z druhé pěšinou vedoucí do areálu Valašské dědiny. Po terénních úpravách a zatrubnění části vodního náhonu došlo ke zpevnění břehu kamennou zdí zabraňující hrozícímu sesuvu půdy. Na tyto práce navázala samotná výstavba rekonstrukce.

Realizace každého historického objektu (kopie i rekonstrukce) však přináší mnohá úskalí a ne vždy je možné se jich zcela vyvarovat. Podle pravidel, která byla nastavená projektem Norského grantu, prováděla realizaci stavby obytného domu z Trojanovic běžná subdodavatelská stavební firma, která měla přesně stanovený finanční rozpočet a termín dokončení. Svoji úlohu sehrála také časová a finanční náročnost stavby, která neumožňuje ověřovat tradiční postupy pomocí experimentů. V neposlední řadě jsou limitujícími faktory současný stavební zákon a protipožární nařízení, která platí stejně pro výstavbu rodinného domu i rekonstrukci historického objektu v muzeu. Stavba podléhá po dokončení kolaudačnímu řízení, a proto musí respektovat uvedené normy. Problémy nastávají také s využitím současných materiálů (vhodného dřeva, kamene), jejich dostupnosti a přípravě. Snahou odborného pracovníka v muzeu je vypořádat se s uvedenými problémy a najít přijatelný kompromis, aby výsledná podoba objektu odpovídala historické skutečnosti co nejvíce.

V případě rekonstrukce domu z Trojanovic se nepodařilo zcela dodržet konstrukci u hlavní obytné části, kde byly v původní situaci ve dvou až třech prostředních věncích použity jen částečně tesané trámy. Vůči návštěvníkům se prezentuje částečně zkreslená situace, která se stala předmětem odborné diskuze, uveřejněné na webových stránkách České národopisné společnosti. Další problémy při realizaci s sebou přinesla stavební dokumentace, která zachytila obydlí v jeho poslední vývojové fázi v 80. letech 20. století, po mnoha konstrukčních opravách. Proto nutně docházelo k různým stavebním úpravám, a to především v souvislosti s posunem expozice do 70. let 19. století. Přitom se vycházelo z fotografické dokumentace objektu, dále z výzkumné zprávy, kde byly novější prvky popsány. Zároveň se hledaly analogie u již realizovaných objektů v areálu Valašská dědina. Cílem bylo zachytit starší vývojovou fázi usedlosti ve 2. polovině 19. století zejména proto, abychom více začlenili objekt do koncepcí hamerního areálu. Přestože se nepodařilo archivním výzkumem prokázat přímou souvislost s hamrem, můžeme se domnívat, že hospodář si v tomto období přivydělával na živobytí prací v lese, kdy zejména v zimě kácel stromy, řezal na polena a dopravoval je na saních k uhlisku – vymezenému prostoru, kde se páliło dřevěné uhlí, potřebné pro provoz každého hamru.⁴ Dřevařství jako jeden z hlavních zdrojů obživy v Trojanovicích potvrzuje i Jiří Felix, který zdejší obec zmapoval v rámci frenštátského okresu.⁵

Z těchto důvodů nebyl realizován kamenný sklípek zahlobený do svahu, který majitelé postavili společně se seníkem v patře až počátkem 20. století. Podle fotodokumentace a stavebních plánů bylo možné zrekonstruovat topeniště v síni, hlavní vchodové dveře, dále panty a kování všech dveří, překládaný strop v jizbě, kamennou podlahu v síni a další prvky. V jizbě pak byl namísto kachlového sporáku a trouby zvolen jen vývod chlebové pece, který zajišťoval teplo v zimním období. K tomuto

Rekonstrukce domu z Trojanovic, 2010, fotoarchiv VMP.

řešení jsme přistoupili proto, že k přestavbě kamen došlo dle výzkumné zprávy až ve 30. letech 20. století v souvislosti s dostavbou sporáku.

Celý průběh prací je podrobně zaznamenán ve stavebním deníku. Kolaudace se uskutečnila v květnu 2009. Poslední terénní úpravy byly dokončeny na jaře následujícího roku, kdy také probíhala instalace vlastní expozice, zpřístupněné k 1. květnu 2010.

VNĚJŠÍ PODOBA USEDLOSTI A JEJÍ OKOLÍ

Usedlost řadíme k jednotraktovému typu se sdružením obytné a hospodářské části pod jednou střechou. Na jižní straně před stodolovými vraty byl přistavěn roubený prasečí chlívek a suchý záchod, na straně severní kamenný sklípek se seníkem v patře, který jsme z důvodu posunu instalace do staršího období nerealizovali.

Stavba je prostě sroubená ze širších, většinou podélně půlených tesaných trámů vypárovaných mechem, na některých

místech jsou použité dřevěné lišty. Na fotodokumentaci původního stavu bylo zřetelně vidět plátování podkrokovnic, které patrně souviselo s etapovitou výstavbou domu nebo s druhotným použitím materiálu. Na jižní stěně po levé straně okna a také v zadní stěně byly malé výřezy, jejichž původ dosud není zcela jasný. Mohlo se jednat o druhotně použité dřevo, nebo tyto otvory sloužily k osvětlení či větrání jizby.

Střecha domu je sedlová, hambálkové konstrukce s námětky a polovalbou, krytá dřevěným ručně štípaným šindelem. Bednění obou štítů je provedeno ze širších desek, bez lištování spár. Jediným ozdobným prvkem je větrací otvor uprostřed předního štítu vedle jednoduchých dvířek, která jsou upevněna na dvou různě provedených kovaných pantech.

Hlavní vchodové dveře, původně svlakové ze dvou až tří širokých desek, vyměnil majitel po první světové válce za modernější rámové s horní prosklenou výplní.

Beze změn zůstal zadní vstup zavíraný na vnější dřevěnou záporu, který se stal předlohou k provedení rekonstrukce čelního vchodu a dalších dveří. Okna jsou jednoduchá, dvoukřídlá, osazená z vnitřní strany. Zavírají se na kovové háčky. Návrstěvníky na první pohled upoutá obílení vnějších sloupků u všech tří oken a vstupních dveří. Tímto způsobem se izolovaly řezné a tesané plochy dřeva proti vlhkosti. Bílení vápnem se čas od času opakovalo při jarním úklidu domácnosti. Zvláště pro oblast Ostravice a okolí je tento jev typický, dokumentovaný u více usedlostí. Druhotně se mohlo jednat také o projev jednoduché zdobnosti. Další zvláštností u této stavby jsou stropní desky překládaného stropu v jizbě, které viditelně vyčnívají v přední štítové straně v mezeře mezi horními trámy nad okny. Svědčí o výměně stropu, ke které došlo patrně ve druhé polovině 19. století. V této době majitelé vyměnili celou střechu, o čemž vypovídaly i širší zářezy v podkroevním trámu, než byly stávající krovy, dokumentované v 80. letech minulého století.

Svažitý terén kolem domu vyrovnává ze dvou stran kamenná podezdívka z různých velkých kamenů. Ke hlavnímu vstupu pak vedou čtyři kamenné schůdky.

V původním záměru byla také rekonstrukce okolí domu na základě analogií a fotodokumentace, kde před štítovou stranou rostly dvě mohutné lípy a směrem severovýchodním byla malá zahrada s ovocnými stromy. Ovšem vybraná lokalita neodpovídá zcela původní, zejména okolní prostor je omezený z jedné strany lesní cestou a z druhé návštěvnickou pěšinou, vedoucí do Valašské dědiny. Nezůstalo místo ani pro malé poličko, proto jsme nakonec nevytořili hromady kamení, o kterých se zmiňuje i Bohumír Strnadel při popisu trojanovických rozptýlených osad. V jednom ze svých článků uvádí: „Jsou to hráze někde široké i tři, čtyři metry, zarostlé trní a kopřivami, hráze kamení, jež navyhazovaly udřené ruce žen, děcek a hospodářů tří nebo čtyř generací.“⁶

VÝVOJ MAJETKOVÝCH POMĚRŮ NA USEDLOSTI

Podle archivních výzkumů E. Harokové, která zpracovala historicko-etnografickou dokumentaci, klademe založení usedlosti uváděné pod čp. 14 (později čp. 12) do druhé poloviny 18. století. Studium archivních pramenů dokládá, že nejstarším majitelem byl Franta Milocha. Po jeho smrti držel grunt do doby zletilosti jeho syna Martina Wenceslaus Horeczka s rodinou. Teprve v roce 1783 se ujal rodinného hospodářství syn Martin, který uzavřel sňatek s dcerou po pasekáři Horeczkovi. Osud jeho rodiny nebyl příznivý, z pěti dětí zůstaly naživu pouze tři dcery – Veronika (*1790), Rozálie (*1793) a Anna (*1798), které velmi brzy osiřely. Pozůstalostní spisy uvádějí odhad jejich majetku v ceně 208 zlatých.

V dalších letech došlo ke střídání vlastníků a paseka byla patrně v nájmu. V roce 1813 usedlost vlastní Georg Dobiasch. Po smrti jeho ženy přechází majetek na syna Johanna, který ji odprodal v roce 1830 Franzí Zemanovi. Ten zde žil společně se svojí rodinou do poloviny 50. let 19. století. Záznamy ve stabilním katastru z tohoto období potvrzují stavební podobu usedlosti shodnou se stavem ve 20. století, ale bez přístavby sklepa, seníku a prasečího chlívků.

V roce 1855 získal celé hospodářství Augustin Kulak za 125 zlatých. Od roku 1861 se v matrice uvádí majitel Josef Šmahlík (1830–1885), syn pasekáře z Frenštátu. Paseku koupil za 244 zlatých rakouského čísla. Jeho potomci vlastní parcelní pozemky do současnosti.

Josef Šmahlík vychoval společně s manželkou Rozálií (*1833) šest dětí. Hlavní zdroj obživy poskytovalo rodině hospodaření na nevelkém gruntu (výměra něco kolem 1 ha). Z obvyklých plodin mohli pěstovat brambory, žito na chlebovou mouku a pohanku. Sčítací operáty z roku 1880 uvádějí, že ve chlévě chovali 1 krávu a jalovici. Nevelké hospodářství však nemohlo zajistit poměrně početné rodině do-

stačující obživu. Nepříliš úrodné pozemky poskytovaly jen velmi malé výnosy. Navíc blízkost lesa znamenala časté ohrožení úrody lesní zvěří. Proto si otec v zimě přivydělával domácím zpracováním textilních vláken a také prací v lese. V zimě kácel dřevo a na saních svážel k uhlisku, kde se během roku páliło v milířích dřevěné uhlí. Druhorozený syn Josef (*1865) se vyučil krejčovskému řemeslu a starší sestry Johana (*1859) a Barbora (*1861) si osvojily podomácké tkalcovství a později pracovaly jako dělnice v textilních továrnách ve Frenštátě pod Radhoštěm. Mladším synům Josefovi a Antonínovi se dokonce dostalo úplného školního vzdělání, uměli nejen číst jako jejich sestry, ale také psát. V 80. letech žil na usedlosti také hluchoněmý syn Jan (*1857) a nemanželský syn Johany Josef (*1880).

němý syn Jan (*1857) a nemanželský syn Johany Josef (*1880).

Příjmy z tkalcovství ani z krejčovství patrně nebyly dostačující, neboť koncem 19. století Josef Šmahlík ml. majetek zadlužil. Teprve Rozálii, která pracovala jako tkadlena, se s pomocí matky a manžela Jana Cochlara, rovněž tkalce, podařilo dluhy splatit.

V 90. letech 19. století se majetku ujala dcera Rozálie s manželem Janem Cochlarrem (*1862). Oba byli vyučení tkalci. Jan spolu s manželkou pracovali v textilní továrně ve Frenštátě pod Radhoštěm, ale tkalcovství provozovali i doma, což potvrzují výpovědi pamětníků, podle nichž

Rekonstrukce topeniště ve vstupní síni, 2010, fotoarchiv VMP.

Svatý kout se stolem, vedle na posteli pracovní deska s krejčovským nářadím a pomůckami, 2010, fotoarchiv VMP.

Zařízení obytné jizby – pec s vybavením a tkalcovský stav s rozdělaným kanafasem, 2010, fotoarchiv VMP.

stávaly ještě na počátku 20. století v jizbě dva tkalcovské stavy. Jan si přivydělával ještě těžbou dřeva a po posledním úrazu se věnoval už jen práci na hospodářství. V té době obdělávali pozemky o rozloze 1 hektaru 89 arů. Obživu jim zajišťovaly jedna kráva, jedno prase a tři slepice. S manželkou vychovali pět dětí, které jim musely při práci na poli a hospodářství pomáhat. Dcery Anežka (*1898) a Marie (*1900) vypomáhaly od mladých let ve službě u bohatších sedláků. Anna (*1904) a Karel (*1909) pracovali rovněž v textilní továrně. Nejstarší syn Jan (*1902) se vyučil řezníkem, zdědil po rodičích majetek a v roce 1945 se oženil s Ludmilou Kříškovou z Mniší. Mimo řeznické řemeslo si přivydělával prací v lese a po 2. světové válce byl zaměstnancem národního podniku MEZ ve Frenštátě pod Radhoštěm. V této době doznalo vybavení usedlosti značných změn. Mladí manželé si pořídili nový modernější nábytek – skříň, kredenc, postel, stůl a židle. Ten původní vystěhovali na půdu, kde se zachoval až do 80. let minulého století. Poslední majitelka Zdenka Geryková (*1943), dcera Jana Cochlara, obývala usedlost jen do doby, než si s manželem postavili nový rodinný domek na protější parcele. Její informace a vzpomínky byly rovněž využity při instalaci expozice.⁷

PŘÍPRAVA INTERIÉROVÉ EXPOZICE – REKONSTRUKCE VYBAVENÍ USEDLOSTI VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Instalace objektu je časově zasazena do období druhé poloviny 19. století. Snaží se postihnout situaci hospodaření rodiny Josefa Šmahlíka, který se stal majitelem usedlosti v roce 1861.

Přestože se nepodařilo docílit autenticity vnějšího prostředí (rekonstrukce okolí domu), snahou autora bylo dosáhnout maximální míry věrohodnosti a pravdivosti interiérové expozice. Její podoba je vždy výsledkem složitého procesu, opírajícího se o archivní doklady, výpovědi pamětníků a srovnání se zprávami v literatuře. Pramenová heuristika vždy předchází samotné

realizaci. V případě usedlosti z Trojanovic bylo možné využít výzkumnou zprávu E. Harokové, která se stala výchozím materiálem k přípravě celé expozice.⁸ Další informace byly získány studiem dostupné literatury, zejména vlastivědných prací a odborných článků. Patří k nim práce Jiřího Felixe Frenštátský okres,⁹ příspěvky trojanovického rodáka Bohumíra Strnadela, otištěné v časopise Naše Valašsko,¹⁰ a v neposlední řadě studie Miroslava Janotky, věnované tkalcovství – převládajícímu způsobu obživy většiny obyvatel Freštátska.¹¹

Na základě uvedených pramenů a zpráv z literatury bylo připraveno libreto, ze kterého vycházel podrobný scénář expozice.¹² Pozornost byla věnována především výběru inventáře s velkou vypovídací hodnotou. V roce 1987 se podařilo muzejním pracovníkům při dokumentaci objektu získat několik originálních předmětů právě z původního vybavení jizby, které se zachovaly na půdě. Jednalo se o šatní skříň, ruční mlýnec na mletí obilí, nářadí používané při pečení chleba, několik hliněných hrnců, proutěný cestovní kufr, „strýček“ na strouhání šindele, pořízky, kozlík na kutí kosa a další drobnosti. Až na špatný fyzický stav mlýnce se všechny uplatnily v expozici. Při vyhledávání ostatních předmětů ve sbírkovém fondu muzea rozhodovalo časové hledisko a místo původu. Proto přednost dostaly předměty získané ze stejné nebo blízké lokality. Celkem se v expozici nachází kolem 230 většinou originálních sbírkových kusů a několik účelově zhotovených kopií. Vybavení usedlosti je velmi skromné a odpovídá sociálnímu postavení rodiny. Rozmístění hlavního inventáře v síni a jizbě vychází z tradičních zvyklostí a také informací, které poskytla poslední majitelka domu Zdenka Geryková. Dle vzpomínek z vyprávění svého otce Jana Cochlara popsala rozmístění stěžejných kusů nábytku, včetně dvou tkalcovských stavů.

Vstupní prostor domu tvoří průchozí síň s podlahou zhotovenou z velkých kamen-

ných desek – „břil“. Na jejím konci vedle zadního vchodu při severní stěně se nachází otevřené krbové topeniště, které sloužilo až do počátku 20. století k přípravě jídel. Vařilo se ve vysokých železných hrncích nebo rendlicích na třínožce. Komín je celý vyzděn z kamenů, krytý kamennou „šledou“. V zadní části síně se v původní situaci nacházel ještě kamenný sklípek, který byl pravděpodobně zřízen na přelomu 19. a 20. století. Jeho zbudování podmnínila přítomnost pramene s velmi kvalitní vodou. Strop sklepa sahal nad úroveň podlahy, proto majitelé uzavřeli zadní průchod, který poté sloužil jen jako vstup do prkenného seníku přistavěného nad ním. Do sklepa se vcházelo po schůdcích krytých sklopnými dveřmi zapadajícími do šikmo zvednutého trámu. Toto atypické řešení muselo působit nemalé obtíže hospodyně, která pracovala na přilehlém topeništi.

Ze síně po levé straně hlavního vchodu vede na půdu jednoduchý žebřík. V prostoru pod ním je postavená bedna s odloženým dřevorubeckým nářadím používaným při práci v lese. Upozorňuje na jeden ze způsobů obživy – dřevařství. Ze síně se vchází do malé komory, která sloužila nejen jako prostor, kde se mlelo obilí na ručním mlynci, ale také jako úložiště potravin a dalších surovin k přípravě jídel. V zadní části byla zahlobená jáma, kde se skladovaly brambory. V komoře bylo uloženo i větší nádobí – vahany, mísy a hliněné hrnce se sádlem, mlékem a také větší bečka na zelí.

Hlavní obytnou místností je v tomto stavení jizba, kde se odehrávala podstatná část života rodiny. Po celé 19. století bývala světlá. Překládaný strop z širších tesaných desek nesou tři hraněné stropní trámy. Stěny čtvercové místnosti jsou omazané hliněnou maltou a obílené vápnem. Podlaha je prkenná. Okna jsou jednoduchá, téměř čtvercová, čtyřtabulková a otevíratelná ve sloupkovém rámu, který je z vnější části obílen. Dvě se nacházejí ve štítové straně a jedno na straně jižní.

Nevelký prostor jizby zaujímá chlebová pec vytápěná ze síně, která v zimním období plnila funkci otopného systému až do 30. let 20. století, kdy k ní byl přistaven sporák s kachlovou troubou. Na peci spávaly mladší děti, sušilo se tam dřevo na zátop, louče ke svícení a v neposlední řadě sloužil tento prostor k odkládání dalších věcí. Nad pecí visí hambálek pro odkládání oděvů a sušení naškrobených práden bavlny.

V levém rohu stojí funkční tkalcovský stav s ukázkou rozdělaného bavlněného plátna – kanafasu. Pracoval na něm jak hospodář Josef Šmahlík, tak také jeho žena a později i jejich starší dcery. Tento způsob zaměstnání byl typický nejen pro obec Trojanovice, ale pro celou oblast Frenštátské kotliny. Jak popisuje Bohumír Strnadel, téměř v každé usedlosti stály jeden nebo dva „varšaty“ – stavy, které byly v činnosti od jara do zimy s výjimkou období sezónních polních prací. V té době už se tu nepěstoval len, ale od počátku 19. století se z Vídně dovážela bavlněná příze. Zdejší tkalci na pasekách pracovali pro místní podnikatele – faktory, kteří jim dodávali potřebný materiál. Z bavlněné příze vyráběli tkalci zejména mušelín, damašek a kanafas. Jak uvádí Jiří Felix, činil roční výdělek tkalcovské rodiny hotovíc lepší zboží 100, 120 až 150 zlatých, jednotliví dělníci vydělávali 20–30 zlatých. Tkalci damašku dostávali týdenní mzdu až 5 zlatých.¹³ Ve druhé polovině 19. století vznikaly ve Frenštátě tkalcovské továrny, které poskytovaly práci asi 450 dělníkům, zejména ženám.

Získané finanční prostředky si mladá generace šetřila pro budoucí život. Ani práce v továrnách nebyla výrazným přínosem pro rozkvět hospodářství. Proto vnitřní vybavení domu bylo skromné a málo generačně proměnlivé. Proti peci diagonálně v rohu pod okny stojí širší lavice, která sloužila také k nouzovému spaní. I stůl a několik židlí je velmi jednoduchých. Nechybí ani „svatý kout“ nad stolem s křížem, obrázky na skle a barvotisky zas-

Stodola s dřevorubeckým nářadím, 2010, fotoarchiv VMP.

nutými v liště. Rodina byla katolického vyznání, což potvrzuje i poslední žijící majitelka domu. Rovněž postel umístěná podél pravé stěny je vzhledem k velmi chudým poměrům jednoduché deskové konstrukce. Ostatní členové rodiny spávali patrně na huněných dekách na podlaze, neboť postel bývala jen pro rodiče. Poněkud nezvykle a netypicky působí v jizbě dvoudveřová masivní fládrovaná šatní skříň s barokním vykrajováním u vpadlých výplní dveří. Modernizaci jinak běžného vybavení způsobil s největší pravděpodobností kontakt s městským prostředím, který nejvíce získaly děti Josefa Šmahlíka, pracující ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Můžeme se domnívat, že poznaly poměry bohatších městských a továrních vrstev. Syn Josef se vyučil krejčovskému řemeslu, což v instalaci dokládá dřevěná tabule s nezbytným krejčovským nářadím, položená volně na čela postele. Sloužila jako příležitostná pracovní plocha, kde si krejčí odkládal rozdělané kusy oděvů, které právě sešíval nebo opravoval. Na tabuli jsou na ukázkou položené dva štůčky hotového plátna a loktuška s bavlněnou přízí, kterou si tkadlec přinášel od faktora. Za prací docházel syn Josef také do Frenštátu, o čemž svědčí proutěný cestovní kufr, který se v usedlosti zachoval. Zde je umístěn na polici u pece.

V jizbě se svítilo loučemi, které si hospodář vyráběl sám ve stodole nebo v průchozí chodbě.

Půda není návštěvníkům z bezpečnostních důvodů přístupná. Majitelé ji využívali jako skladovací prostor. V části nad jizbou se ukládalo seno, které v zimě nahrazovalo chybějící tepelnou izolaci stropu. Patrně se tu i přespávalo. Dle fotodokumentace se tam nacházely kadluby na obilí, moučnice a další odložené předměty.

Hospodářské zázemí usedlosti tvoří menší chlév, přístupný přímo ze síně a také z venkovní, nádvorní strany. Majitelé tu chovali jednu krávu. Telátko se po narození v tuhých mrazích často brávalo do jizby, kde mu hospodář vyhradil prostor u pece.

V zadní části za chlévem a komorou je přistavěná stodola, která má charakter spíše kůlny. Její obvodové stěny jsou sloupkové konstrukce s deskovou výplní, ve střední části navazuje konstrukce stolicová s volně položenými prkny tak, aby se v případě potřeby mohly odstranit. Vzadu uzavírá stodolu podsínek, vytvořený zadeštěním okapu. Stodola je vybavena běžným zemědělským náradím, v horní části na tzv. „pja-tro“ se ukládala vymláčená sláma a někdy i seno. Originální strouhací stolice z původního stavení dokládá, že si hospodář vyráběl šindel na opravu střechy. Zajímavostí v této části expozice je stolice na řezanku zvaná kosíř, která umožňovala snadnější zpracování slámy na sečku pro krmení. V protilehlém srubu chovali majitelé prase. Také průchozí chodba, zaujímající prostor mezi prasečím chlévem, záchodem a chalupou sloužila k odkládání nejrůznějších nástrojů, které se zavěšovaly po stěnách.

ZKUŠENOSTI S ROČNÍM PROVOZEM EXPOZICE, NÁVRHY NA OŽIVENÍ

Usedlost byla návštěvníkům zpřístupněna 1. května 2010. Slavnostní zahájení provozu proběhlo o několik dní později u příležitosti oslav 85. výročí založení Valašského muzea v přírodě, a to 14. května za účasti ministra kultury a také významných osob-

ností z řad současných a emeritních odborných pracovníků muzeí.

Současný provoz expozice ukázal, že vypovídací hodnota interiérové instalace je zdařilá. Do budoucna uvažujeme doplnit inventář např. věrohodnější rekonstrukcí krejčovské tabule, příležitostného lůžka, které se zasouvá pod postel, dále dobovým textilem, zejména o mužské a ženské součástky oděvu.

Od počátku sezóny vítala návštěvníky na zápraží domu demonstrátorka – tetička v dobovém kroji, která je seznámila s životem rodiny Josefa Šmahlíka. Upozornila také na stavební vývoj objektu a zejména přiblížila návštěvníkům doplňkové způsoby obživy jeho obyvatel. Zdůraznění dřevařství s vazbou na nedaleký hamr a domácí výroby plátna je u této expozice zvláště významné. Slovní výklad průvodce nebo demonstrátorky tak lépe uvádí návštěvníky do historické situace a souvislostí, zároveň doplňuje vypovídací schopnost zde zastoupených autentických předmětů. I do budoucna se počítá s ožíváním expozice ukázkami z oblasti lidové stravy a tradičních řemesel. Vzhledem k tomu, že tkalcovský stav je plně funkční, je možné jej využívat k prezentaci tkalcovství, a to především při tradičních programech, které se v areálu Mlýnské doliny pořádají. Provozoschopná je také chlebová pec a otevřené ohniště, kde by se mohly připravovat pokrmy. Z rukodělných činností, které zde můžeme prezentovat, se nabízí domácí krejčovství provozované jedním ze synů majitele a také výroba šindelů.

Expozice lesního dělníka a domácího tkalce tak naplňuje své poslání – přibližuje podobu bydlení a převládající způsob obživy pasekářů na Frenštátsku ve druhé polovině 19. století.

POZNÁMKY

¹ ZÁVADA, Antonín – SEDLÁČEK, Jaroslav – LANGER, Jiří. *Koncepční řešení expozičního areálu hamrů, 1984*. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 98.

² Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě, soubor negativů č. 39190–39212, 55264–55272.

³ HAROKOVÁ, Emílie. *Trojanovice č. 12. Pasekářská usedlost*. Rožnov pod Radhoštěm 1987. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. číslo R 161.

⁴ Časový posun expozice do 70. let 19. století navrhl poprvé předešlý odborný garant stavby Mgr. Václav Michalička. V původním návrhu Emílie Harokové bylo časové zařazení z přelomu 19. a 20. století, a to zejména z důvodu výstavby ojediněle řešeného sklípku, zahloubeného ve svahu.

⁵ FELIX, Jiří. *Frenštátský okres*. Brno 1909, s. 206–207.

⁶ STRNADEL, Bohumír. *Z minulosti jedné valašské dědiny*. Naše Valašsko 4, 1939, s. 64.

⁷ Tato kapitola byla zpracována na základě informací z výpovědi Z. Gerykové ze dne 10. 8. 2009 a výzkumné zprávy: HAROKOVÁ, Emílie. *Trojanovice č. 12, pasekářská usedlost*. Rožnov pod Radhoštěm 1987. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 161.

⁸ HAROKOVÁ, Emílie. *Trojanovice č. 12. Pasekářská usedlost*. Rožnov pod Radhoštěm 1987. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 161.

⁹ FELIX, Jiří. *Frenštátský okres*. Brno 1909.

¹⁰ STRNADEL, Bohumír. *Z minulosti jedné valašské dědiny*. *Naše Valašsko* 4, 1939, s. 63–66; Týž. *Vznik Trojanovic pod Radhoštěm*. *Naše Valašsko* 7, 1941, s. 158.

¹¹ JANOTKA, Miroslav. Jak se na Frenštátsku faktořilo. *Radostná země* 5, 1955, s. 1–4; Týž. *Tkalcovská ruční výroba na Frenštátsku*. *Radostná země* 6, 1956, s. 71–86.

¹² LIĐÁK, Petr. *Usedlost lesního dělníka z Trojanovic. Námet, libreto a scénář expozice*. Rožnov pod Radhoštěm 2010. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 672.

¹³ FELIX, Jiří. *Frenštátský okres*. Brno 1909, s. 125.

PRAMENY A LITERATURA

BRANDSTETTEROVÁ, Marie – LANGER, Jiří. Věrohodnost a pravdivost prezentování lidové kultury v expozicích muzea v přírodě. *Národopisné aktuality* 17, 1980, s. 321–327.

ČETYNÁ, Bohumír. Názvosloví drvařů v Trojanovicích pod Radhoštěm. *Valašsko* 1, 1952, s. 67–68.

FELIX, Jiří. *Frenštátský okres*. Vlastivěda moravská, Brno 1909.

HAROKOVÁ, Emílie. *Trojanovice čp. 12, pasekářská usedlost*. Rožnov pod Radhoštěm 1987. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 161.

HURT, Andělín. *Tkalcovství ve Frenštátě pod Radhoštěm. Katalog Krajské výstavy Moravskoslezského Pobeskydí ve Frenštátě pod Radhoštěm*. Frenštát pod Radhoštěm 1934, s. 37–39.

JANOTKA, Miroslav. Jak se na Frenštátsku faktořilo. *Radostná země* 5, 1955, s. 1–4.

JANOTKA, Miroslav. Tkalcovská ruční výroba na Frenštátsku. *Radostná země* 6, 1956, s. 71–86.

KRATOCHVÍL, Bohumil. Ve staré tkalcovské jizbě. In *Hlasy muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm* 1958, č. 3, s. 6–10.

LIŠÁK, Petr. *Usedlost lesního dělníka z Trojanovic. Námět, libreto a scénář expozice*. Rožnov pod Radhoštěm 2010. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 672

Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci. Rožnov pod Radhoštěm 1981.

STRNADEL, Bohumír. Z minulosti jedné valašské dědiny. *Naše Valašsko* 4, 1939, s. 63–66.

STRNADEL, Bohumír. Vznik Trojanovic pod Radhoštěm. *Naše Valašsko* 7, 1941, s. 154–158.

ZÁVADA, Antonín – SEDLÁČEK, Jaroslav – LANGER, Jiří. *Koncepční řešení expozičního areálu hamrů*, 1984. VMP, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 98.

SUMMARY

RESIDENTIAL HOUSE IN TROJANOVICE, A NEW EXPOSITION OF WOODCUTTER AND HOME WEAVER IN THE WATER MILL VALLEY

Key words: Residential House in Trojanovice – permanent residential exposition – wood cutting and processing – charcoal pile – home weaving – clothes making

The Residential House in Trojanovice is a new building in the area of the Water Mill Valley and complements the residential facilities of single-purpose technical constructions. The house is situated next to the charcoal pile section of the premises. The scientific reconstruction of the building was funded by the Norway Grant. The exteriors and the general layout of the premises present the home of a woodcutter and home weaver in the second half of the 19th century. As regards the building, it is a single-wing type of homestead, combining residential and manufacturing elements under one roof. At the southern side, in front of the barn gate, a curbed pigsty and a wooden toilet were built, while at the northern side a stone cellar and a hayloft were added (in fact, the hayloft was built much later, at the beginning of the 20th century). The house is constructed of wide, mostly half-timbers, which are partially hewed and sealed with moss.

The article deals with the course of the construction work, history of the house, changes in ownership, and the development of the interior exposition. It follows from the previous historical-archival research, completed by the study of regional literature, expert articles and testimonials of previous owners. The exposition exemplifies the lifestyle of a socially weak family whose members used to earn their living through farming and cattle breeding, as well as woodcutting, making charcoal and weaving, which was a typical additional source of a little extra money in many families in the region of Frenštát. Villagers would collaborate with cotton yarn suppliers ("factors"), being paid for the cloth they were able to produce on a weaving loom. The oldest son got trained as a tailor, which is obvious in the exposition be-

cause of the work board put on the front of the bed, with a piece of cloth to be completed. The furnishings in the house are modest and reflect the social position of the family, except for a robust two-wing closet, an obvious contact with the urban environment of nearby Frenštát pod Radhoštěm, where children would work in weaving factories.

At the end of the paper, suggestions for completion of the exposition for the next season are included.

ZMĚNA EXPOZICE OBJEKTU „FOJTSTVÍ Z LIDEČKA“ V AREÁLU VALAŠSKÉ DĚDINY VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

Šárka Kramolišová

Lidečko – lidové stavby – fojtství – transfer –
Valašské muzeum v přírodě – expozice – mlynářství

76

Fojtství z Lidečka č.p. 125 je jedním z expozičních objektů areálu Valašské dědiny ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále VMP). Jedná se o převezenu originální stavbu, která byla již v roce 1941 zařazena mezi objekty chráněné státní památkovou péčí. Nyní je dům umístěn jako poslední v prohlídkové trase Valašské dědiny. V blízkosti stojí stodola a patrová sýpka, které však historicky k objektu fojtství nepatřily. Původní muzejní expozice umístěná v dolní jizbě fojtství představující českou národní školu zde byla v minulosti vybudována z potřeby prezentovat tuto instituci jako doklad o dřívějším způsobu vyučování. V historických pramenech je dále doloženo, že v tomto domě byla opravdu v roce 1835 škola na několik let zřízena.¹

V roce 2007 vstoupilo VMP do další etapy budování nové podoby Valašské dědiny, kdy v rámci tzv. Norských grantů (projekt o uchovávání kulturního dědictví – podpora financování norským finančním mechanismem) byl vystavěn mimo jiné i objekt vesnické školy z Velkých Karlovic-Milo-

Objekt fojtství z jihovýchodní strany, foto Šárka Kramolišová.

Objekt fojtství z Lidečka ve VMP, foto Šárka Kramolišová.

ňova. Bývalá expozice školy v něm našla uplatnění a zároveň vznikla příležitost připravit ve fojtství expozici novou.

Pro konečný námět se vycházelo z nevelkého množství dostupných materiálů a pramenů, které nakonec přímo svými autentickými vzpomínkami obohatil tehdy 85letý pamětník života „na fojtství“ – Jan Šimara. Pan Šimara pochází z rodiny mlynářů a sekerníků, hospodařících po léta na „Šimarově mlýně“ v obci Lidečko – v místě, kam byl objekt fojtství v roce 1834 přestěhován. Na začátku roku 2009 jsem opakovaně navštěvovala tohoto posledního pamětníka a zapisovala jeho vzpomínky na období, kdy budova fojtství stávala u Šimaraova mlýna. Pan Šimara navíc nechal laskavě nahlédnout do vzácné rodinné kroniky a ochotně povyprávěl o svém dětství a vůbec o životě, který úzce souvisí s objektem fojtství. On sám žil v jeho těsném sousedství.

Za přímý studijní materiál k objektu lze považovat dvě studie, vypracované v minu-

lých letech pracovníky VMP – Marií Brandstetrovou a Radkem Hasalíkem. Při jejich prostudování byly zjištěny drobné rozporry, patrně plynoucí z časového posunu výzkumů, kdy první práce pochází z doby demontáže budovy v roce 1968 a druhá je téměř o 20 let mladší. Také některé další sporné údaje, uvedené v knize vydané samotnou obcí Lidečko – *Lidečko* od Petra Odehnala z roku 2001, pomohl Jan Šimara objasnit.

Z dalších doplňkových podkladů mohu např. uvést dílo Jiřího Langra *Co mohou prozradit lidové stavby* a v neposlední řadě jsem využila starších průvodcovských textů, sepsaných převážně také Jiřím Langrem. Přehled veškerých použitých pramenů a literatury uvádím v závěru práce.

Jak vyplývá zejména z výsledků historického bádání Radka Hasalíka, bližší informace o provozování úřadu fojta právě v tomto objektu nejsou známy. Název „fojtství“ se vžil pro usedlosti rodin, které v minulosti zastávaly funkci fojta, a to ze-

Objekt fojtství stojící ještě v roce 1962 u Šimarova mlýna, rodinný archiv rodiny Šimarových.

jména na východní Moravě a ve Slezsku. Jeho užívání se udržovalo i v období, kdy už obce spravovali volení rychtáři.² Právě proto se pro „náš“ objekt zachovalo toto označení, i když tuto funkci dávno neplnilo. Z dostupných zdrojů není zcela jasné, zda sám stavitel objektu fojtství – František Františák (lidečským fojtem byl v letech 1807–1840)³ v tomto objektu provozoval úřad fojta alespoň v letech, než ho dal přenést k Šimarovu mlýnu a než postavil jiný, kamenný grunt. V době stavby a do přemístění k mlýnu mohl i nemusel tuto funkci vykonávat zde, neboť tento dům s původním č.p. 18 stavěl již do dvora s ostatní zástavbou.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem a také faktu, že ve fondu VMP nebyly v postačujícím rozsahu zastoupeny sbírkové předměty vzniklé nebo užívané v užším regionu Lidečska před rokem 1834, kdy byl dům poprvé přemístěn, bylo rozhod-

nuto držet se skutečností ověřených. Díky získaným podkladům vznikla tedy dobrá možnost rekonstruovat podobu interiéru hned z doby přelomu 19. a 20. století, kdy už stála chalupa téměř sto let u mlýna a její historie je s ním neodmyslitelně spjatá.

Bohužel nebyla dokončena zástavba celého dvora – jeho náznak tvoří jen roubená stodola s patrovou sýpkou, chlévy zcela chybí a v neposlední řadě i vazba na mlýn není v tomto prostředí zjevná. Není to však problém pouze tohoto objektu v areálu Valašské dědiny a do budoucna je řešitelný.

Historie této mohutné, na svou dobu velmi reprezentativní stavby je velmi složitá, neboť postavena byla pravděpodobně ke zcela jiným účelům, než se nakonec stalo. Díky těsné provázanosti s mlýnářským řemeslem se zde vystřídalo několik generací obyvatel tvořících nerovné svazky a sama stavba dnes stojí již na třetím místě.

Fojtství postavil v roce 1812 František Františák, syn Jana Františáka – fojta z Lidče. Sám František byl v letech 1807 až 1840 také lidečským fojtem, a proto se usedlosti č.p. 18 tradičně říkalo „fojtství“.⁴ Dům byl postaven podle stavební tradice, jaká se tehdy uplatňovala v městěckách bohatých zemědělských oblastí, zejména ve středním Pováží, Ponitří, ale i v nedalekých Valašských Kloboukách. Stavební souvislost s Povážím je dána správou Illésházyovských panství, k nimž náleželo i brumovské a vsetínské.

František Františák z důvodu sňatku s Terezíí Šimarovou dal v roce 1834 chalupu rozebrat a přenést na jiné místo – k Šimarovu mlýnu, kde hospodařili bratři Terezie Šimarové. Generace Šimarů byly povětšinou mlynáři. O existenci tohoto mlýna jsou první záznamy již z roku 1666. V novějších záznamech je někdy také místně označován jako „mezilidský“ mlýn – odvozeno od názvu obce (Lidečko a Lideč) a zároveň stál „mezi“ dalšími mlýny na říčce Senici (stěhování roubených domů a dokonce i kostelů se v minulosti běžně provádě-

lo, některé tesařské party vyráběly domy pro zákazníky doma a pak je smontovaly na vymezeném pozemku).

Od této chvíle se začíná odvíjet mlynářská historie objektu, neboť chalupa začala sloužit nejen jako obydlí, ale také jako dílna pro opravy součástí k mlýnskému zařízení a horní patro jako prostor k uskladnění nezemletého obilí.

Dům dostal nové číslo popisné – č.p. 125. Majitelé chalupy byli už od první čtvrtiny 19. století zároveň spoluvlastníky mlýna – měli jej každý na „půl užitku“. Praktikovali to tak, že každý z nich vybíral dávky či poplatky za mletí jeden týden. Za týden se za mletí získalo asi 4–5 měřic obilí, tedy něco kolem 200 kg. Po týdnu se střídali.⁵ Mlynáři bývali obvykle zároveň zručnými sekerníky, tehdejší spoluvlastníci mlýna, bratři Antonín a Josef Šimarovi, byli velmi uznávanými a vyhledávanými odborníky i na stavbu vodních kol. Poslední kolo Antonín vyrobil pro vodní mlýn v Mošnově.⁶ Nezbytná hoblice, kterou si také vyrobili sami, stávala jak ve fojtství, tak ve mlýně

Dnešní prázdný prostor u bývalého Šimarova mlýna, foto Šarka Kramolišová.

a střídavě v obou domech na ní muži pracovali.

Po smrti jednoho z bratří převzali druhý díl manželé Františákovi, kteří v roce 1843 prodali svůj podíl na mlýně i chalupu mlynářů Janu Nošíkovi z Lysé pod Makytou na Slovensku (byl jako jediný evangelík, všichni ostatní obyvatelé byli katolíci). Po jeho smrti se vdova vdala ještě dvakrát – poprvé za mlynáře Antonína Brhla a podruhé za Antonína Rumánka. V roce 1930 prodali Rumánkovi svůj díl na mlýně zpět rodině Šimarů a sami si ponechali pouze objekt fojtství s hospodářskými budovami a asi 20 měřic pole. Po 2. světové válce některé pozemky pronajímali a po vzniku JZD i tam přešla většina pozemků. Chalupu Rumánkovi po svém přestěhování do Jestřebí pak už jen pronajímali. V roce 1941 byla zařazena mezi objekty chráněné státní památkovou péčí a následně i touto institucí opravena. Sousední Šimarův mlýn byl po roce 1948 zestátněn, avšak po modernizaci a přestavbě na elektrický pohon pracoval ještě do 70. let 20. století.

Sám objekt fojtství je mohutná roubená jednoposchodová stavba s více než metr širokou pavlačí po třech stranách. Původní vnější podoba objektu byla téměř zachována, avšak neutěšený stav objektu v polovině 20. století si vyžádal několik zásadních zásahů ze strany státní památkové péče. Ze severní strany byla odstraněna pavlač (nyní je již v muzeu tato část obnovena), některá okna byla vyměněna, stejně tak ozdobné lišty pavlače a štítu, krytina střechy a prohnílé spodní trámy na východní straně stavby prošly výměnou. Uvnitř stavby došlo také k několika stavebním úpravám, například původně dusané podlahy v síni a černé kuchyni byly vyzděny pálenými cihlami, některé stěny byly nahozeny vápennou omítkou. Velkou světnici v patře, která původně sloužila jako sýpka pro obilí, v posledních letech příležitostně obývali pracovníci památkové péče, i z toho důvodu zde byly zdi také nahozeny vápennou omítkou a byla položena nová podlaha z palubovek, dále byla

dostavěna horní polovina komína. Dům je podsklepený, jeden ze dvou sklepů byl vybudován až po přenesení stavby k mlýnu, kdy bylo využito svažitosti terénu. Na kamenném překladu je dodnes patrný vytesaný letopočet 1834 – datum, kdy byl objekt k mlýnu přestěhován.

Dnes budova stojí samostatně, v blízkosti se nachází sýpka a stodola, které však s fojtstvím historicky nesouvisí. Ze zadní, severovýchodně orientované strany na něj přirozeně navazuje ovocný sad se zemědělskými políčky. Původní zástavbu z předchozího místa lze vidět na dobové fotografii – zprava na budovu fojtství těsně navazovala stodola, zleva bylo fojtství sotva pár metrů vzdáleno od kamenného mlýna. V západní části procházel vodní náhon od řeky Senice, na které tenkrát pracovalo v obci Lidečko mlýnů několik.

Konstrukce střešních krovů je krokrová, zpevněná hambálkem. Střecha je krytá šindelem, vrchol štítu zdobí originální plechový kohout.⁷ Do chalupy se vchází z vyvýšeného kamenného zápraží z jižní strany. Přízemí tvoří vstupní síň do písmene L s kamennou podlahou, z níž se napravo vchází do hlavní jizby s omítnutými a vybílenými stěnami, čtyřmi čtyřbalkovými okny, dřevěnou podlahou, trámovým stropem. Otopné zařízení, pec s kamny přiléhající k černé kuchyni, je dnes vyzděné a nabílené. Černá kuchyně je přístupná jak ze síně, tak i ze světnice. Stavební vyspělost domu spočívá i v tom, že má již samostatnou „černou kuchyň“ s odděleným topeništěm, aby jizba zůstala čistá a nezakouřená. Z černé kuchyně lze tedy sporákem vestavěným pod širokým komínem vytápět kamna s pečíci troubou ve světnici a odděleně čelustěmi z otevřeného ohniště chlebovou pec vedle kamen. Fotodokumentace z období rozebrání stavby před převozem do muzea v roce 1968 dokazuje, že v jizbě stával kachlový nástavec sporáku s troubou – tedy kamna, dle dalších informací byly kachle tmavě hnědé. Napříč černé kuchyně prochází asi 1,2 m pod úroveň stropu trám, který nese zdivo

Podoba otopného zařízení v dolní jizbě v době před přemístěním do VMP, fotoarchiv VMP.

81

Pohled do černé kuchyně v dnešní expozici, foto Šárka Kramolišová.

stropu.⁸ Pamětník pan Šimara jej nazývá „buntrám“ – utkvěl mu v paměti svou mohutností, která je opravdu nápadná. Tento trám byl v nedávné době vyměněn. Jak již bylo řečeno, černá kuchyně je přístupná jak úzkým vchodem ze síně, tak z jizby. Dochované vstupní dveře ze síně do jizby se dvěma skleněnými tabulkami prostor nepatrně projasňují. Do zřízení nové expozice odpovídalo interiérové vybavení jizby podobě české národní školy z konce 19. století, nyní tedy evokuje situaci v období

vícekrát zmiňovanou zajímavost – kladku na vytahování pytlů se zrnem. Toto patro není návštěvníkům muzea zpřístupněno. Celkově působí stavba velmi esteticky, neboť kromě citlivého členění bylo použito i výrazného zdobení lišt kolem masivní pavlače, taktéž i na oknech.

Z původního vybavení interiéru se bohužel nezachoval žádný kus nábytku, avšak při tvorbě nové expozice jsme měli dobrou možnost čerpat z popisů podaných

Originál minciře, na kterém vážili ve fojtství pytle s obilím, foto Šárka Kramolišová.

přelomu 19. a 20. století, kdy v domě žil jeden z příženěných mlynářů. Po levé straně od vstupních dveří je ze síně vchod do komory, kde údajně svého času také spávala drůbež, jinak zde měli majitelé uloženo – dle jejich slov – „různé harampádí“.

Po příkrých schodech (11 stupňů) se vystoupá do poschodí, které je půdorysně řešeno stejně jako přízemí, avšak bez topeniště – v tomto místě prochází mohutný komín. Napravo od komína se nachází jedna větší místnost, kde však není a údajně nikdy nebyla možnost topit. Tato světnice, osvětlena čtyřmi dvoutabulkovými okny, sloužila jako zásobnice obilí – vlastního i získaného jako poplatek za mletí. Z chodby lze vyjít na pavlač a dřevěnými schody výš, na dvoukomorovou půdu. V blízkosti dveří lze na stropním trámu pavlače spatřit

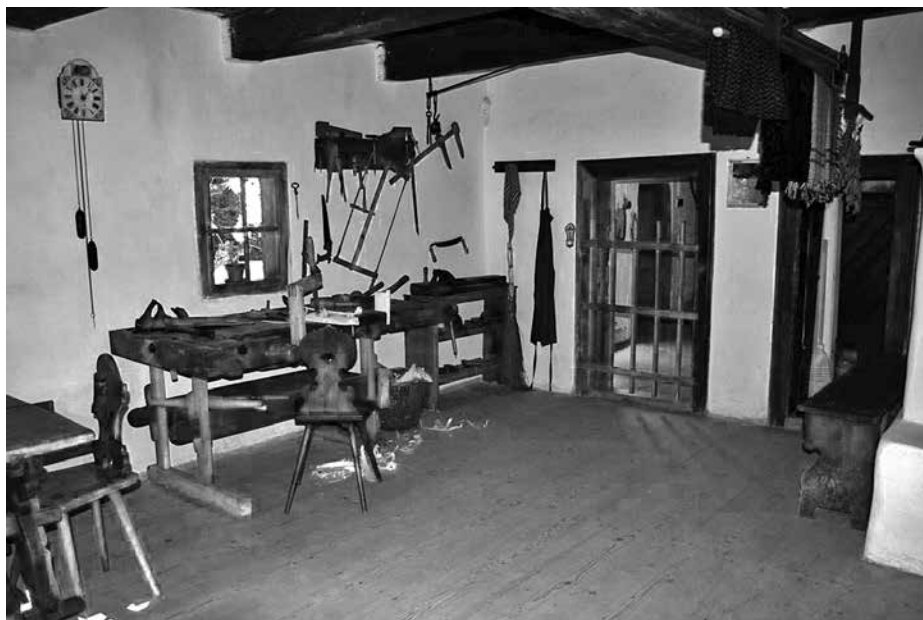
informátory. Výsledná expozice tedy prezentuje období přelomu 19. a 20. století, kdy v domě žil jeden z příženěných mlynářů, Antonín Brhel se ženou a dvěma dětmi. Podle výpovědi informátorů v domě vždy bývalo pouze skromné zařízení. Jizba v přízemí plnila funkci jediného vytápěného obytného prostoru, kde se jedlo, spalo i vyrábělo vše, co bylo k chodu mlýna potřeba. Místnosti dominovala hoblice (tzv. verštat),⁹ na které se opravovaly a vyráběly součástky k mlýnskému zařízení, zejména tzv. palce z habrového dřeva, na špalku se připravoval materiál. Podél zadní stěny sousedící s pecí stávaly za sebou dvě postele, na bližší k peci spávala žena-nad sebou měla ke stropu připevněný kolébač. V protilehlém rohu stával masivní stůl s rohovou lavicí, vedle truhla na prádlo. U vchodových dveří visel

na trámu mincíř, na kterém se vážily pytle s obilím. V jizbě se překvapivě nenacházela žádná skříň, na šatstvo sloužila pouze truhla. Další vybavení jizby bylo běžné a víceméně skromné, odpovídající tehdejšímu poměru. V sousedící černé kuchyni s valenou klenbou se vařilo, pekl se chléb a ohřívala se voda pro dobytek – v zimě tam stávala i nádoba na spařování plev.¹⁰ Dle vzpomínek rodiny Šimarovy majitelé fojtství většinou chovali 2 až 3 krávy, kozu a vepře. Komora sloužila k úschově různých nádob a náčiní pro domácnost, svého času tam prý přespávala i drůbež. Zajímavostí je, že druhé dveře vedle hlavních vstupních sloužily dle informací pana Šimary údajně jako vstup do tzv. forhausu – dřevěného přístřešku a zároveň spojovací chodby s mlýnem, kde bylo také uskladněno zemědělské nářadí a dřevo na topení. Od transmise z mlýnského složení sem byl také vyveden řemenový převod, který poháněl pilu.

Výsledná expozice odpovídá svým vybavením nejstaršímu zjištěnému stavu, kro-

mě základního vybavení byl pracovní kout s hoblicí dovybaven stolařským a sekernickým náčiním, byl zřízen nezbytný svatý koutek, síň a černou kuchyň doplňuje potřebné nádobí, stejně tak komora obsahuje předměty užívané v tehdejší běžném životě. Ačkoliv k objektu původně příslušely i další hospodářské objekty k chovu dobytka a pronajatá políčka, dnešní osamocená stavba vzbuzuje spíše dojem, že její obyvatelé se hospodaření téměř vůbec nevěnovali. Stejně tak stěžejní vazba na mlýn a ostatní souvislosti vyžadují zasvěcený výklad demonstrátora.

Horní patro sloužilo převážně jako skladovací prostor na obilí získané za mletí a jiné produkty z vlastní sklizně. Pomocí kladky umístěné v podstřeší pavlače vytahovali mlynáři pytle s obilím do patra, aby je nemuseli nosit po příkrém schodišti. Předtím mohli pytle zvážít na mincíři, upevněném na trámu v dolní jizbě. V horním patře se pravděpodobně téměř nikdy nebydlelo, i když záměr stavitele byl patrně jiný... (v horní komoře je na stropním trámu

Výsledná expozice v dolní jizbě fojtství, foto Šárka Kramolišová.

dodnes dobře patrný vyřezaný nápis – datum postavení chalupy 1812). Z hlediska bezpečnosti – jak pro návštěvníky, tak pro ochranu originálního schodiště, bylo nakonec po úvahách rozhodnuto o zprovoznění pouze přízemí. Aby však dům působil jako celek, vybaveno je alespoň otevřené předhůří v horním patře.

Samotné vybudování nové expozice probíhalo v časovém úseku od počátku ledna 2009 po 1. května 2009, kdy byla expozice zpřístupněna návštěvníkům areálu Valašské dědiny jako běžná součást prohlídkové trasy. Změna expozice si kromě jiného vyžádala určité stavební úpravy na objektu včetně konečného vybílení. Zásadní rekonstrukcí prošla dolní komora, toho času šatna průvodců se zabudovaným elektrickým rozvaděčem a zabezpečovací signalizací. Expozice je z většiny vybavena sbírkovým fondem VMP, drobné repliky vyrobili pracovníci stolařské dílny VMP.

Po více než ročním provozu lze říci, že se nová expozice u návštěvníků setkává s příznivým ohlasem. Oceňují možnost poznat dispoziční řešení stavby. Údiv vyvolává zejména skutečně „černá“ kuchyně s topeništěm, jinde ve Valašské dědině v této podobě neviděná. Zejména návštěvníci – muži se zajímají o hoblíci a skříňky, bohatě vybavené sekernickým a dalším náčiním. Mincíř připevněný v jizbě na trámu či kladka v podstřeší pavlače jsou také ne zcela běžnou záležitostí. Víceméně pro pochopení „pohnuté“ historie stavby a vzhledem k samotnému nesouladu mezi honosnou formou domu a více než skromným vnitřním vybavením je optimální zasvěcený výklad demonstrátora.

Expozice bývá také pravidelně oživena v rámci programů Valašského muzea, kdy mají návštěvníci možnost blíže se s domem seznámit a vdechnout její atmosféru.

POZNÁMKY

¹ HASALÍK, Radek. *Historická dokumentace k objektu č.p. 18/125, tzv. fojtství z Lidečka*, 1997, s. 4. Archiv VMP, inv.č. R 320.

² BROUČEK, S. – JEŘÁBEK, R. (eds.) *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska I.–II..* Heslo „fojtství“. Praha 2007, s. 218.

³ ODEHNAL, P. *Lidečko*. Lidečko 2001, s. 206.

⁴ ODEHNAL, P. *Lidečko*, Lidečko 2001, s. 206

⁵ BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Národopisná dokumentace – Lidečko č. 125*, 1968, s. 2. Archiv VMP, inv.č. R 16.

⁶ HASALÍK, Radek. *Historická dokumentace k objektu č.p. 18/125, tzv. fojtství z Lidečka*, 1997, s. 6. Archiv VMP, inv.č. R 320.

⁷ BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Národopisná dokumentace – Lidečko č. 125*, 1968, s. 3. Archiv VMP, inv.č. R 16.

⁸ BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Národopisná dokumentace – Lidečko č. 125*, 1968, s. 5. Archiv VMP, inv.č. R 16.

⁹ HASALÍK, Radek. *Historická dokumentace k objektu č.p. 18/125, tzv. fojtství z Lidečka*, 1997, s. 7. Archiv VMP, inv.č. R 320.

¹⁰ BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Národopisná dokumentace – Lidečko č. 125*, 1968, s. 7. Archiv VMP, inv.č. R 16.

PRAMENY A LITERATURA

Rodinná kronika rodiny Šimarů v osobním vlastnictví Jana Šimary, Lidečko čp.1.

Průvodcovské materiály Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Evidence a fotodokumentace sbírkových předmětů.

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Národopisná dokumentace – Lidečko č.125*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, R 16, 1968.

HASALÍK, Radek. *Historická dokumentace k objektu č.p.18/125, tzv. fojtství z Lidečka*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, R 320, 1997.

Langer, Jiří. *Lidečko č.125*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Nečíslováno.

BUBÍLKOVÁ-KOLÁČKOVÁ, A. Na solánském fojtství. *Naše Valašsko 4*, 1937–1938, s. 26–33.

BROUČEK, S. – JEŘÁBEK, R. (eds.) *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska I.–II..* Praha 2007.

LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm 1997.

ODEHNAL, P. *Lidečko*. Lidečko 2001.

SUMMARY

Re-installation of the exposition „Bailliff’s House in Lidečko“ within the premises of the Wallachian Village in the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm

Key words: Lidečko, folk architecture, bailiff’s house, transfer, Wallachian Open Air Museum, exposition, millhouse

In connection with remodelling of the Wallachian Village between 2007 and 2009 due to the Norway Grant (project on saving cultural heritage, funded under the Norwegian Financial Mechanism), the present exposition of the Village School was transferred from „Bailliff’s House in Lidečko“ to the building of the New School in Miloňov. Thus, an opportunity to install a new exposition in the Bailliff’s House emerged.

A living witness provided additional key information which, along with output from research work done earlier, was used to develop an exposition to make a picture of the life in the Bailliff’s house at the turn of the 19/20th century. The history of this protected monument (1812) is rather eventful as the magnificent house with a gallery, originally built as a bailiff’s office, mostly served as a residential and working background facility for the neighbouring millhouse. When entering the new exposition, you will be touched by the contrast between the richness of the building alone and the modest furnishing, which documents the life of one of the tenant millers. However, there are a few curiosities that cannot be found in any other building.

ZMĚNA EXPOZICE V OBJEKTU CHALUPY Z HORNÍ BEČVY ČP. 289

Lenka Drápalová

Horní Bečva – lidové stavby – dokumentace –
Valašské muzeum v přírodě – pasekářská kula –
reinstalace expozice – práce se dřevem – výroba
šindelů

86

Blinkova chalupa z Horní Bečvy č.p. 289 je jedním z objektů umístěných v areálu Valašské dědiny ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále jen VMP). V návaznosti na aktivity prováděné v rámci tzv. Norského grantu došlo ke změně její interiérové expozice. Vnitřní vybavení bylo nově uzpůsobeno tak, aby nahradilo dosavadní, do určité míry účelově vytvořené zařízení chalupy a odpovídalo historicky doloženým faktům vážícím se k danému objektu.

OBJEKT BLINKOVY CHALUPY Z HORNÍ BEČVY ČP. 289 VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ

Blinkova chalupa čp. 289 stávala na Janinově lúce, území spadajícím do katastru obce Horní Bečva.¹ Od 3. listopadu 1956 byla zapsána na základě smlouvy č. 18730/1956 do seznamu Ústavu památkové péče jako památka určená k ochraně in situ. Po smrti posledního majitele Josefa Blinky ji v roce 1965 zakoupilo VMP jako objekt vhodný pro rozšíření nově budovaného areálu Valašské dědiny. O jeden rok později byla nepozměněná chalupa po základním ošetření dřevěných prvků vystavěna na připraveném místě jako součást tzv. pasekářské kuly.²

Z důvodu zachování zasazení chalupy do svažujícího se terénu došlo ke změně dispozice stavby. Na původním místě byla štítovou stranou s jizbou situována směrem na sever, v muzeu je orientována na jihovýchod.

Hospodářské zázemí náležející k chalupě bylo pro značné poškození ponecháno na původním místě a v muzeu jej nahradili podobnou stodolou z usedlosti č. 166 z Velkých Karlovic. V původní lokalitě také zůstala studna zastřešená jednoduchou deskovou konstrukcí. Ve venkovní muzejní expozici poblíž objektu studna či její kopie nebyla vybudována. Malé hospodářství již od roku 1964 doplňoval sklípek se seníkem z Horní Bečvy.

Interiér chalupy pracovníci muzea vybavili expozicí ukazující soužití dvou bratrů, drobných rolníků přivydělávajících si v lese a domácími pracemi – tkaním plátna a správku obuvi.

POPIS OBJEKTU

Objekt je charakteristickou roubenou pasekářskou chalupou s trojdílným půdorysem (jizba, průchozí síň a komora) a se sedlovou střechou pobitou šindelem. Jizba o rozloze cca 19 m² je opatřena čtyřmi malými okny o rozměrech 50 × 50 cm orientovanými do tří stran. Téměř čtvrtinu jizby zaujímá zděná pec s otevřeným ohništěm s možností vaření na kútku. Kouř je již odváděn komínem mimo prostor půdy. Stěny jsou omítnuty a vyběleny. Podlaha je z dusané hlíny. Vlevo od vstupu do jizby pod oknem do dvora bývala v podlaže jáma na brambory překrytá deskami. Strop je trámový záklopový. Celou šíří objektu vede průchozí síň, z níž je možno

po schodech vystoupat na půdu domu. Podlaha síně je z dusané hlíny. Naproti jizbě je přes síň umístěna tmavá komora o rozloze cca 8,8 m² bez větracích otvorů, s podlahou z dusané hlíny. Na obou okapových stranách jsou k chalupě přistavěny přístavky se zadeštěnými stěnami. Objekt nebyl podsklepený.

HISTORIE OBJEKTU

Objekt pasekářské chalupy z Horní Bečvy je typickým reprezentantem výsledku procesu dělení pozemkové základny v rámci dědických vyrovnání. K rozdělení majetku rodiny Blinků z Horní Bečvy – Janinovy lúky na nerovné díly došlo někdy mezi lety 1820–1834. Okolo roku 1820 činil výnos z půdy 87,49 zlatých. V průběhu několika let se snížil na pouhých 22 krejcarů.³ Dělení půdy v rodině vedlo obecně ke snižování životní úrovně, mnohdy až k naprosté chudobě, a v důsledku toho k chátrání obytných i hospodářských staveb.

Blinkova chalupa z Horní Bečvy čp. 289 v areálu Valašské dědiny ve Valašském muzeu v přírodě. Fotoarchiv VMP, č. neg. 100659.

Tak se stalo i s obydlím rodiny Blinků. Původní dům vyhořel. Měl dvě obytné místnosti a komoru. Majitel usedlosti Josef Blinka postavil roku 1834 místo vyhořelého domu svého otce (zřejmě již po rozdělení majetku) nový, avšak menší dům pouze s jizbou, jednou komorou a průchozí síní. Po něm zdědil dům jeho syn Michal Blinka (*1829). Spolu se svou ženou Rozinou provozoval drobné hospodářství. Vlastnili tři kusy hovězího dobytka a dvě ovce. Vedle jejich dětí Josefa, Cyrila, Mariany a Rosiny s nimi bydlela i Michalova tchyně Anna Smocková se svými dětmi a vnuky, tedy celkem dvanáct osob.⁴ Michal Blinka v roce 1868 provedl stavební úpravy jizby, kdy brlínový strop vyměnil za deskový záklopový.

Po Michalovi zdědil usedlost jeho nejstarší syn Josef (*1862). Se svou ženou Annou se živil jako drobní zemědělcí, chovali dvě krávy a jednoho býka. Vedle toho Josef pracoval jako drvař v lese, stejně tak i jeho bratr Cyril (*1864), žijící rovněž na chalupě č.p. 289.

Podle sčítacích operátů z roku 1910 byli majiteli usedlosti uváděni „dědici Josefa Blinky“ – tedy jeho děti – Josef (*1896), Antonín (*1898) a dcery Marianna (*1892) a Anna (*1900). Vzhledem k tomu, že žádný z nich nebyl zletilý, poručníky majetku se stali jejich strýc Cyril (bratr Josefa Blinky) a Josef Kantor (*1867), oba žijící na chalupě č.p. 289 a pracující v lese jako dřevorubci. V té době nebyl na usedlosti chován žádný dobytek. Chalupu zdědil v dospělém věku Josef Blinka, který tu bydlel společně se svým bratrem Antonínem. Josef nebyl schopen vyplatit svého bratra, proto zde oba žili jako staří mládenci. Josef Blinka vlastnil deset měřic polí a choval dvě krávy. Ještě před druhou světovou válkou pole prodal, nechal si jen dvě měřice na pěstování brambor a tehdy již nechoval ani dobytek. Živil se jako dělník v lese, prodával seno a v zimním období vyráběl šindely. V roce 1963 Josef Blinka, poslední majitel usedlosti, zemřel.

Zdržování se mužských rodinných příslušníků, tj. mladších bratrů na rodné chalupě

Interiér jizby Blinkovy chalupy z Horní Bečvy č.p. 289, původní expozice. Fotoarchiv VMP, č. neg. 75791.

Interiér jizby Blinkovy chalupy z Horní Bečvy č.p. 289, nová expozice, výroba šindele. Fotoarchiv VMP, č. neg. NG 9342.

mnohdy až do konce života, dokazuje slabý majetkový potenciál vlastníků chalupy. Ti nebyli schopni všem svým sourozencům vyplatit nárokovaný dědický podíl, maximálně dívkám věno. Také doložený úbytek pozemkového majetku a chovaného dobytka dokládá hospodářský úpadek pasekářské usedlosti rodiny Blinků. Tím byla také vyvolána potřeba hledat si zaměstnání i jinde než při svém hospodářství.

NÁVRH NOVÉ EXPOZICE

Po zhodnocení současných expozic v objektech Valašské dědiny⁶ vyplynulo, že vůbec nebylo zastoupeno téma malého zemědělce přivydělávajícího si ještě vedlejšími pracemi se dřevem. Přitom práce v lese a se dřevem v nejružnějších formách patřila k velmi často provozovaným způsobům výdělků v zalesněných horských oblastech. Zvážíme-li všechna hlediska možností obnovy expozic v objektech na Valašské dědině, tak právě chalupa

č.p. 289 z Horní Bečvy byla nejvhodnějším prostorem pro instalování expozice s touto tematikou. Jak je patrné z výše položených sdělení, několik generací rodiny Blinků na tomto domě usedlých se živilo prací lesního dělníka. Jde tedy o skutečnost historicky doloženou.

Původní expozice zachovávala fakt soužití dvou bratrů a jejich práci v lese, ovšem další prezentované činnosti – zpracování vláken, tkaní a správků obuvi byly vytvořeny účelově. Transfer této části expozice do nově vybudované chalupy z Nového Hrozenkova čp. 60, přesunutý v rámci aktivit Norského grantu, umožnil změnit expozici Blinkovy chalupy.

Návrh náplně expozice je zasazen do doby cca 30. let 20. století, do zimních měsíců, kdy přímo v jizbě J. Blinka strouhal šindely. Jizba byla zařízena stroze, pouze několika kusy nábytku, tak aby postačovala svým obyvatelům v jejich základních

potřebách. Vzhledem k tomu, že zde bylo málo nábytku, veškeré nádobí Josef skladoval poblíž pece, kde vařil a pekl chleba. V zimě pak zde stávalo ještě nářadí a pomůcky potřebné k výrobě šindelů. V siní majitel odkládal nářadí užívané při práci v lese, ale také rozměrné předměty určené k chodu domácnosti. V komoře přespával bratr a rovněž i zde se skladovalo rozměrnější zařízení domácnosti. Oba přístavky pak byly skladem materiálu na výrobu šindelů a také hotového tovaru. Vedle toho se zde odkládalo náčiní potřebné k obdělávání malého políčka a k sečení louky.

ZÁVĚREM

Předmětem příspěvku bylo shrnout základní údaje o expozičním objektu Blinkovy chalupy a vytvořit tak informační základnu pro případné další studium. Změnou expozice v interiéru objektu bylo návštěvníkům areálu Valašské dědiny nabídnuto nahlednutí do způsobu řešení získání obživy podomáckou výrobou nemajetných vrstev obyvatelstva regionu Valašska.

POZNÁMKY

¹ Janinova lúka leží na turistické trase Benešky–Horní Bečva. Dodnes zde stojí několik chalup využívaných převážně k rekreačním účelům, pouze jedna z nich je obývána celoročně.

² Vznikaly v důsledku dělení pozemkového majetku v rodině a vyrovnávání dědických podílů. V areálu Valašské dědiny je tvořen objekty chalupy ze Študlova, Blinkovy chalupy z Horní Bečvy a chalupy z Lužné.

³ LANGER, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm 1997, s. 8.

⁴ Tamtéž.

⁵ V době před realizací Norského grantu.

LITERATURA A PRAMENY

FROLEC, V. – VAŘEKA, J. *Lidová architektura*. Praha a Bratislava 1983. S. 359.

Kol. *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Lanškroun 2002.

Langer, Jiří. *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm 1997. S. 237.

BRADÁČOVÁ, K. *Výzkumná zpráva – Dům č. 289 Horní Bečva – Janinova lúka*. Nestr.

Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Několik poznámek k chalupě č. 324 z Horní Bečvy – Janinovy louky*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. R 183.

LANGER, Jiří. *Horní Bečva č.p. 289*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Nečíslováno.

RYŠICOVÁ, L. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1960–1990*. Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. R 349.

SOKA Vsetín

- OÚ Rožnov pod Radhoštěm, sčítací operáty 1857. Inv.č. 57
- OÚ Valašské Meziříčí, sčítací operáty 1880. Inv.č. 480
- OÚ Valašské Meziříčí, sčítací operáty 1890. Inv.č. 576
- OÚ Valašské Meziříčí, sčítací operáty 1900. Inv.č. 671
- OÚ Valašské Meziříčí, sčítací operáty 1910. Inv.č. 771

Průvodcovské materiály Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Evidence, druhostupňová dokumentace a fotodokumentace sbírkových předmětů Valašského muzea v přírodě.

SUMMARY

Re-installation of the exposition “Horní Bečva” within the premises of the Wallachian Village in the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm.

Key words: Horní Bečva, folk architecture, documentation, Wallachian Open Air Museum, kula of homesteads, re-installation of the exhibition, woodwork, manufacture of shingles

Blink's Cottage no. 289 from Horní Bečva is an original building from 1834, moved into the exposition complex of the Wallachian Village in the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. It has become a component of the museum as a part of the “Kula of Homesteads” and is a typical example of the division of land property within settlements of inheritance. The interior furnishing of the museum used to give evidence of the life of two brothers who had lived in this house. Due to activities funded by the Norway Grant, in 2009 a part of the original exposition associated with textile fibre processing was transferred from Blink's Cottage to Cottage no. 60 in Nový Hrozenkov. The interior was re-furnished in order to get closer to the historic reality and the present installation presents a house where two unmarried brothers – woodcutters – used to live, who made their bread by home manufacture of shingle during the winter.

EDUKAČNÍ ČINNOST VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ

Helena Cviklová

Muzeum – Valašské muzeum v přírodě – edukace v muzeu – výchovně vzdělávací programy – muzejní pedagog

92

Muzeum je jednou z řady institucí, které uchovávají kulturní hodnoty národa a zprostředkovávají je dalším generacím. Působí ve společnosti jako instituce vzdělávací. Muzeum samozřejmě nenahrazuje školu ve smyslu formálního vzdělávání, ale může poznatky získané ve škole doplňovat, prohlubovat a ověřovat. Formy prezentace poznatků z historie mohou být různé, např. stálé expozice, výstavy, přednášky, besedy nebo tematické programy připravované pro určitou cílovou skupinu. Je však velmi důležité, aby podávané informace byly srozumitelné cílové skupině, pro kterou je prezentační aktivita připravována. Návštěva muzea by měla být pro návštěvníka nejen zdrojem informací a vzdělání, ale především prožitků.

Muzea v přírodě interpretují na základě vědeckých poznatků každodenní život a kulturu lidí v minulosti prostřednictvím speciálních expozic ve volné přírodě. Expozice jsou rekonstrukcí historického prostředí charakteristického v dané oblasti a jsou zároveň zasazeny do přirozeného přírodního prostředí. Přítomnost návštěvníka v prostředí, které navozuje určitou historickou situaci, v něm vzbuzuje mnohem silnější emocionální zážitky, zájem o další informace, ovlivňuje jejich snadnější zapamatování a uchování vzpomínek v paměti. Síla prožitku je ještě podpořena aktivitami a činnostmi, s nimiž se během návštěvy muzea setkává. Jsou jimi např. ukázky a možnost vyzkoušení řemeslné a ruční výroby, ukázky tradičních zemědělských prací, objekty oživené hospodyněmi a hospodáři, ochutnávky tradičních lidových pokrmů a prezentace lidových zvyků, písní a tanců.

Výjimečnost muzeí v přírodě přináší více možností v oblasti spolupráce se školami. Je velký rozdíl v tom, jsou-li informace získávány čtením v knihách, výkladem ve škole nebo při pobytu v muzeu, kde je dítě v přímém kontaktu se sbírkovými předměty a pohybuje se v určitém historickém prostředí. Jeho dojmy a prožitky jsou ještě znásobeny, je-li vtaženo přímo

do děje a zapojeno do praktických činností, může-li si např. vzít do ruky řemeslný nástroj, vyrobit nějaký výrobek, vyzkoušet si předení na kolovrátku, rozčesávání vlny na kramplovací stoličce, sednout si do lavice ve staré škole, zazpívat si lidovou písničku, přiložit do pece ve valašské chalupě apod. Důležitý je rovněž přímý kontakt s demonstrátorem určité činnosti, a tedy i možnost ptát se na další podrobnosti týkající se dané aktivity. Shrňme-li všechny tyto vlivy, můžeme říci, že působení muzea v přírodě je mnohostranné a vede návštěvníka k hlubšímu vnímání a poznávání nových informací se zapojením všech smyslů.

Počátky cílené výchovně vzdělávací činnosti Valašského muzea v přírodě sahají do konce šedesátých let 20. století, konkrétně do roku 1969, kdy se muzeum zapojilo do celostátní akce nazvané *Co může muzeum dát škole*, vyhlášené Muzeologickým kabinetem při Národním muzeu v Praze. Jejím cílem bylo navázat spolupráci mezi muzei a školami, využít potenciálu muzeí v oblasti výchovy a vzdělávání a především dosáhnout toho, aby návštěva muzea nebyla náhodná, ale cílená. Pracovníci muzea připravili pro žáky základních devítiletých škol akci, jejímž cílem bylo vyzkoušet ji a zjistit, jak bude dětmi a učiteli přijata, a zda bude splňovat

Muzeum a škola, 1970, fotoarchiv VMP.

výchovné a vzdělávací cíle. Jak se později ukázalo, stal se tento pokus, zkráceně označovaný Muzeum ško- le, po několika let pravidelným programem Valašského mu- zea v přírodě.

Jako cílová skupina pro celodenní akci v muzeu byly vybrány sedmé třídy ZDŠ, protože učební osnovy i věk žáků nabízely nejvíce výchovných i pedagogických mož- ností. Náplň programu se týkala několika předmětů, především dějepisu, českého jazyka (zejména literatury), hudební vý- chovy, přírodopisu, estetické, výtvarné a tělesné výchovy a respektovala učební osnovy sedmých tříd. V průběhu akce bylo využito různých forem práce a časový har- monogram byl sestaven tak, že náročnější témata byla zařazena v dopolední části, kdy je pozornost žáků větší, a doplňující a zábavné akce v části odpolední. Re- alizace probíhala na několika místech – „u sochy rebela“ (v městském parku, před tehdejší vstupem do muzea), „v muzeu v parku“ (dřívější označení areálu Dřevěné městečko) a „ve skansenu na Strání“ (sou- časný areál Valašská dědina).¹ Téměř šes- tihodinový pobyt v muzeu byl zakončen opékáním „vuřtů“ na ohničku pod pajtou. Na závěr žáci i učitelé vyplnili jednoduché dotazníky, v nichž hodnotili akci v muzeu ze svého pohledu. Rovněž muzejní pra- covník ohodnotil písemně pobyt dané třídy v muzeu. Tyto materiály pak sloužily k vypracování hodnocení celého poku- su. Během čtyř měsíců roku 1969 (kvě- ten, červen, září a říjen), kdy byla poprvé akce *Muzeum ško- le* realizována, navštívilo Valašské muzeum v přírodě 480 žáků sedmých a osmých tříd a 17 učitelů z je- denácti ZDŠ z Rožnova pod Radhoštěm, Valašského Meziříčí, Hutiska-Solance, Valašské Bystřice, Vidče, Zubří a Zašové. Po skončení akce byly s odstupem něko- lika měsíců rozeslány do vybraných ZDŠ další dotazníky. Cílem bylo zjistit, co si děti zapamatovaly z návštěvy muzea a co jim nejvíce utkvělo v paměti. Tímto způsobem bylo prozkoumáno osm tříd s 214 žáky.

Celkové hodnocení vyznělo velmi po-

zitivně, jak ze strany žáků, tak i učitelů. Program působil na žáky výchovně, kro- mě doplnění a rozšíření vědomostí získa- ných ve škole je vedl ke kladnému vzta- hu k vlasti, k přírodě, k tradicím, děti také oceňovaly odvalu a statečnost Valachů v boji za svobodu. Mohly srovnat i způsob života a úroveň bydlení v dřívějších do- bách s jejich současností. Muzeum získalo také zkušenost ukazující na dobrou spo- lupráci mezi muzeem a školou tam, kde sami učitelé o ni mají zájem a vyhledávají ji. Zpětná vazba byla pro muzejní pracov- níky velice důležitá. Na základě úspěšné realizace a kladného vyhodnocení byl ten- to program nabízen školám a realizován v muzeu podle stejného scénáře i v násle- dujících pěti letech, až do roku 1974.

Písemným dokladem této konkrétní spo- lupráce muzea se školami je *Zpráva o vý- sledcích akce Muzeum ško- le – Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. z roku 1969 ze dne 20. ledna 1970*. Její autor- kou je paní Jaroslava Ryglová, která se v letech 1969–1974 věnovala v muzeu oboru činnosti dnes nazývanému muzejní pedagogika. Ve zprávě podrobně popi- suje a hodnotí průběh celé akce. Doslova uvádí: „Školní děti velmi rády navštěvu- jí muzea. Rády se seznamují s minulostí a životem našich předků, rády si prohlížíjí sbírky ze všech možných oborů. Školou je však málokdy tento zájem dětí správně využit. Přímá spolupráce školy s muzeem není dosud vžitá. Návštěva muzea žáky je obvykle náhodná, příležitostná, málokdy vyplyne z přímé potřeby školy. Někdy jsou sbírky v dostupném muzeu žáky jen zběžně prohlédnuty, spíše jako doplněk školního kabinetu, než aby posloužily k prohloubení a doplnění poznatků určité části učiva.“

Úspěšně zavedený program pokračo- val v roce 1975, kdy nastoupila na místo pracovnice pro pedagogickou činnost Mgr. Jaroslava Langrová, s částečně ob- měněnými tématy navazujícími a doplňu- jícími učivo zejména dějepisu, českého jazyka a literatury pro 6.–8. ročníky ZŠ. Témata byla připravena následovně:

Za staženku do školy, 1991, fotoarchiv VMP.

- pro 6. ročník – *Valašské pohádky a pověsti* (od roku 1979),
- pro 7. ročník – *Období pozdního feudalismu a začátku kapitalismu na vesnicích Valašska*,
- pro 8. ročník – 1. *Odras českého a slovenského národního obrození v našem regionu*, 2. stejné téma jako pro 7. ročník upravené pro ročník osmý.

Tyto programy byly koncipovány podobně jako v předchozích letech, s využitím různých metod práce – besed, komentovaných prohlídek objektů muzea, předmětového vyučování, soutěží, her valašských pasáček, srovnávání života v minulosti se současným, seznámení s regionální historií a významnými osobnostmi Valašska. K některým z nich byly připraveny kreslené pracovní úkoly, zpracované PhDr. Jiřím Langrem, CSc. Několikahodinového programu se účastnila vždy jedna třída za den. Téma Lidové pohádky a pověstí z Valašska bylo s žáky 6. tříd probíráno přímo ve školách v rámci dějepisu nebo českého jazyka a literatury. Kromě speciálních programů pro školní skupiny

muzeum připravovalo další akce pro děti a mládež, například výstavy a besedy o lidové kultuře v regionu pro ZŠ, odborná učiliště a střední školy. Spolupráce s vysokými školami se týkala přednášek, konzultací diplomových prací i praxe studentů v muzeu. Přes poměrně širokou nabídku témat, různorodost výchovných forem práce a pravidelné rozesílání informací o připravovaných programech ředitelům základních škol zájem nesplňoval očekávání muzea a klesal. Na konci 80. let se omezoval převážně na návštěvy muzea v rámci školních výletů. Výjimkou se stal zvykoslovný program s vánoční tematikou – *Vánoce na dědině*, který byl poprvé uveden v roce 1989.

V devadesátých letech se ve Valašském muzeu v přírodě vystřídal na pozici pedagogického pracovníka několik lidí. Vzhledem k tomu, že nebyla dána jasná koncepce, každý z nich připravoval programy podle svého oboru působnosti a zájmů. V první polovině tohoto období nabízelo muzeum školám všech stupňů prohlídky

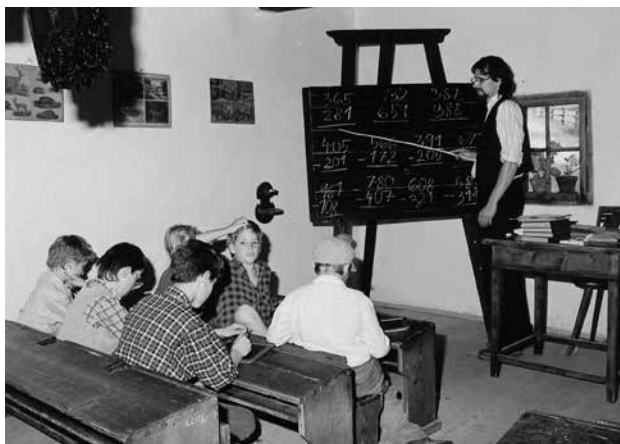
jednotlivých částí muzea s výkladem průvodce. Pro základní školy byly připravovány speciální vyučovací programy s tématy zaměřenými na život na vesnicích Valašska a ve valašském městečku, na lidové stavitelství, bylinky a lidové léčitelství, školství, zvykosloví, stravování, odívání. Jejich realizace záležela na zájmu samotných učitelů, který nebyl zdaleka takový, jak se očekávalo. V polovině devadesátých let zaniklo místo pedagogické pracovnice (s odchodem tehdejší pracovnice na mateřskou dovolenou). V následujícím období byly programy pro školy připravovány pracovníky etnografického útvaru. Až v září roku 1997 se objevil nový dvoudenní pořad pro 1.–4. třídy ZŠ s názvem *Hrajeme si v muzeu*, realizovaný pouze v tomto roce. Byl situován do areálu Valašská dědina, kde bylo připraveno několik stánovišť s různými naučnými a sportovními disciplinami, které skupiny dětí postupně absolvovaly (např. skládání obrázců lidových staveb, poznávání sbírkových předmětů a určení jejich funkce, vylučování novo-

dobých předmětů v expozici staré školy, lovení dřevěných rybiček v neckách, skákání v pytlí, přetahování lanem, hod na cíl dřevěným polenem, přenášení vody v putně po vyznačené trase mezi stromy aj.).

V závěru devadesátých let, v roce 1999, vznikl na etnografickém útvaru nový jednodenní program pro děti a mládež nazvaný *Slabikář devatera řemesel*, který se od této doby uskutečňuje každoročně až do současnosti v Dřevěném městečku. V areálu je vždy připraveno devět řemeslných minidílů, v nichž si mohou návštěvníci vyzkoušet jednotlivá řemesla a zhotovit si nějaký výrobek, který si odnesou s sebou. Snažíme se vybírat řemesla a činnosti využívající různé materiály (hlínu, dřevo, textilní vlákna, vosk, kůži) – např. hrnčířství, provaznictví, drátenictví, voskařství, sedlářství, z textilních technik – tkaní na stavu nebo na destičkách, předení na kolovratu, batikování látek, vyšívání aj. Každý rok je částečně obměňujeme. Program je navštěvován většinou rodinami s dětmi. Na-

Slabikář devatera řemesel, 2003, fotoarchiv VMP.

ším cílem je nabídnout jim příjemně strávený den v muzeu a zároveň připomínat a oživovat tradiční lidová řemesla.

V období po roce 2000 nabízelo muzeum dětem a mládeži čtyři výchovně vzdělávací programy. V letech 2000–2004 k nim patřily *Slabikář devatera řemesel* a *Vánoce na dědině*. V následujícím roce přibyla podzimní akce nazvaná *Jak se dříve...* a v roce 2006 nový programový cyklus *Poznáváme Valašsko – náš kraj*. Programová náplň prvních dvou programů již byla zmíněna výše. K realizaci třídního programu *Jak se dříve...* jsme využili několika objektů se stálými expozicemi v areálu Valašské dědiny, jimiž děti postupně procházely. Byly v nich připraveny rozličné aktivity a výklady k různým tématům. Zabývali jsme se například výkladem o lidových hračkách, který doplňovala aktivita malování dřevěných hraček, výrobou svíček ze včelího vosku, vyprávěli jsme o životě formanské rodiny (přímo v usedlosti, kde v minulosti žila rodina formana), předváděli jsme dětem ukázky textilních technik (předení, tkaní, výroba provázků) a v expozici staré školy byla připravena ukázka školní výuky.

Programový cyklus *Poznáváme Valašsko – náš kraj* je výstupem kurzu *Tvoříme spolu*, kterého jsem se účastnila v letech 2005 až 2006. Výchovně vzdělávací program připravený na téma Z historie našeho kra-

je měl v muzeu premiéru v březnu 2006. Pro realizaci byly vybrány dva objekty ve Valašské dědině – pasekářská usedlost z Velkých Karlovic-Miloňova a dům z Nového Hrozenkova č. 10. V prvním z objektů jsme se věnovali historii – pověstem o rožnovském hradu, vzniku muzea, jeho zakladatelům sourozencům Jaroňkovým a jejich umělecké tvorbě. Součástí programu byly ukázky sbírkových předmětů pocházejících z uměleckých dílen Jaroňků – malovaného porcelánu, tkaných gobelínů a dřevorytů s motivy Štramberka. Ve druhém objektu jsme se zaměřili na salašnictví, tradiční způsob chovu ovcí na Valašsku a lidová řemesla. Kromě výkladu k tématům jsme připravili ukázky salašnických nádob a řemeslných nástrojů. Děti plnily různé úkoly, např. poznávaly řemeslné nástroje, popisovaly jejich funkci a materiál, z něhož jsou vyrobeny. V následujícím roce se tento programový cyklus připravoval pro kategorii žáků 1. a 2. tříd ZŠ na téma *Jaro na dědině*. Zaměřili jsme se v něm na jarní práce na poli a na zahradě, na rostliny, stromy, zvířata atd., pro děti byly opět připraveny praktické úkoly na dané téma. Po skončení programu vyplnili žáci i učitelé dotazníky s několika otázkami, kde uvedli, jak byli spokojeni, co se jim líbilo a co ne, co by chtěli příště v muzeu vidět, jaké aktivity by je zajímaly.

Je důležité zmínit, že výchovně vzdě-

Velikonoce na Valašsku, fotoarchiv VMP.

lávací prvky se objevují i v programech s jiným zaměřením. Dokladem toho jsou například tzv. učednické dílny *Dne hrnčířů a dráteníků* nebo programu *Já mám srdce jako z medu* aj. Během nich jsou pro návštěvníky připravené řemeslné dílny, v tomto případě – hrnčířská, drátenická, perníčářská a voskařská, v nichž si mohou řemesla vyzkoušet. Tento způsob prezentace lidových řemesel se setkává s velkým ohlasem u návštěvníků, a to nejen dětí, ale i jejich rodičů a prarodičů.

V roce 2007 bylo ve VMP znovu zřízeno místo pedagogického pracovníka – muzejního pedagoga. Důvodem byla potřeba specializovaného pracovníka pro tuto formu prezentační činnosti muzea způsobem rostoucím zájmem o edukační programy a rovněž záměrem muzea rozšířit jejich nabídku.

Nabídka výchovně vzdělávacích programů pro školy byla podstatně rozšířena v roce 2010, kdy se začaly uvádět do praxe tematické programy navrhované v koncepci vypracované v rámci realizace projektu *Valašské muzeum a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví*. Jedním z dílčích úkolů tříletého projektu byla výstavba tzv. živého domu a vytvoření návrhu nové koncepce výchovně vzdělávacích programů. Koncepce sledovala

několik cílů. Především to bylo rozšíření nabídky edukačních programů pro různé věkové kategorie návštěvníků, zapojování občanů znevýhodněných do různých aktivit, podporování zájmu o historii i současné dění v regionu (řemesla, lidové zvyky, způsob života Valachů, bydlení, odívání, lidová strava, významné osobnosti, atd.) a v neposlední řadě využití muzea jako alternativního místa pro vzdělávání a získávání nových poznatků. Byly vytvořeny dvě varianty koncepce obsahující několik desítek programů, z nichž bylo pro první rok realizace několik vybráno, aby doplnily nabídku z předchozích let, která zahrnovala čtyři tituly zaměřené přímo na kategorii školních dětí – *Slabikář devatera řemesel*, *Poznáváme Valašsko – náš kraj*, *Jak se dříve...* a *Vánoce na dědině*. V roce 2010 byly skutečně zrealizovány následující programy:

- *Velikonoce na Valašsku* (březen) – velikonoční zvyky a tradice, ochutnávka velikonočních jídel (pučálka, jidáše), obchůzky klapotářů, praktické aktivity – pletení tatarů a zdobení kraslic různými technikami.
- *Srdce na dlani aneb Co se můžeme dozvědět o regionálních malířích* (duben) – prohlídka výstavy, přednáška, vlastní tvorba za účasti žijících umělců.
- *Poznáváme Valašsko, náš kraj* – jaro na dědině (duben) – zemědělské hos-

Jak Valaši chovali včely, fotoarchiv VMP.

podaření, jarní práce na poli i na zahradě, chov dobytka, pěstování užitkových plodin.

- *Slova od srdce aneb Proč spisovatelé svá slova věnovali Valašsku* (duben) – přiblížení nejvýznamnějších osobností a jejich díla.
- *Jak Valach na Valašsko přišel* (květen) – příchod Valachů na Moravu, tradice a zvyky, chov ovcí.
- *Jak Valaši stavěli včelí úly* (červen) – o chovu včel, využití včelích produktů, výroba svíček, pečení a zdobení perníčků.
- *Jak to bylo s horú Radhošť* (červen) – seznámení s bájnými postavami hory Radhošť.
- *Škola odzemku* (červen) – tvůrčí dílny mladých odzemkářů, kteří se chtějí naučit tančit mužské tance – obuškový a odzemek.
- *O valašského primáška* (červenec) – týdenní tvůrčí dílny malých houslistů a dětských cimbálových muzik ukončené koncertem.
- *Co vařily naše babičky...* (listopad) –

tradiční lidové stravování na Valašsku, používané potraviny, způsob vaření, ukázka pečení chleba v chlebové peci, praktická aktivita – vaření konkrétních jídel a jejich ochutnávka.

- *Vánoce na dědině* (prosinec) – vánoční zvykosloví, příprava Vánoc, ukázky zimních domácích prací.

Tematické programy jsou realizovány nejen v novém *Živém domě*, ale samozřejmě využíváme i prostory stálých expozic ve všech areálech muzea – Dřevěném městečku, Valašské dědině a Mlýnské dolině. *Živý dům*, účelová stavba určena k realizaci výchovně vzdělávacích programů, je vybaven základními nástroji, pomůckami, částečně i materiálem potřebným k realizaci jednotlivých lekcí, a také počítačovou technikou. Prostor v přízemí navozuje atmosféru valašské jizby s chlebovou pecí, sporákem a jejím běžným vybavením. V další části domu je dílna, kde jsou umístěny hrnčířské kruhy a vypalovací pec na keramiku, místnost v podkroví je vybavena počítačem a projektorem pro

Jak Valach na Valašsko
přišel, fotoarchiv VMP.

Regionální spisovatelé,
fotoarchiv VMP.

Jak Valaši chovali včely,
fotoarchiv VMP.

Co vařily naše babičky, fotoarchiv VMP.

lekce přednáškového typu.

Při realizaci edukačních programů využíváme různých metod práce s návštěvníkem – vysvětlování, výklady, rozhovory, názorné ukázky a demonstrace různých činností, oblíbené praktické aktivity s možností jejich vyzkoušení, objektové vyučování – tedy práci s konkrétními sbírkovými předměty, zážitky, ochutnávky jídla a vaření, atd. Formou audiovizuálních vjemů a praktických aktivit se snažíme návštěvníkům přiblížit život lidí na Valašsku, lidové zvyky, umění a tradice. Kombinace různých forem práce, zejména s dětským návštěvníkem, je zárukou pestrosti programů, přináší s sebou nové poznatky, pěkné zážitky a také zájem o dané téma. Využití výukových metod v muzeích je velmi zajímavé téma, které by zasluhovalo samostatný příspěvek v jednom z příštích vydání sborníku.

V současné době Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm nabízí celou řadu tematických programů zaměřených na dětského návštěvníka. Obsahují témata týkající se regionální historie, lidových písní a tanců, tradičních řemesel, zvykosloví v průběhu kalendářního roku (např. Velikonoce a Vánoce), každodenního života Valachů, způsobu bydlení, obživy, zemědělského hospodaření a lidového stravování. Další z programů navržených v koncepci budou postupně doplňovat a obměňovat nabídku v příštích letech podle zájmu návštěvníků.

PRAMENY A LITERATURA

Děti, mládež, ... a muzea? Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 12. a 13. ledna 1995. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995. ISBN 80-7028-074-3.

Národopisná muzea v přírodě: teoretická a metodická východiska k realizaci. Rožnov pod Radhoštěm: Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, prov. 33, Uh. Hradiště – St. Město, 1981. 53 s.

ŠTIKA, Jaroslav – LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. 1. vyd. Martin: Vydavatelstvo Osveta, Ostrava: Nakladatelství Profil, 1989. 160 s. ISBN 80-217-0039-4.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Zpráva o výsledcích akce Muzeum školy – Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. z roku 1969. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 20. ledna 1970. 12 s. Interní materiál.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Metodické materiály o pedagogické spolupráci Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R. se základními devítiletými školami v okrese Vsetín. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 8. 11. 1977. 10 s. Interní materiál.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Diskusní příspěvek na celostátním semináři o otázkách spolupráce muzea a školy – koncept. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1972. 3 s. Interní materiál.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Zpráva o plnění zásad spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží ve Valašském muzeu v přírodě za léta 1977–1984. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 5. července 1985. 5s. Interní materiál.

SUMMARY

EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE WALLACHIAN OPEN AIR MUSEUM

Key words: museum – Wallachian Open Air Museum – education in the museum – educational programmes – museum pedagogue

This report is focused on the educational activities of the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. It maps the educational activities from the late 1960s, when the museum began to systematically develop educational activities and prepare thematic programmes for schools, until the present day. In the following overview, particular programmes which complement the school curriculum are presented. The programmes are focused on regional history, children's games, language associated with folk customs, as well as on crafts and agriculture in the Wallachia. The paper also includes the methodology applied when implementing the educational programmes. Furthermore, the paper presents the concept of the educational programmes developed within the project *Wallachian Open Air Museum and Vernacular Culture in New Forms of Presentation of Cultural Heritage*, which is the groundwork for our currently offered educational programmes.

MEXICKÉ DOBRODRUŽSTVÍ ROŽNOVANA FRANTIŠKA MOCKA

Lukáš Perutka

V roce 1864 otiskly české noviny Národní listy několik článků o rakouském dobrovolnickém sboru, který byl zformován k tomu, aby podpořil nového mexického císaře z rodu Habsburků, Maxmiliána. Celkem jej tvořilo téměř sedm tisíc vojáků ze všech koutů rakouského mocnářství. Mezi nimi tak nemohli chybět ani Češi a Moravané, kterých se do Mexika podívalo okolo tisícovky.¹

Mezi narukovanými Moravany nechyběl ani voják z Rožnova František Mocek. Jeho mexickému dobrodružství jsou věnovány následující řádky. Je samozřejmě obtížné zrekonstruovat něčí životní příběh, nebo vojenské tažení z pohledu jednotlivce, když nemáme k dispozici jeho osobní deník, dopisy nebo kmenový list jeho vojenské kariéry. Tento článek tak bude do značné míry rekonstrukcí na základě několika analogií, které nám zanechali soupeřníci Františka Mocka a jeho vojensští kolegové.

František Mocek se narodil 7. srpna roku 1829, jak nám dokládají rožnovské římskokatolické farní matriky. Byl pokřtěn pod německým jménem Franz Moczek.² Jeho příjmení bylo svého času v Rožnově hodně neobvyklé, protože podle matrik nebo sčítání lidu se Mocků v Rožnově mnoho nenacházelo. Jeho rodina skutečně z města nepocházela, respektive její mužská linie, po níž se dědilo příjmení. Prvním Mockem a předkem našeho dobrodruha byl jeho stejnojmenný děd z Lešné u Valašského Meziříčí, který se 20. března 1781 oženil s Marií Hlavatou z Rožnova.³

Jeho rodina nebyla nikdy příliš bohatá, ale spoň o tom svědčí povolání, která v matrikách nalezneme u jeho předků. Děd František byl označen jako domkař nebo pasekář.⁴ Jeho otec Andreas na tom byl obdobně, i když paleta jeho povolání je širší. Při různých příležitostech u jeho jména nalezneme různá povolání. Když se ženil, je v matrice uvedeno pláteník,⁵ u zápisu o narození jeho dvou synů Františka a Jana je to podruh⁶ a u záznamu o jeho smrti na-

105

jdeme domkaře.⁷ Do matrik se samozřejmě někdy nezanášela skutečná povolání, často zde také obyvatelé Rožnova uváděli jedno ze svých více povolání, ale i tak je jasné, že rodina Mocků patřila k nižším sociálním vrstvám, což je důležitá poznámka.

František Mocek se poprvé výrazněji do dějin zapsal v roce 1848, kdy narukoval do rakouské armády, která se tehdy snažila zvládnout nepokoje ve svých provinciích na severu Itálie. S největší pravděpodobností byl vojákem 3. pěšího pluku arcivévody Karla, do nějž narukoval v Kroměříži.⁸ Na základě jeho osobní zповědi víme, že sloužil v armádě polního maršála Radeckého a měl se účastnit všech bitev v Itálii. Sám měl jmenovat povstání v Miláně, obranu Verony a obléhání Benátek.⁹ Pokud by se účastnil všech bitev, určitě zasáhl i do vítězných rakouských bitev u Custozy a Novary, díky kterým si Rakousko dokázalo udržet své državy v severní Itálii – Benátsko a Lombardii.

František Mocek byl jako voják podle všeho úspěšný podprůměrně, měl dosáhnout hodnosti ordinačního poddůstojníka, kaprála – *Ordonnanz korporal*.¹⁰ Šlo o velmi nízkou štábní hodnost a jejím hlavním smyslem bylo předávat rozkazy z velitelství jednotlivým vojenským útvarům. V rakouské armádě zůstal do roku 1859, kdy mu bylo 30 let, a patrně se ještě zapojil do dalších bojů v severní Itálii, které se tam onoho roku rozhořely. Kde přesně sloužil deset let mezi oběma konflikty, nevíme. Mohl ale být posádkou v severní Itálii, protože zde Rakušané po roce 1849 zanechali poměrně početnou armádu.

V roce 1859 tedy František Mocek svou vojenskou kariéru ukončil. S největší pravděpodobností se s našetřenými penězi, pokud mu nějaké zbyly, vrátil zpět do Rožnova, kde se mu podle všeho nevedlo příliš dobře. Civilní život nebyl v 19. století pro vojáky příliš šťastný. Ze záznamů rožnovských matrik také vyčteme, že se neoženil, tudíž nebyl schopen v Rožnově zapustit kořeny.

Jeho ekonomická situace a patrně také fakt, že byl svobodným mládcem, vedly Františka Mocka k tomu, že v roce 1864 vstoupil do dobrovolnického sboru nového mexického císaře Maxmiliána.

Maxmilián Habsburský byl mladším bratrem Františka Josefa, rakouského císaře. Jeho život byl plný nenaplněných ambicí a jeho největším problémem bylo strádání ve stínu svého bratra. Když se na něj v roce 1863 obrátil francouzský císař Napoleon III. a delegace mexických konzervativců¹¹ a nabídli mu císařskou korunu v Mexiku, bylo jasné, že Maxmilián na návrh, i přes odpor své rodiny, kývne. Pro jeho rodinné příslušníky to byla nebezpečná mise, která hrozila nezdarem. Nakonec proto Maxmilián souhlasil s podmínkou, že jeho bezpečnost v Mexiku zajistí jednak francouzská armáda a jednak rakouský dobrovolnický sbor.

To vše bylo obsahem tzv. Miramarské smlouvy z 10. dubna 1864, kde také Maxmilián přijal mexickou korunu. Konečná podoba dokumentu o dobrovolnickém sboru (jeho organizace, podmínky pro vojáky a důstojníky) byla schválena až v říjnu roku 1864, nicméně český a moravský tisk o možnosti narukovat informuje již mnohem dříve a dobrovolníci byli povolávání zhruba od poloviny roku. Například Moravská orlice píše již 29. května: *Císař pán povolil, aby se nasbíralo v Rakousku 6 000 mužů* [nakonec to bylo asi o tisíc více – pozn. autora] *na díle přímým z lidu verbováním, na díle přestoupením z rakouské armády. Přestoupiti mohou jen ti, kteří koncem roku 1864 mají býti z vojska propuštěni. Mužstvo stojící před nepřitelem jest z toho vyřazeno. ... Služba v Mexiku trvá 6 let. Sbor dobrovolnický bude zahrnovat v sobě 3 batalliony lehké pěchoty* [myslivců – pozn. autora] *(3 000 mužů), 1 pluk husarů a 1 pluk hulánů (po 500 m.), 250 dělostřelců k obslužení dvou rýhovaných baterií, 1 kompanii stavitelství (150 m.) a 150 pionýrů. – Najímáním dobrovolníků nesmí se způsobit [způsobit] rakouské pokladnici žádné útráty.*¹²

Podmínky pro vstup do sboru byly víceméně také dány už smlouvou z Miramaru. Přednost měli svobodní, bezdětní, statní a vysloužilí vojáci, kteří ještě neměli 40 let. Měli být také křesťanského vyznání. Tato kombinace samozřejmě vyhovovala Maximiliánovi, který doufal, že by rakouští dobrovolníci mohli v Mexiku založit kolonie a tehdejší vlna emigrace by se tím z USA přesunula právě na území jejich jižního souseda.

Podle informací, které o Františku Mockovi z té doby máme, je vidět, že byl ideální kandidát. Bylo mu 35 let, byl svobodný, vojenskou službu měl za sebou a byl i katolík.¹³ Samozřejmě na tom nebyl ekonomicky dobře a jeho rodinné poměry přímo vybízely k tomu, aby zkusil své štěstí za oceánem, kde by se mohl usadit natrvalo a založit rodinu.¹⁴

Ekonomické přilepšení muselo hrát při jeho rozhodování velkou roli, protože dobrovolníci získávali mnohem větší plat než vojáci v rakouské armádě. František Mocek získal svou šarži z armády a tak, coby kaprál, získal na ruku 25 zlatých a denní plat 25 krejcarů.¹⁵ V tehdejší době stálo například půl kila vepřového nebo hovězího okolo 20 krejcarů, měrice (přibližně 60 kilo) brambor jeden zlatý, měrice pšenice 4 zlaté a 50 krejcarů.¹⁶

Do dobrovolnického mexického sboru nastoupil František Mocek poněkud pozdě. O jeho narukování máme dochovaný záznam z velitelství pěšího pluku z Kroměříže, kde bylo i tzv. okresní doplňovací velitelství, kam se dobrovolníci hlásili. Velitelství 23. prosince 1864 informuje Okresní úřad v Rožnově o tom, že František Mocek byl k dobrovolnickému sboru odveden.¹⁷

Tento pozdní nástup nám poodhaluje ještě jeden důležitý aspekt Mockovy motivace. Rozhodně totiž nepatřil mezi nadšence, kteří se o vojenskou službu v Mexiku zajímali kvůli věrnosti a úctě, kterou chovali k novému mexickému císaři. Tito lidé totiž narukovali ještě před tím, než byly v říjnu

oficiálně schváleny všechny podmínky, a to v hojném počtu. Jak nám to dokazuje následující zpráva z Národních listů: *Včera verboval c. k. setník v kasárnách na Alse-rově dobrovolníky do Mexika. Nával uchazečův byl nesmírný; výběr lidu tedy veliký. Za 5. hodin bylo odvedeno 113 m. samých to vysloužilých vojákův. V úterý bude verbování pokračovat.*¹⁸ Pakliže tedy Mocek narukoval 23. prosince, musel pro to mít jednoznačně ekonomické důvody a nikoliv obdiv k Maximiliánovi.

Z Kroměříže, jemu dobře známého místa, se František Mocek vydal zřejmě do Vídně a dál do Lublaně, kde se nacházela kasárna mexických dobrovolníků. Kasárna, umístěná v bývalém cukrovaru, však nebyla nikterak zalidněná. Většina dobrovolníků totiž stihla odcestovat v roce 1864 na lodích francouzské lodní společnosti Compagnie Générale Transatlantique – Bolivian, Peruvian či na mexické lodi Veracruz. V době, kdy se František Mocek dostal do Lublaně, odplouval do Mexika jeden z posledních transportů, který do přístavu Veracruz dorazil 14. února. Je nepravděpodobné, že by jej František Mocek stihl. Plavba totiž trvala okolo 45 dnů. Loď sice tuto cestu urazila rychleji, ale vojáci čekaly přestávky v Gibraltaru a především na Martiniku, kde strávili několik dní, aby se aklimatizovali. Loď tedy musela vyplout na konci prosince z Terstu, což nemohl rožnovský dobrovolník zvládnout.

V Lublani se postupem času vytvořil kontingent více než tisícovky mužů, kteří čekali na transport. Podle některých autorů měli pocházet ze střední Evropy,¹⁹ což by rovněž svědčilo o tom, že mezi nimi byl i František Mocek. Po měsících čekání (v některých případech to byl dokonce i rok)²⁰ se vojáci dočkali 29. března, když na lodi Brazilian opouštěli terstské přístavní molo. Šlo o poslední velký dobrovolnický transport, který do Mexika vyrazil vůbec, o čemž v tuto chvíli neměl nikdo ani ponětí.

Nálada na lodi nebyla příliš veselá, alespoň

nám o tom svědčí dochovaný deník jiného dobrovolníka P. Muchy: 6. až 8. dubna 1865 *Brasílian* kotvil v Gibraltaru, ale mužstvo nesmělo na břeh. Na širém moři trpěli nedostatkem místa, nepoživatelným jídlem a pitím, což se shoduje s líčením ostatních účastníků mexického tažení. Navíc se začaly projevovat důsledky ukvapeného výběru důstojníků dobrovolnického sboru, mezi nimiž byli i lidé s velmi pochybnou minulostí. Mucha jeden případ markantního zneužití pravomoci velitele (z 11. 4.) dokumentuje a zapisuje si i svědky, později (19. 4.) vyjadřuje odhodlání účastnit se případné vzpoury, údajně, i kdyby ho to mělo stát jeho bídný život. K vzpouře na lodi však nedošlo a 5. 5. 1865 zakotvili ve Veracruz.²¹

U jaké jednotky působil František Mocek v Mexiku, bohužel nevíme. Je otázkou, zdali se stal opět štábním poddůstojníkem, protože štáb odjel za oceán hned na první lodi v roce 1864. Jisté ale je, že působil u lehké pěchoty myslivců a stal se svědkem maximálně několika drobnějších

šarvátek. První bitvu svedli dobrovolníci totiž v únoru 1865, když se jim podařilo dobýt nezdolnou pevnost Teziutlán. Úspěch Rakušanů ovšem Mocek nezažil, čímž přišel o jejich jediné střetnutí větších rozměrů. Francouzský maršál Bazaine se nijak netajil odporem k rakouským dobrovolníkům a coby vrchní velitel císařských vojsk se postaral o to, aby jej pro příště nemohli obírat o slávu.

Rakouský sbor byl rozdělen na menší jednotky, které působily *de facto* jako hlídkové posádky. Pro rok 1865 se nám dochovala unikátní statistika z vojenského časopisu *Militär-Zeitung* ze 17. 2. 1866, že se rakouští občané zúčastnili v Mexiku 64 potyček a z 55 vyšli vítězně. Během těchto bojů mělo padnout přibližně 680 vojáků.²²

Rok 1866 ovšem představoval pro rakouský dobrovolnický sbor ještě větší tragédii, než byla neúčast na velkých bojištích. Do událostí v Mexiku se již plně zapojily Spojené státy, které na základě Monroevy doktríny z roku 1823 nebyly ochotny

Současná podoba hrobu Františka Mocka na rožnovském hřbitově, foto Lukáš Perutka.

tolerovat evropské vměšování do amerických záležitostí. Když v roce 1865 skončila Americká občanská válka, přesunuly svou pozornost na Mexiko a dosáhly postupného stahování francouzských vojáků.

Maxmilián proto zkusil zorganizovat nový nábor dobrovolníků, jenž byl od počátku ztracenou záležitostí. Především to bylo v roce, kdy se naplno rozhořel konflikt mezi Rakouskem a Pruskem, což znamenalo, že dobrovolníci putovali spíše do této války. Druhým problémem byl postoj Spojených států. Ty nakonec dokázaly zabránit odjezdu byť jediného vojáka, dokonce i těch, kteří se již v Terstu nalodili.

Pro Maxmiliána to byla velká rána. Francouzské vojsko Mexiko opouštělo a jeho dobrovolnický sbor zoufale potřeboval doplnit, neboť od této chvíle jej republikáni vždy přechíslili. Císařská mexická armáda na tom byla také velice špatně a válečné štěstí se pomalu, ale jistě otáčelo na stranu republikánů a jejich vůdce Benita Juareze.

Velkou ranou pro morálku dobrovolníků byla finanční insolventnost Maxmiliánovy vlády, k níž došlo v červenci roku 1866. Dobrovolníci tak obdrželi francouzský žold, který byl nižší, ale především se vyplácel zpětně. Vojáci tak přišli o žold za červenec a ten srpnový dostali až na konci tohoto měsíce. Maxmilián sice slíbil, že červencový plat i rozdíl v žoldech uhradí, jenže bylo jasné, že jde o plané sliby.²³

Naprostou katastrofou bylo 6. prosince 1866 rozpuštění dobrovolnického sboru. Maxmilián měl v plánu, že vojáci prostě narukují do jeho císařské mexické armády. Po tomto oznámení se ale 3 600 mužů rozhodlo pro návrat domů. Věrných císaři zůstalo pouze asi osm stovek vojáků.²⁴ Mezi nimi s největší pravděpodobností scházel František Mocek. Ten, jak víme, nenarukoval z důvodu věrnosti habsburské koruně, nýbrž z ekonomických příčin. Nedá se tak očekávat, že hodlal bránit Maxmiliána bez oné materiální motivace. To nám potvrzuje

i městský archivář Tvarůžek, který poznamenal, že v Mexiku strávil František Mocek dva roky.²⁵

I kdyby ale v Mexiku František Mocek zůstal, již by do vojenských akcí v roce 1867 nezasáhl. Vojáci věrní císaři zůstali v Ciudad de México, zatímco císař Maxmilián se přesunul do Querétara, kde byl nakonec zajat a popraven. V hlavním městě Mexika rakouská posádka kapitulovala a se statutem vojenských zajatců nakonec přes Spojené státy a Hamburk doputoval zbytek dobrovolníků do Rakouska.

Po návratu z Mexika František Mocek, podobně jako další účastníci tohoto nepovedeného dobrodružství, znovu narukoval. Dokazuje nám to především fakt, že se jeho jméno neobjevuje ve sčítání lidu z Rožnova v roce 1869.²⁶ Do Rožnova se vrátil někdy v 70. letech 19. století. Patrně u sebe neměl mnoho prostředků, protože se nastěhoval ke svému mladšímu bratrovci Janovi a jeho manželce Alžbětě. V prosinci roku 1880 jeho bratr umírá, proto jej ve sčítání lidu z roku 1880 nenacházíme.²⁷ V čísle popisném 458 tak žila pouze Alžběta Mocková a František Mocek, který zde pracoval jako nádeník své švagrové.²⁸

Rodinné soužití ovšem nevydrželo dlouho. Nejpozději v roce 1890 Alžběta Mocková domek opustila a začala pracovat jako hospodyně. Její švagr František, opět bez prostředků, byl nájemníkem v bytě č.p. 395 a jako povolání uvedl žebrání.²⁹ Žebrákem již zůstal po celý zbytek svého života, jen se ještě na jeho sklonku přestěhoval do obecního chudobince. František Mocek umírá 15. prosince 1905. Příčina smrti byla stanovena jako umrznutí a pochován byl, coby špitálník, na účet obce.³⁰

Přes svůj nešťastný konec života, který byl u řady dobrovolníků z Mexika podobný, si zachovával jistý optimismus. Archivář Tvarůžek uvádí, že jeho životním příslovím bylo: *S pomocí Boží a kdo se Boha nespustí, toho Bůh neopustí.*³¹

POZNÁMKY

¹ Kolik bylo dobrovolníků z Čech, Moravy a Slezska, nevíme přesně. Někde je uváděn počet 948, z toho z Moravy 320 mužů. Viz například: VOGELTANZ, Jan. *Rakouský dobrovolnický sbor v Mexiku v letech 1864–1867*. Digitalizovaná kopie volně dostupná z portálu Prima plana: <http://www.primaplana.net/> nebo PERNES, Jiří. *Maxmilián I. Mexický císař z rodu Habsburků*. Praha: Brána; Knižní klub, 1997, str. 166.

² Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I–N, 1796–1841, 2305, VM VIII 8, Rožnov s. 241. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

³ Římskokatolický farní úřad Rožnov, O, 1746 až 1795, 2302, VM VIII 5, Rožnov, Dolní Bečva, Hážovice, Tylovice, Vigantice, Brňov, Malá Lhota, Střítež, Velká Lhota, Veselá, Vidče, Zašová, Zubří, Bystřička, Hrachovec, Křivé, Malá Bystřice, Prostřední Bečva, Solanec, Valašská Bystřice, Velké Karlovice. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

⁴ Římskokatolický farní úřad Rožnov, Z, I–Z, 1796–1860, 2309, VM VIII 12, Rožnov, s. 120. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

⁵ Římskokatolický farní úřad Rožnov, O, I–O, 1796–1864, 2308, VM VIII 11, Rožnov, s. 35. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

⁶ Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I–N, 1796–1841, 2305, VM VIII 8, Rožnov s. 241, 267. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

⁷ Římskokatolický farní úřad Rožnov, Z, I–Z, 1796–1860, 2309, VM VIII 12, Rožnov, s. 190. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

⁸ S jistotou to vědět nemůžeme, ale Rožnované tehdy narukovali právě tady. Navíc se vojenské uplatnění pluku shoduje s tím, co víme o Františku Mockovi.

⁹ Archiv města Rožnova, inv. č. 622, karton 19, poznámka o Františku Mockovi městského archiváře Josefa Tvarůžka z 9. 10. 1927 na zadní straně vyhlášky o náboru dobrovolníků do Mexika, č. j. 101 z 16. 4. 1866.

¹⁰ Idem.

¹¹ Francouzi se v Mexiku angažovali již od roku 1861, kdy společně s Británií a Španělskem okupovali přístav Veracruz, a tím se snažili z liberální vlády Benita Juaréze vymámit své pohledávky. Británie a Španělsko však velice rychle Veracruz opouští, protože jim byl odhalen plán Napoleona III., jenž chtěl v Mexiku naplnit své koloniální ambice. V roce 1863 bylo hlavní město Mexika pod francouzskou kontrolou, stejně jako většina jeho území.

¹² *Moravská orlice*, 29. 5. 1864, s. 4. Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Kramerius NK v Praze: <http://kramerius.nkp.cz>

¹³ Svědčí nám o tom záznam z matriky o jeho narození. O tom, že během svého života nekonvertoval k jiné církvi, zase svědčí záznamy ze sčítání lidu. Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I–N, 1796–1841, 2305, VM VIII 8, Rožnov s. 241. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/ a SOKA Vsetín, Okresní úřad Valašské Meziříčí, Sčítání lidu, inv. číslo 582, Rožnov 1890, č. p. 395.

¹⁴ Jedním z důvodů, proč byli do sboru vybíráni především svobodní muži, spočíval v tom, že Maxmilián doufal ve vytvoření velké kolonie svých věrných rakouských poddaných. Po šesti odsouzených letech se dobrovolníci měli vrátit domů nebo se mohli usadit v Mexiku. V takovém případě jim byla nabídnuta půda.

¹⁵ SINKULA, Petr. *Maxmilian Mexický, dobrovolnický sbor a jejich odkaz v českém tisku*. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, 1968, s. 143–144.

- ¹⁶ Např. *Národní listy*, 24. 7. 1864, s. 3 nebo *Národní listy*, 26. 7. 1864, s. 3.
- ¹⁷ Okresní úřad Rožnov, podací deník z roku 1864, inv. č. R 10, č. j. 3254
- ¹⁸ *Národní listy*, 17. 7. 1864, s. 2. Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Kramerius NK v Praze: <http://kramerius.nkp.cz>
- ¹⁹ VOGELTANZ, Jan. op. cit.
- ²⁰ BAŽANT, Jan. Nové paměti z mexického tažení 1864–1867. Příspěvek z 9. ročníku odborné konference *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. 11.–12. října 2000. Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Vědecké knihovny v Olomouci: <http://www.vkol.cz>
- ²¹ Idem.
- ²² PERNES, Jiří. op. cit., str. 188-189
- ²³ PERNES, Jiří. op. cit., str. 191-192
- ²⁴ Idem., str. 202
- ²⁵ SOKA Vsetín, AMR, inv. č. 622, karton 19, Tvarůžkova poznámka. Je samozřejmě otázkou, co přesně se má skrývat pod tímto záznamem. Jsou tím myšleny dva roky přímo v Mexiku nebo dva roky v dobrovolnickém sboru? Každopádně se nezdá, že by Mocek zůstal s Maxmiliánem i v roce 1867. To by totiž v Mexiku zůstal o mnoho déle než dva roky.
- ²⁶ SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, Sčítání lidu, inv. číslo 419–421, Rožnov 1869.
- ²⁷ SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, Sčítání lidu, 486, Rožnov 1880, č. p. 458.
- ²⁸ Idem.
- ²⁹ SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, Sčítání lidu, 582, Rožnov 1880, č. p. 395.
- ³⁰ Archiv VMP, Hřbitovní kniha Rožnovského hřbitova 5. května, str. 92.
- ³¹ SOKA Vsetín, AMR, inv. č. 622, karton 19, Tvarůžkova poznámka.

LITERATURA

HERRE, Franz. *Radecký*. Brno, Bonus A, s.r.o., 1997.

KLINGER, Walter. *Für Kaiser Max nach Mexiko - Das Österreichische Freiwilligenkorps in Mexiko 1864/6*. Wien, Grin Verlag, 2008.

PERNES, Jiří. *Maxmilián I. Mexický císař z rodu Habsburků*. Praha: Brána; Knižní klub, 1997.

SINKULA, Petr. *Maxmilián Mexický, dobrovolnický sbor a jejich odkaz v českém tisku*. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, 1968.

Moravská orlice, ročník 1864, Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Kramerius NK v Praze: <http://kramerius.nkp.cz>

112

Národní listy, ročník 1864. Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Kramerius NK v Praze: <http://kramerius.nkp.cz>

BAŽANT, Jan. Nové paměti z mexického tažení 1864-1867. Příspěvek z 9. ročníku odborné konference: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. 11. - 12. října 2000. Digitalizovaná kopie volně dostupná ze systému Vědecké knihovny v Olomouci: <http://www.vkol.cz>

VOGELTANZ, Jan. Rakouský dobrovolnický sbor v Mexiku v letech 1864–1867. Digitalizovaná kopie volně dostupná z portálu Prima plana: <http://www.primaplana.net/>

PRAMENY

Zemský archiv Opava

Matriky římskokatolického farního úřadu v Rožnově. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite

Státní okresní archiv Vsetín

- Archiv města Rožnova, inv. č. 622, karton 19.
- Okresní úřad Rožnov, podací deník z roku 1864, inv. č. R 10.
- Okresní úřad Valašské Meziříčí, sčítání lidu,

inv. číslo 419-421, Rožnov 1869.

- Okresní úřad Valašské Meziříčí, sčítání lidu, 484–486, Rožnov 1880.
- Okresní úřad Valašské Meziříčí, sčítání lidu, inv. číslo 582, Rožnov 1890.

Archiv Valašského muzea v přírodě

Hřbitovní kniha Rožnovského hřbitova 5. května.

ROŽNOVSKÝ BOŽÍ HROB

Jana Tichá

Inv. č.: 54501

Rozměry základní konstrukce bez přídavných
kulis: v = 379 cm, š = 354 cm, h = 387 cm

Datce: mezi léty 1748–1758

Datum a způsob nabytí: 1993, koupě – Římsko-
katolická farnost v Rožnově pod Radhoštěm

*Ol vy všickni,
kteříž jdete cestou pozorujte a vizte,
jestli jest bolest, jako bolest ma.
(Jerem, 1-12)¹*

Úryvkem z 12. verše 1. kapitoly starozákonního žalozpěvu, známého také jako Jeremiášův Pláč, se nechal v 2. polovině 18. století inspirovat nám dnes neznámý autor souboru barokních scénických kulis Božího hrobu, jehož výrobu zadali pravděpodobně rožnovští farníci v souvislosti s výstavbou nového farního kostela Všech svatých vysvěceného v roce 1757. Svou olejomalbou na deskách z dřevěného masivu autor rozehrál v sedmi plánech kulis pradávny biblický příběh zázraku vzkříšení Ježíše Krista. Křesťanská obec tuto pro sebe mimořádnou událost provázala zejména s Božím hrobem v Jeruzalému. Ačkoliv ji každé z novozákonních evangelií popisuje s jistými odlišnostmi, v hlavních faktech se shodují: Poté, co bylo Ježíšovo tělo snato z kříže, Josef z Arimatie ho uložil do skalního hrobu. Třetího dne byl hrob nalezen prázdný a anděl zvěstoval vzkříšení Krista. Boží hrob pak pro křesťany symbolizuje křížovatku na cestě života a smrti, která ve světě zatracení poskytuje naději pro spásu lidské duše; jak tomu bylo u Krista Spasitele. Jeho prostřednictvím tak křesťanská církev dokázala svým věřícím nabídnout ideální řešení odvěkého dilematu pomíjivosti pozemského života

a věčnosti posmrtné duchovní existence.

Úcta projevovaná Ježíši Kristu při posledním zastavení na jeho cestě utrpení v průběhu staletí doputovala také do české kotliny; zejména v průběhu velikonočního třídení, na jehož počátku stojí Velký pátek jako den hlubokého smutku určený k rozjímání a modlitbám. Ačkoliv se v kostelech tento den nepřinášá žádná oběť mše svaté, liturgie se omezuje jen na čtení a zpěv, v centru pozornosti už do raného křesťanství stojí odhalení a uctívání svatého kříže. Původní prostý a střídmy ráz liturgických oslav pozměnila doba protireformace, kdy se do popředí dostává idea spásy. Obzvláště jezuité se v 16. století zasadili o rozšíření forem, jimiž bylo věřícím umožněno konat další pobožnosti. V průběhu velikonočních svátků tak poblíž kříže umístili monstranci zakrytou rouškou, oltář přizdobili množstvím květin, dosvětili ho svícemi a scénu Božího hrobu následně rozvinuli do realistického vypodobnění s mrtvým Kristem, nejčastěji v prostoru pod oltářem. Poprvé bychom se s touto úpravou setkali už v roce 1577 v sousedním Bavorsku, pražské kostely následovaly vzápětí (80. léta 16. století) a v průběhu následujícího století můžeme hovořit také v našich zemích již o obecně rozšířeném zvyku. Tradici barvitě ceremonie Božího hrobu se nepodařilo zrušit ani náboženskými reformami císaře Josefa II. (první v roce 1782). Jako neliturgická a neoficiální zůstala tolerována také církevními představiteli až do 20. století.

Období baroka obohatilo Čechy a Moravu také o Boží hroby v podobě samostatných zděných kaplí, které měly představovat věrnou kopii jeruzalémské kaple Kristova hrobu, přesněji její významné přestavby z poloviny 16. století. Nevelké stavby obdélného půdorysu s polygonálním zakončením v zadní části, respektive apsidou tvořenou slepým arkádovým sloupovím, případně gotizující baldachýnovou edikulou, a otevřenou orientální věžičkou vznikaly tentokrát v napojení převážně na františkány. Ti totiž už na počátku

14. století převzali správu nad jeruzalémskou předlohou. Mnohé z těchto barokních kopií, včetně těch nejstarších z 30. a 60. let 17. století (Svatý Kopeček u Mikulova, Slaný, Mimoň aj.) se dochovaly do dnešních dnů.

Františkánští mniši samozřejmě nebyli prvními, kdo obyvatelům Českých zemí zprostředkovali podobu jeruzalémského originálu. Už koncem 15. století nabídl očitě svědectví blíže neznámý utrakvistický kněz Martin Křivoústý, který svou cestu do Svaté země podnikl s největší pravděpodobností už před rokem 1477. Latinskou edici Křivoústého reportážních záznamů pořídil v roce 1490 Vít z Berouna, na český překlad si čtenáři museli počkat až do roku 1573. Jeho písemně zaznamenaná pouť za místy spojenými s Kristovým životem a smrtí, tedy i s precizním popisem stávající kaple Božího hrobu, si našla řadu dalších následovníků. Ve svých vzpomínkách a cestopisech její návštěvu neopomněli připomenout například člen jednoty bratrské Martin Kabátník z Litomyšle (1491, ed. Adam Bakalář 1539), český šlechtic a úředník na dvoře krále Vladislava Jagelonského Jan Hasištejnský z Lobkovic (1493), pražský měšťan a vzdělanec Oldřich Prefát z Vlkanova (1546) či český předbělohorský šlechtic a vzdělanec Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic (1598).

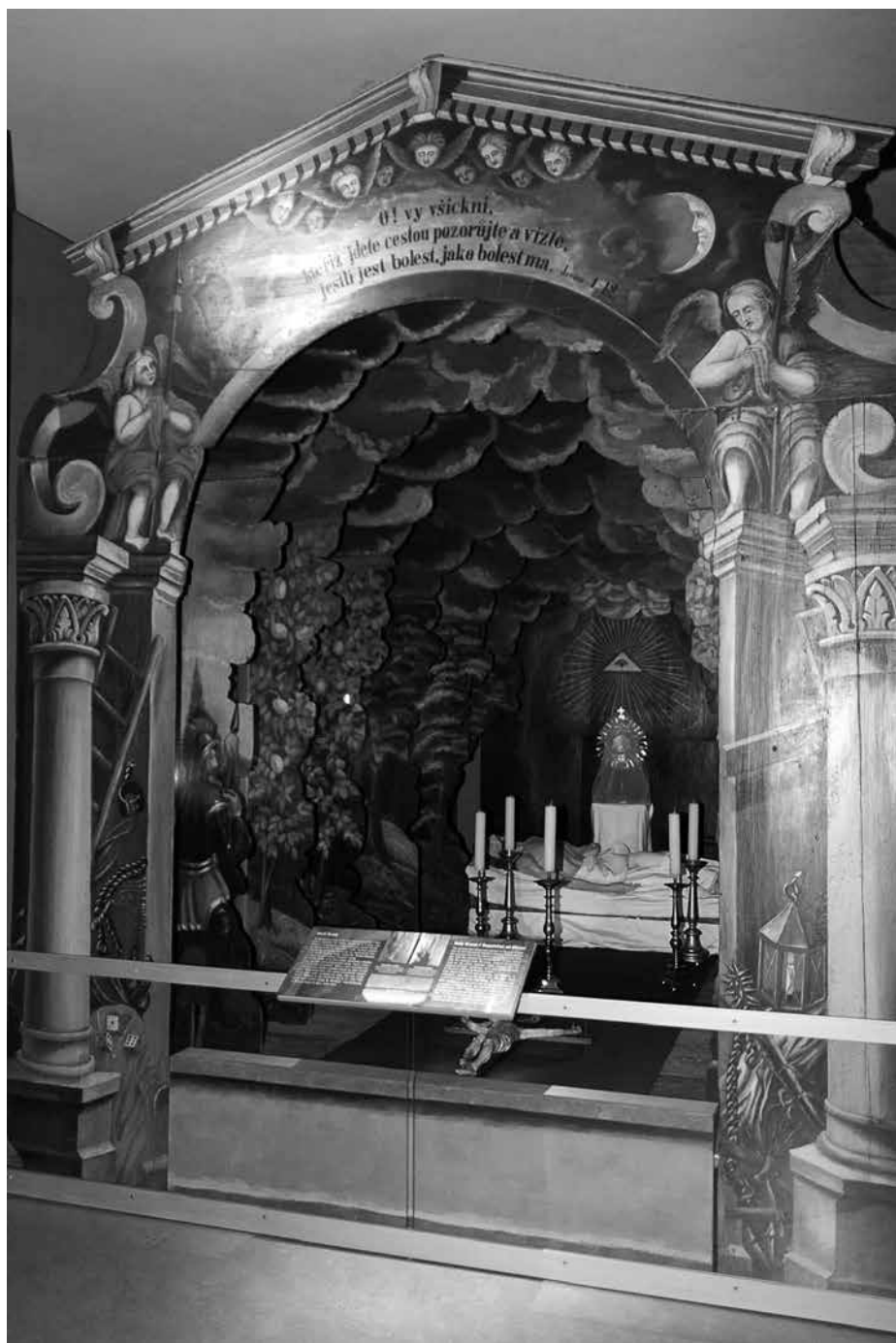
Prostřednictvím (nejen) středověkých poutníků si jako oblíbený suvenýrový artikl našly cestu do Evropy také zmenšené modely jeruzalémské kaple Božího hrobu. Intarzované miniatury řezbované nejčastěji z dřeva olivovníků vznikaly v křesťanských komunitách v Betlémě jako jedna z nemnohých příležitostí jejich přivýděлку a o jejich zařazení do inventářů také českých a moravských kostelů vypovídá řada archivních dokladů – soupisů majetku a farních kronik ještě v 18. století (Pavlice aj.).

Potřebu pěstovat zbožnou úctu věřících k posvátným místům, tedy i k Božímu hrobu, dokládá v našich chrámech také

množství tematických vestavěných postranních výklenkových kapliček, náhrobků či jen drobných oltářků. Renaissance, baroko a zejména novoklasicismus jim přisoudili vzhled antických chrámů, tvořených arkádovým sloupovým s různými hlavicemi (často jen naznačeným pilastry nebo pilíři) a průčelím s kladím nesoucím trojúhelníkový štít.

Antického vzezření se přidržel také autor rožnovského Božího hrobu, ačkoliv ten s ohledem na omezené prostorové možnosti rožnovského farního chrámu vzniká jako mobilní divadelní scéna s rozebíratelnými kulisami, instalovaná každoročně v průběhu Velikonoc v *žebračnici*. Z třiceti samostatných dílů, tedy dvou dílů tvořících zadní prospekt, sedmera párů pravých a levých postranic spojovaných sedmi oblouky, přídavné kulisy znázorňující Boží oko a šesti dílů podlažky se pak dalo sestavit jeviště, které zpodobňovalo Kristovo vykupitelské dílo. Půdorys scény (rozměry: š = 354 cm, h = 387 cm) připůsobil její autor taktéž prostoru výše zmíněného předsálí pod věží. Jelikož se v tomto případě nikdy nepočítalo s účastí živých herců, byl prostor scény umenšen ve prospěch čelního portálu a perspektivy bočních kulís.

Křesťanský motiv ukřižovaného Krista Spasitele je na jednotlivých panelech podložen stylizovanou iluzivní výmalbou odpovídající antickým architektonickým prvkům. Postranní sloupové čelního portálu se stupňovitými kvádrovými podstavci a náznakem rostlinného dekoru korintských hlavic předsazené omítnuté zdi s římsou vynáší tentokráte bez kladí mírně zaklenu-tý štít s trojúhelníkovou stříškou podezděnou konzolovou římsou. *Tympanon* s biblickým žalmem citovaným v úvodu a devíti putti anděly v podstřeší symbolizujícími jednotlivé andělské kůry flankuje po stranách dvojice andělů v postavení archandělů narození a smrti stojících u nebeské brány jako strážcové nebe, v jejichž rukou se objevují první z tzv. zbraní Kristových (*arma Christi*) odkazujících na jednotlivé

Současná expozice Božího hrobu ve Valašském muzeu v přírodě, fotoarchiv VMP.

události z biblického příběhu Kristova utrpení – kopí (vlevo) a yzopová tyč s octovou houbou (vpravo). Nechybí zde pro motiv ukřižování častá vyobrazení personifikovaného slunce a měsíce s tvářemi natočenými k sobě jako zpřítomňující vzpomínka Krista umírajícího na kříži v záři zapadajícího slunce a vycházejícího měsíce, tedy světla prozařujícího temnotu, která nastala v okamžiku jeho smrti. U pat sloupů nalezneme další z nástrojů Kristova umučení: za levým sloupem trojici hracích kostek s vyčíslením jedničky (symbol nejvyššího bytí, Boha Stvořitele, ale i jednoty Krista a církve, tedy věřících), pětky (mj. odkaz na pět ran bolestného Krista v pašijových událostech) a šestky (spása člověka Kristovou vykupitelskou smrtí na kříži připadla na šestý den v týdnu), Kristovo purpurové roucho, žebřík, řetězy s okovy, provazy (biče), dŮtky, na pravé straně za sloupem opřený Kristův kříž, trojici hřebů, kladivo, kleště, třtinové metly, žezlo z rákosy, palcát s trny (?), svítlnu v podobě lucerny s hořící svící aj.

V dalších plánech bočních kulis následuje více méně symetrická zrcadlová výmalba zachycující vedle pravidelně se opakujících dórských sloupů dvojici římských vojáků ve zbroji s kopím v ruce, respektive mečem zavěšeným u pasu, kterým pašijový příběh přisoudil roli strážců Kristova hrobu. Pohřební charakter celého výjevu autor zdůraznil na jeho pozadí alejí s topoly spojovanými už od antických časů s posledními věcmi člověka. Symboliky také jiných stromů s odkazem na znamení čistoty a mariánský kult malíř využil v třetím a čtvrtém plánu, kde zobrazil citroníky a pomerančovníky, v baroku tolik populární u majitelů skleníků a oranžerií. Iluzivní pohled pozvolna stoupající korunami stromů až k modré mračné obloze nabízejí i poslední tři páry bočnic spolu se zadním panelem. Bouřlivou atmosféru dokreslují oblaka v sytých barevných odstínech přecházejících z tmavomodrých přes vínové červené až po hnědočerné, jimiž malíř pokryl obloukové kulisy nasedající shora na bočnice. Nejmenší dřevěný dílec

s vyobrazením Božího oka, tedy vševídcího oka Boží prozřetelnosti, které má v průhledu pootevřených nebes neustále shlížet skrze trigon (trojúhelník na znamení nejsvětější Trojice) na Boží lid, se původně zavěšoval jako samostatná kulisa nad celou jevištní konstrukci. Ta se osazovala do deskové podlahy, jejíž výzdobu si autor ulehčil použitím šablon, a na plochu tak symetricky nanal diagonálně ložený motiv stylizovaného čtyřplátkového květu v čtvercové síti. I přes značnou výšku kompletně sestavené konstrukce (379 cm, bez Božího oka) zmiňují pamětníci posledních již nepravidelných autochtonních expozic z šedesátých let 20. století (do roku 1968) dnes opominutou skutečnost, a to vyvýšení celého pódia na úroveň očí prostřednictvím dřevěných koz.

Tradiční pašijovou scénu si samozřejmě nelze představit bez sochy Kristova těla sňatého z kříže, křížem a monstace zakryté rouškou. K umocnění imaginativního zážitku se přinejmenším už od baroka využívalo také iluminace. Slavnostnímu osvětlení se věnovala zvýšená pozornost též v Rožnově, ať už prostřednictvím svící, či olejových lampiček, které v průběhu času zanechaly na kulisách množství ozařených stop. Hru se světlem ještě i ve 20. století povyšovaly barevně tónované skleněné kalíšky, upevněné na speciálních trojzubcích. Samozřejmostí byla květinová výzdoba; s ohledem na časný jarní termín konání se často upřednostňovaly zejména bílé kvetoucí pokojové květiny v kořenáčích, k této příležitosti potažených černou látkou.

Jednotlivé díly Božího hrobu jsou vyrobeny z dřevěných desek (jedle), které jsou k sobě sesazeny pomocí svlaků na rubových stranách, jištěných dřevěnými čepy (na rybinu), kovovými hřeby a klihem. Technologie výroby dřevěné konstrukce odpovídá době svého vzniku a řemeslným možnostem místní proveniencie. K datování významně přispěl dendrochronologický průzkum ing. Josefa Kyncl, který na základě rozboru dřevěných prvků Božího

hrobu stanovil za nejstarší možné období jeho zhotovení rok 1747, nejpravděpodobněji však následné desetiletí, a to mezi léty 1748–1758.

Dá se předpokládat, že na vzniku Božího hrobu participovalo také místní Arcibratrstvo Nejsvětějšího Růžence při kostele Všech svatých, jemuž privilegia udělil a statuta potvrdil už 6. října 1710 představený dominikánské provincie Čech a Moravy páter Tomáš Brabant jménem generála dominikánského řádu Antonia Clocheho. Růžencová bratrstva byla zamýšlena jako dobrovolná univerzální sdružení, avšak s pevnou organizační strukturou a jistými povinnostmi. Katolická církev vznik mariánských společenství podporovala. Zřejmě kvitovala jejich pozitivní roli při zkvalitňování náboženského života, respektive vzdělávání laiků. Už v roce 1710 se hned v prvním článku svých ustavujících regulí členové rožnovského bratrstva zavázali *prži Wistaweni Noweho farniho Kostela pod Titulem Wssech Swatich vystavět a zasvětit oltář Nejsvětějšímu Růženci a interier vybavit obrazy sv. Dominika* (zakladatele dominikánského řádu), sv. Kateřiny Sienské (patronky dominikánských terciárek) a Patnácti růžencových tajemství. Stavba současného farního kostela se však opozdila (1745–1749) a vnitřní úprava byla pro povstání Rožňovanů proti vrchnosti dohotovena až v roce 1752. I přes výrazný časový deficit lze usuzovat na participaci bratrstva při budování chrámu i vybavení mobiliáře, neboť obec a majitelé panství zafinancovali ve výši 17 tisíc zlatých pouze samotnou stavbu; stavební práce si obyvatelé Rožnovska už museli provést sami.

Členové bratrstva zde převzali taktéž duchovní péči za všechny věrné zemřelé a mimo jiné se zavázali k účasti na velkých výročních pobožnostech. V Rožnově byla předepsána procesí s ceremonií každou první neděli v měsíci, na všechny mariánské svátky, na Nový rok a zejména na svátky Nejsvětějšího Růžence a sv. Dominika, Seslání Ducha svatého, Narození a Vzkříšení Páně; v případě posledně jmenova-

ného tedy v průběhu původně neliturgické slavnosti o Bílé sobotě navázané právě na vystavení Božího hrobu. V písemných pramenech se rožnovská tradice Božího hrobu poprvé objevuje v roce 1719, kdy se z odkazu Zuzany Lokovny dozvídáme o založení fundace na světlo do Božího hrobu ještě ve starém dřevěném kostele. Minimum archivních materiálů nám neumožňuje posoudit, zdali se v tomto případě nejednalo spíše o příležitostnou úpravu některého ze stávajících vedlejších oltářů, který se přenesením Nejsvětější Svátosti symbolizující Krista stává připomínkou jeho pohřbu, tedy obrazem Božího hrobu. O tomto obřadu, nijak nekodifikovaném liturgickými knihami, máme nakonec doklady už z 10. století byť v prostředí středověké Anglie. V Rožnově se k počtě zemřelého Krista konala až do roku 1786 také velkopáteční památka – procesí ke cti a chvále ukřižování Páně, blízká pobožnosti křížové cesty, přičemž následná liturgie se omezila pouze na čtení a zpěv. Kázání držel vždy nejlepší řečník, často se však zvali právě olomoučtí dominikáni, držíci patronát nad místním bratrstvem.

Ke stavbě Božího hrobu přistupovali rožňovští farníci hned zkraje pašijového týdne, aby byli hotovi nejpozději do středečního večera. S obecně rozšířeným přeskupováním scén v návaznosti na pašijový příběh a jednotlivé dny tridua (Zelený čtvrtek – Poslední večeře Páně, Velký pátek – Ecce homo aj., Bílá sobota – Noli me tangere aj.) se v Rožnově nesetkáváme. *Obtúlat pámbička* v Božím hrobě, pomodlit se růženec a zazpívat nejen písně duchovní chodívali místní katolíci zejména v průběhu velkopátečního odpoledne až do osmé hodiny večerní, kdy se zde mohli setkat již s uloženým tělem mrtvého Krista a hrob s přenesením Nejsvětější Svátosti nabyl významu svatostánku. S ohledem na množství návštěvníků zůstával kostel často otevřen hluboko do noci. Až do devadesátých let 19. století se pod kuratelou starosty města na stráž střídávali rožňovští páni radní, měšťané, členové různých spolků a korporací. Jejich nacio-

nálie spolu s drobnými záznamy o službě (hodině, datu) apod. můžeme dodnes nalézt na zadních stranách deskových kulis. Že mezi nimi nechyběli příslušníci starých rožnovských rodů, dokládá zápis jednoho z nich: *V roku 1902 padal sníh na bílou sobotu M. Barabáš*. Do roku 1907 strážní službu vykonávali hasiči, poté ji převzali vojenští veteráni a po roce 1919 nastoupila katolická jednota Orla. Poslední strážce, který měl potřebu učinit o své službě záznam, tak uskutečnil roku 1953. Na Bílou sobotu se Nejsvětější Svátost již v hrobě nevystavovala a krátce po poledni se celá konstrukce začala rozebírat.

V roce 1993 se rožnovský barokní Boží hrob stal součástí sbírkového fondu Valašského muzea v přírodě. Po patnácti letech správy (roku 2008) byl ve spolupráci s konzervátorským pracovištěm Slezské univerzity v Opavě, akad. malířkou Romanou Balcarovou a uměleckým řezbářem Jaroslavem Jakubkem důkladně analyzován a následně restaurován. Jak vyplývá z několika dalších nápisů na kulisách, o jisté renovace mechanických poškození a setřených polychromií se pokoušeli v letech 1803 (*1803 Obnoveno*), 1833 (*Obnoveno po druhé 1833 J.S.*) a 1874 (*Obnoveno po třetí 1874 AB: [A. Barbořík]*) už naši předkové, což je s ohledem na každoroční manipulaci v průběhu více než dvou staletí pochopitelné. Jako jeden z nejvzácnějších sbírkových artefaktů je dnes Boží hrob zakomponován do stálé muzejní etnograficko-historické expozice s názvem Městečko pod Radhoštěm. S ohledem na technické možnosti výstavního sálu je však celá konstrukce s podlážkou spuštěna přímo na podlahu a dílec s vyobrazením Božího oka je zavěšen uvnitř na zadním prospektu. Původní korpus ležícího Krista, stále využívaný k náboženským účelům Římskokatolickou farností Rožnov pod Radhoštěm, v expozici nahradila umělohmotná kopie, již odlila MgA. Kateřina Dostálová. Taktéž v případě dřevěného krucifixu a svítidel (kovové svícny) jsme využili dobových artefaktů z jiných lokací.

POZNÁMKA

1. Motto je převzato v doslovném znění z českého portálu popisovaného rožnovského Božího hrobu, včetně chybného biblického odkazu na knihu Prorocství Jeremiáše Proroka; správně se jedná o citaci z následující starozákonní knihy Jeremiášův Pláč.

LITERATURA

BAYER, František. *Rožnov, léčebné místo na moravském Valašsku, a jeho okolí: Zvláště pro léčebné hosti a touristy: S obrazem pohledu na Rožnov s mapkou a okolí*. Praha: Urbánek, 1878. 139, [5] s. obr. přil.

DĚDKOVÁ, Libuše. *Kostel Všech svatých v Rožnově pod Radhoštěm*. In *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2003, s. 55–59. ISBN 80-85034-29-8.

HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof. *Kristofa Haranta z Polžic a z Bezdruzic a na Pecce atd. Cesta z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v pusté Arabii*. Praha: Nákladem Českého museum, 1854–1855. 2 sv. Spisů musejních č. 48. Staročeská bibliothéka; č. 4.

HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan. *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*. 1902. xxxii, 119 s. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Ř. 2. skupina 1, Památky řeči a literatury české; číslo 4. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

KABÁTNÍK, Martin – PRÁŠEK, Justin Václav, ed. *Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491–92*. 1894, xxiv, 39 s. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina 1, řada 2; č. 1. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

KRAMOLIŠ, Čeněk. *Ročenka města Rožnova pod Radh. a osad v okrese*. Rožnov pod Radhoštěm: Městská spořitelna, 1931. 141 s.

KRAMOLIŠ, Čeněk. *Z kroniky města Rožnova pod Radh.: Obrázek města a života v něm dle starých listin sepsal.* Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov p. R., 1920. 163 s.

KUPKA, Josef. *O církevním roce.* Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1907. 612, V s.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy.* Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 341 s. ISBN 80-7106-525-0.

PREFÁT Z VLKANOVÁ, Oldřich a BOČKOVÁ, Hana, ed. *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 526 s. Česká knižnice. ISBN 978-80-7106-882-2.

ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998. 201 s., [8] s. barev obr. příl. ISBN 80-204-0740-5.

ŘEPA, Tomáš. *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka.* Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra Teorie a dějin výtvarného umění, 2010. 310 s.

TICHÁ, Jana. Rožnovské růžencové bratrstvo. Význam náboženských spolků v sociální a duchovní kultuře malého města. In TARCALOVÁ, Ludmila (ed.). *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2005, s. 229–235. Studie Slováckého muzea; 10/2005. ISBN 80-86185-48-6.

VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc.* 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 379 s. ISBN 80-7277-292-9.

PRAMENY

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

- Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R662, BALCAROVÁ, Romana. *Boží hrob: Restaurátorská zpráva*, dat. 21. 9. 2008, 41 s.
- Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č.

R542, KYNCL, Josef. *Znalecký posudek na dendrochronologické datování předmětu Boží hrob*, dat. 6. 7. 2006, 5 s., 5 s. příl.

- Pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R212, TVARŮŽEK, Josef. *Kronika města Rožnova p. Radh.* Díl 2. Poměry církevní a náboženské, xerokopie nedat. rkp., 205 s.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

- Fond Dominikáni, sign. IV-1, karton 6, Korespondence olomouckého konventu dominikánů, Stanovy.

BOŽÍ HROB Z NOVÉHO HROZENKOVA

Petr Lidák

Inv. č. 63 134

Rozměry: schránka 157 × 62 × 82,5 cm;
podstavec pod monstranci: 43,5 × 32,5 × 41 cm;
pozadí: 156 × 175 cm

Datace: asi rok 1873

Datum a způsob nabytí: 2005, dar – římskokatolická farnost Nový Hrozenkov

ním období tzv. svatého třídenní, kdy byl vystaven za účelem zbožné úcty věřících.

Boží hrob má podobu oltáře. Skládá se ze tří částí. Spodní dřevěná schránka zepředu otevřená tvoří vlastní hrob. Uvnitř schránky se nachází dutina zhotovená ze dřeva a pevného kartonu, která připomíná jeskyni, v níž je uloženo tělo mrtvého Krista. Jde o korpus v ležící poloze, liso- vaný z papíroviny, zpevněný nátěrem plavené křídly a polychromovaný olejovými barvami. Na těle Krista je vyznačeno pět smrtelných krvavých ran. Povrch jeskyně (podlaha i strop) je kašírovaný, na zadní stěně z černého kartonu jsou vetkána do tvaru vějíře čirá sklíčka. Obdélná schránka z tenkých dřevěných prken je z přední části vyklenutá do mírného oblouku, orámovaného zástěnou z černého kartonu, zdobeného mozaikou z barevných sklíček a korálků. Na schránce uprostřed je umístěn podstavec, tzv. „trůn“, který sloužil k vystavení monstrance s posvěcenou hostií. Je to skříňka shora otevíratelná, dřevěné konstrukce, z vnější části opatřená barvou imitující zlacení. Zvláště

120

V roce 2005 se podařilo do sbírek Valašského muzea v přírodě získat darem od římskokatolické farnosti v Novém Hrozenkově Boží hrob, nedílnou součást vybavení tamního kostela sv. Jana Křtitele. Používal se každoročně v předvelikonoč-

Instalace Božího hrobu v kostele v Novém Hrozenkově, asi r. 1943, fotoarchiv farnosti Nový Hrozenkov.

nápadné jsou zde dva nárožní profilované sloupky vystupující nad horní pole skříňky. Černé výplně zdobí opět barevná sklíčka.

Pozadí nad hrobem tvoří čtvercový dřevěný rám vyplněný černou pevnou lepenkou, do které jsou pomocí mosazných drátků vsazena barevná sklíčka zabroušená do různých tvarů, perličky a korálky spojené šňůrou. Jsou uspořádané do tvaru mohutného kříže s výrazným nápisem INRI, který má přes obě břevna přehozené plátno. Uprostřed pod křížem je vyobrazena podoba monstrance – z podstavce vyrůstá slunce s paprsky, které vyplňují prostor přímo za vystavenou Nejsvětější svátostí. Dole po obou stranách klečí postavy adorujících andělů, jejichž těla tvoří opět barevná sklíčka a korálky, jen tváře se sepnatými rukama jsou provedeny technikou podmalby na skle. Jejich umístění napodobuje situaci hlavního oltáře v našich kostelích (po obou stranách svatostánku obvykle klečí andělé).

Aby nedocházelo k poškození pozadí v průběhu roku, překrývaly mozaiku dvoukřídlé ochranné dveře. Dokládají to dvojice kovových pantů na nárožích dřevěného rámu. Je pravděpodobné, že také spodní schránka byla původně umístěná na podstavci a zasouvala se do vnější menzy, která byla rovněž uzavíratelná. Bohužel se tyto součásti do dnešní doby nedochovaly.

Celkové vyznění Božího hrobu umocňovalo osvětlení jeskyně i černého pozadí, které působilo velmi pietně. Schránka je ze zadní strany otevíratelná. Do prostoru za jeskyní se dávaly dvě skleněné petrolejové lampy. Tomu odpovídají také dva plechové kryty u stropu a zbytky plátkového alobalu pokrývající vnitřní stěny schránky. Také nápis umístěný na zadních dvířkách schránky v německém a českém jazyce: „*Diese Klappe bleibt während der Beleuchtung offen. Záklopka tato se ponechává po čas osvětlení otevřená.*“ upozorňuje na možné nebezpečí poškození ohněm.

Další lampy stály na dřevěné schránce

za černým pozadím. Obrazce ze skla dobře propouštěly světlo a působily z pohledové strany na tmavém povrchu velmi výrazně. Svoji úlohu jistě hrála také intenzita osvětlení, lom světla a zabroušení skleněných prvků.

Skutečnost, že byl Boží hrob osvětlován, potvrzují zápisy v knize kostelních účtů, kdy byl např. v roce 1893 zakoupen petrolej „k Božímu hrobu“ za cenu 60 krejcarů, v roce 1898 dokonce za 2 zl a 66 kr., v roce 1906 za něj zaplatili 3 koruny. Tak tomu bylo až do roku 1932, kdy byl Boží hrob opatřen elektrickým osvětlením. Lampy nahradily tři žárovky umístěné v prostoru schránky za jeskyní. Zajímavostí je, že elektrický proud zavedli do kostela v roce 1931 a kostel poprvé slavnostně rozsvítili v tomtéž roce až na Boží hod vánoční.

Boží hrob byl patrně pořízen před rokem 1873, kdy je poprvé zmíněn v inventáři vybavení zdejšího chrámu. Jeho odhadní cena uvedená v knize kostelních účtů v roce 1893 činila 60 zl, v roce 1904 se zvýšila na 90 zl.

O jeho původu nenajdeme ve farní kronice ani zmínku. Blízkost sklářské huti v dnešní Karolině, založené židovským podnikatelem Salomonem Reichem v letech 1861–1862, podpořila u místních obyvatel domněnku o tom, že jej zhotovili karolinští skláři na objednávku zdejšího duchovního správce. Podle několika velmi podobných exemplářů, které se zachovaly v kostelích u nás a v zahraničí, se muzejním kurátorům podařilo zjistit, že se jedná o výrobek olomoucké manufakturní dílny, kterou založil Eduard Zbitek v roce 1846. Jejich výrobní sortiment zahrnoval nejen boží hroby, ale také lurdské jeskyně a přenosné oltáře. V roce 1888 předal Eduard dílnu svému synovi Emilovi, který ve výrobě pokračoval až do roku 1914, kdy produkci natrvalo přerušila 1. světová válka. Materiál – skleněné perličky, korálky a další prvky odebírali podle nabídkových katalogů z Jablonce nad Nisou, města, které proslulo výrobou bižuterie. Boží hroby

zdobené skleněnou mozaikou podle téměř jednotné předlohy se rozšířily prostřednictvím železnice nejen do českých zemí, ale po celé Rakouské monarchii a některé daleko do zámoří. Odhaduje se, že jich Zbitkové vyrobili v letech 1846–1914 kolem tisíce kusů. Ve 2. polovině 19. století se staly velmi populární, což mohla podpořit inzerovaná reklama v dobovém tisku. Do současnosti se jich zachovalo velmi málo. Jejich postupné odstraňování z kostelů ve 2. polovině 20. století můžeme přičítat závěrům II. Vatikánského koncilu, kdy docházelo v mnoha chrámech k rušení bočních oltářů, a liturgický prostor se modernizoval. U nás je najdeme v kostele sv. Vincence v Doudlebech (z roku 1883) dále v Kaplici v kostele sv. Petra a Pavla a také a v Rapšachu v kostele sv. Zikmunda. V Rakousku by jich mělo být kolem pěti kusů, v Německu tři. Rozměrný exemplář vystavují o Velikonocích v katedrále sv. Michala u rakouského jezera Mondsee, nebo v německém městě Iffeldorf. Tyto velké boží hroby doplňují navíc po stranách postavy římských vojáků ve zbroji s kopím a štítem, které podle Matoušova evangelia poslal Pilát, aby střežili Kristův hrob. Adorující anděly nahradily u některých oltářů z konce 19. století dekorativně pojaté secesní vázy s květinami, někde tvůrce užil obojích prvků.

Jakým způsobem byl Boží hrob získán pro kostel v Novém Hrozenkově, se nepodařilo objasnit. V knize kostelních účtů se nezachoval doklad o jeho koupi, ani ve farní kronice není záznam o jeho pořízení. Proto nelze vyloučit předpoklad, že se jedná o dar Salomona Reicha (1814–1900), který s olomouckou dílnou mohl spolupracovat. Jeho židovský původ by pak vysvětloval absenci jakéhokoli dokladu v úředních knihách. Salomon Reich byl známý donátor, např. pro kostel v nedalekých Velkých Karlovicích nechal vyrobit tři skleněné lustry. Také po jeho smrti, v roce 1922, poskytla bezplatně jeho firma dřevo na výrobu šindele na pokrytí celé střechy novohrozenkovského kostela.

Boží hrob byl instalován v předsíni hlavního vstupu do kostela, vždy situovaný kolem k východu. Přístupný býval již od Zeleného čtvrtku, ale v tento den překrývalo tělo Krista ještě tmavé plátno. Před hrob se pokládal také větší krucifix, který připomínal jeho mučednickou smrt. Zcela otevřený byl od Velkého pátku, kdy se do něj přenášela z hlavního oltáře Nejsvětější svátost, až do Bílé soboty. Po oba dny sem přicházeli věřící nejen z Nového Hrozenkova, ale také z okolních obcí – Velkých Karlovic, Halenkova poklonit se a uctít památku Kristovy smrti. Po celou dobu hlídala hrob stráž složená z chlapců působících často jako ministranti při bohoslužbách, nebo stráž tvořili členové místních spolků (např. Orelské jednoty).

Oltář Božího hrobu vždy zdobily živé květiny. Dle sdělení pamětníků se používaly tehdy běžné pokojové květiny v domácnostech přechovávané přes zimu – muškáty, rozmarýny a nechýběl ani asparágus. Pokud velikonoční svátky připadly na duben, dávaly se na oltář také rané cibuloviny, např. hyacinty a bílé narcisy. Později, od poloviny 20. století, byly záměrně pro výzdobu kostela pěstovány bílé velkokvěté hortenzie. Po obou stranách monstrance zahalené bílou průsvitnou rouškou hořely tři svíce. Od roku 1935 byl součástí Božího hrobu také relikvíř s ostatky Sv. kříže, který byl vystaven v blízkosti monstrance. Zakoupil jej zdejší kanovník František Odstrčil (1868–1956).

Během roku byl Boží hrob uložen v tmavé komoře, která se nacházela vlevo vedle vstupní síně hlavního vchodu. V roce 1944 zde byla zřízena kaple Panny Marie Bolestné s dřevěnou sochou Piety od akademického sochaře Rudolfa Hlavici ze Vsetína. Poté se hrob ukládal v jedné místnosti farní budovy.

Ve vstupní síni hlavního vchodu do kostela byl Boží hrob instalován každoročně do roku 1963, kdy byla k vedlejšímu vstupu do kostela vybudována přístavba dodnes

sloužící jako závětrí. Od této doby byl Boží hrob vystavován v tomto prostoru.

V roce 2000 došlo k zakoupení nové sošky ležícího Krista, k níž místní stolař zhotovil i dřevěnou schránku. Proto se starý Boží hrob přestal používat a ztratil tak svoji původní funkci předmětu zbožné úcty.

O pět let později se stal součástí sbírky Valašského muzea v přírodě. V případě, že se podaří oltář uvést do původního stavu, bude možné jej vystavit v expozičním objektu kostela sv. Anny v areálu Dřevěného městečka v předvelikonočním čase.

PRAMENY

Státní okresní archiv Vsetín, Farní úřad Nový Hrozenkov – inventář farního kostela (1873–1922), kniha kostelních účtů (1873–1889), i. č. 1, sign. 1a.

Státní okresní archiv Vsetín, Farní úřad Nový Hrozenkov – Kniha kostelních účtů (1890–1909), i. č. 5, sign. 2c.

Farní kronika obce Nový Hrozenkov zal. roku 1749 – v majetku farního úřadu v Novém Hrozenkově.

ŠIMÁNEK, J. Doudleby předvedou během noci mozaikový „boží hrob“. *Českobudějovický deník*, 24. 5. 2013, s. 8. Dostupný z [www. http://www.nockostelu.cz/f/repository/2/Napsali_o_nas/130524_monitoring.pdf](http://www.nockostelu.cz/f/repository/2/Napsali_o_nas/130524_monitoring.pdf)

Informátoři: Alois Provázek (*1931), Nový Hrozenkov č.p. 399, František Důjka (*1927), Nový Hrozenkov č.p. 407, Ladislav Johec (*1931), Nový Hrozenkov č.p. 456.

ARCHIV MILOŠE KULIŠTÁKA

Radek Hasalík

Na jaře 2010 požádal ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Ing. Vítězslav Koukal, CSc., paní Irču Drápalovou, dceru rožnovského národopisného pracovníka Miloše Kulištáka (1896–1970), o předání pozůstalosti obsahující archiv rožnovských rodů a historie Rožnova, který Miloš Kulišták za svého života shromažďoval a Irča Drápalová po jeho smrti doplňovala a třídila.

Na základě souhlasu paní Irči Drápalové s převodem pozůstalosti do fondů Valašského muzea v přírodě realizoval od května do listopadu 2010 pracovník Valašského muzea PhDr. Radek Hasalík v pěti etapách předání této pozůstalosti, držené dosud v soukromí v místě bydliště paní Irči Drápalové. Postupně bylo předáno celkem 173 originálních archivních složek a 10 naskenovaných rodinných alb, celkový objem archiválií čítá přes pět a půl tisíce listů a podobný počet popsanych fotografií.

Obsah předaných materiálů lze rámcově rozdělit do dvou okruhů: rožnovské rody

Trojice věrných a nerozlučných jako květiny na záhoně.

Sedí: Anička Porubová	Fanulka Kopecká	Fanulka Španihelová
Jan Kopecký	Adolf Poruba	Jožka Španihel

Kolik tuplůvek protančili?

125

a historie Rožnova. Rožnovské rody obsahují 134 archivních složek různého objemu od několika až po sto dvacet listů (celkem 1 271 listů, 1 171 vlepených a 205 vložených fotografií). Specifičnost a unikátnost této kroniky spočívá především v bohatém obrazovém materiálu, tvořeném nejvíce fotografiemi, buď autentickými (nejstarší ze 70. let 19. století) nebo přefocenými. Miloš Kulišťák jako obecní kronikář Hážovic a Tylovic nesměl do oficiálních kronik těchto obcí zařazovat fotografie, a protože právě fotografie považoval za mimořádně cenný materiál, využíval je v pořádání svého soukromého archivu, jímž chtěl budoucím pokolením zachovat co nejbarvitější obraz starého Rožnova a jeho obyvatel, které často důvěrně znal. Díky určité autoritě, kterou požíval jednak jako správce Hospodářské školy a jednak jako pracovník na poli rožnovského národopisu a blíz-

ký přítel Bohumíra Jaroňka, zakladatele Valašského muzea v přírodě, podařilo se mu postupně získat obrazové a písemné doklady o životě rožnovských rodin. Třídění volil nejčastěji podle čísel popisných. Přihlédneme-li k tomu, že Rožnov před rokem 1900 neměl ani pět set čísel popisných, tvoří zástupci 176 rodin, které Kulišťák ve 134 archivních složkách zachytil, solidní vzorek rožnovské populace. V takovém rozsahu se může podobným počinem pochlubit málokteré město nejen v blízkém okolí.

Oddíl Historie Rožnova obsahuje 40 archivních složek s fotodokumentací (celkem 204 listů, 186 vlepených a 42 vložených fotografií), rozdělených tentokrát tematicky (Starý Rožnov, Živelní pohromy, Absolventi Zemské hospodářské školy, Vývin školství, Kříže na Rožnovsku, Kos-

tel a to kolem něj, Valašské kroje, Historie školního statku, Sokol, Historie fotoateliérů, Pěvecké spolky, Hasiči, Rožnovská dechová hudba, Plesy a zábavy v Rožnově od roku 1871, Lázně v Rožnově, Lékaři v Rožnově, František Palacký a Rožnov, Bohumír a Alois Jaroňkovi, Emanuel Vencel a jeho smrt, Valašský rok 1925 a 1935 a další).

Součástí tohoto oddílu je vzácná vosková pečeť z červeného vosku z pečetidla z roku 1753, které našel Miloš Kulišťák po druhé světové válce na rožnovském Obecním úřadě, zřejmě jediný dochovaný otisk. Mimořádně vzácnou je také fotografie členů rožnovského pěveckého spolku Tetřev z roku 1874, kterou Miloš Kulišťák získal v roce 1965 od paní Steinerové z Rožnova. Velkou vzácností se stává fotografický snímek, pokud dokumentuje městskou zástavbu, která už dávno nestojí, jedním z nich je snímek hážovického procesí, které prochází kolem už neexistujících rožnovských jatek v blízkosti radnice a před oknem bývalé pošty stojí poštovní vůz, kde přebírají balíkovou poštu. Velkou hodnotu má i unikátní snímek rožnovských kostelních zvonů, odlitých v roce 1890, které byly v roce 1917 zabaveny, odvezeny neznámo kam a už se nevrátily. Většinou bývaly roztaveny na bronz pro válečné účely. Ani mužské a ženské rožnovské kroje, ať už jako detail krojové součástky nebo jako oděv konkrétních Rožnovanů v Kulišťákově pozůstalosti nechybějí, naopak, mají tu hojné zastoupení. Solidní dokumentaci mají rožnovští lékaři, pozůstalost obsahuje zřejmě jediný zachovaný snímek MUDr. Vladimíra Kamenáře, který krátce po druhé světové válce zastával úřad starosty Rožnova.

Valašský rok 1925 připravoval Miloš Kulišťák s vědomím, že znal a učil mnoho žáků Hospodářské školy a věděl, že tito lidé budou spolupracovat při vytváření něčeho nového – prvních slavností v nově budovaném muzeu, podle scénáře přidělil různým vesnicím některé zvyky, lidé doma nachystali zpěvy a tance a Kulišťák jezdil

do vesnic a připravoval písemné podklady, lidé na vesnicích pak podle podkladů vystupovali před početným obecnstvem bez mikrofonů a dovedli všechno dobře zahrát, ať to bylo vyhánění dobytka, čepení nevěsty, Dorota nebo vynášení Mařeny. Součástí byla i Valašská svatba rožnovská za úzké spolupráce Matěje Kopeckého a Milošova bratra Ludvíka Kulišťáka, a Valašská svatba orsácká z Nového Hrozenkova. Valašská Bystřice předvedla Portáše.

Složka Historie školního statku zase obsahuje fotografie učeben žáků, praxe a života okolo školy, v níž Miloš Kulišťák přes třicet let působil.

Právě prostředí, které bylo Miloši Kulišťákovi nejdůvěrnější, a lidé, k nimž měl profesně i lidsky nejblíže, mu poskytli nejvzácnější materiál buď v autentické podobě nebo mu umožnili autentický materiál přefotit (rodinné fotografie, rodné listy, parte apod.).

Součástí předávané pozůstalosti byl také původní dřevoryt Bohumíra Jaroňka *Na valašských pasekách*, 1. cena v soutěži Valašských besed na Valašském roku 1935 s podpisy organizátorů Valašského roku 1935 a diplom k 70tinám Miloše Kulišťáka z roku 1966, podepsaný tehdejšími reprezentanty Valašského muzea v přírodě.

126

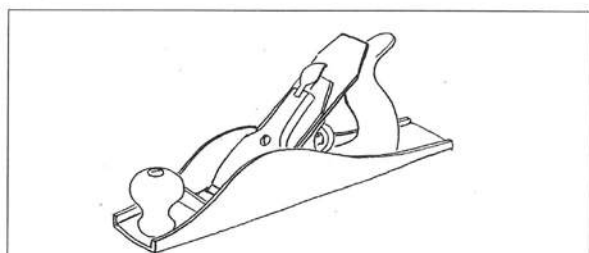
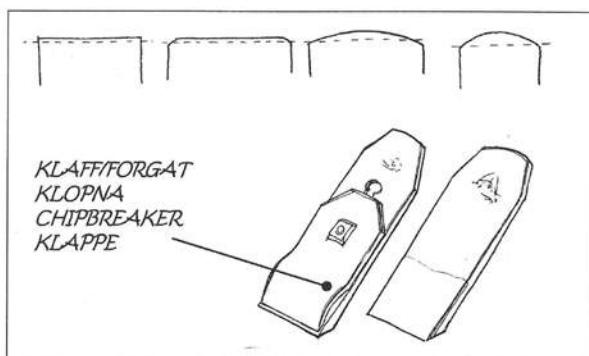
TESAŘSKÉ NÁŘADÍ A VZNIKLÝ OBRÁZKOVÝ KATALOG NÁSTROJŮ

Barbora Jarošová

TESAŘSTVÍ

Tesaři byli vysoce kvalifikovanými řemeslníky na stejné úrovni jako kameníci a zedníci. Tesařské práce můžeme na našem území pozorovat již od slovanských dob při budování hradišť, fortifikací, mostů, při stavbě dvorců a kostelíků nebo příbytků. Ve 14. století jsou zmínky o tesařích ve městech i na venkově. Když se počty tesařů stále zvyšovaly, byli podřízeni cechu zednickému. Samotný cech tesařů je v Praze doložen roku 1585 na Novém Městě. Tesaři nebyli výjimečným řemeslem ani v jiných městech, ale často zůstávali podřízeni cechům společným, běžně zednickému a kamenickému. V počátcích

N	"STANLEYHØVEL"	GB	STANLEY PLANE
CZ	HOBLÍK KOVOVÝ „STANLEY“	D	"STANLEYHOBEL"

NHU
Norsk handverksutvikling

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ŘEZNÉ POKOJNOSTI
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

se mezi tesaři nerozlišovaly specializace, postupně se však na určité obory dřevařské činnosti specializovali.

Tesaři získávali materiál, odkorněné kmeny, přímo z lesa, do příslušných tvarů si je opracovávali sami. Otesané dřevo se označovalo jako hraněné. Tesařské dílo v sobě zahrnuje všechny práce ze dřeva, k jejichž provedení je potřeba tesařského nářadí. Patřilo sem hotovení roštů, lešení, hrázděných staveb, roubených staveb, stropů, krovů, zárubní, dřevěných schodů, hrubých i hoblovaných podlah, tesařské trámové věžní konstrukce a další...

TESAŘSKÉ NÁŘADÍ

Aby byla práce tesaře kvalitní, musel být tesař nejen zručný a dobře ovládat své nástroje, ale také musel znát technické vlastnosti dřeva. Bez kvalitních a dobře připravených nástrojů by výsledná práce nebyla hodnotná. Tesař ke své činnosti používá množství nástrojů, nářadí a pomůcek. Základem vercajku jsou různé typy seker (širočina, pobíječka, hlavatka, teslice, křížovka), pil (dvoumužná rozmitací pila, rámová pila, pila oblouková, pila tažná), hoblíků (hoblík beránkový, hladík, macek, římsovník, profilový) a vrtáků (kolovrátek, nebozez), ale nesmí chybět ani měřicí ná-

stroje (tesařský naviják, rejsek, úhelníky, pokosníky) a kružídla nebo různé ponky či lavice...

SPOLUPRÁCE S NORY

Odborná spolupráce s Nory začala zároveň s grantem. K první výměně odborných pracovníků došlo v roce 2007. Tento workshop byl zaměřený na kácení dřeva a následné opracování kulatiny v Norsku. Následovala návštěva norských pracovníků ve Valašském muzeu v přírodě. Již při těchto prvních workshopech se přišlo na řadu rozdílů v tesařských technikách i nářadí. A díky těmto postřehům vznikl nápad vytvořit obrázkový katalog nástrojů, který by pomohl v orientaci mezi nástroji.

Tento slovník by měl sloužit jako katalog rukodělných nástrojů a zároveň jako prostředek pro zjednodušení komunikace mezi odbornými i technickými pracovníky...

ROZDÍLY MEZI ČESKÝM A NORSKÝM NÁŘADÍM

Skandinávská a karpatská lidová architektura mají mnoho společného. Mají ale také řadu odlišných prvků, vyžadujících odlišnou techniku opracování dřeva. Tomu odpovídají i tvary a vlastnosti pracovních nástrojů.

Asi nejmarkantnější rozdíl je ve vrtácích. Norský vrták je zcela jinak utvářen a jinak se s ním pracuje, než český nebo zez. Rozdíl je v tvarování ostří. Další rozdíly jsou mezi hoblíky a pilami a také v měřících nástrojích...

OBRÁZKOVÝ KATALOG

Obrázkový katalog je sestaven tak, aby se mohl dále doplňovat a aktualizovat. Je menšího, tzv. kapesního formátu, pro lepší přenosnost a je rozdělen do několika kapitol: nástroje s ostřím, hoblíky, pily, měřicí nástroje, vrtáky a ostatní nástroje. V každém oddíle je zařazen výběr typických a nejvíce používaných nářadí při tesařské práci. Na každé straně jsou umístěné je-

den nebo dva obrázky s tabulkou názvů v norštině, češtině, němčině a angličtině. V tabulce se také nachází místo pro vlastní popisky majitele katalogu. Součástí je také předmluva a úvod.

RESTAUROVÁNÍ KULATÉHO STOLU SE SKLOPNOU DESKOU NA CENTRÁLNÍ NOZE ZE SBÍREK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ Restaurátorská zpráva

Luděk Dvořák

Předmět: Kulatý stůl se sklopnou deskou
na centrální noze ZF35861

Autor: nezjištěn

Datace: konec 1. poloviny 19. století
(styl tzv. druhého empíru)

Rozměry: 75,5 × 75 × 110,5 cm

Vlastník: Valašské muzeum v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm

Původní majitel: Ph.Mr. František Klauda,
Rožnov pod Radhoštěm

Restauroval: Luděk Dvořák

Fotodokumentace: Luděk Dvořák

130

Stav před restaurováním, celkový pohled.

MATERIÁL

- Masivní jehličnaté dřevo (smrk) – deska
vrchní kulatá, spodní část s lubem zá-
kladové desky a deska nosná
- Masivní listnaté dřevo (ořech) – vrchní
část základové spodní desky
- Masivní listnaté dřevo (javor) – profily
na vrchní části urny středové nohy
- Masivní listnaté dřevo (buk) – konstruk-
ce centrální nohy

Švartny a profily:

- Marketerie na pohledové desce stolu
zhotovena z mahagonu a javoru, zdo-
bená bílým tmelem. Spodní část lubu –
mahagon Sapeli
- Spodní část sklopné desky – javor, profil
mahagon
- Nosná deska – javor
- Galalit – pokrývá celou pohledovou část
stolu.

TECHNIKA

- Konstrukční spoje – čep a dlab, dřevěné
kolíky (týble), přeplátování
- Lepení – kožní kliš, Dispercoll
- Moření – vodová mořidla použita pouze
při retuši galalitu, kopií, tmelení, výsazu.
- Povrchová úprava – šelaková politura
na vysoký lesk

POPIS PŘEDMĚTU

Pohledovou část stolu pokrývá galalit
o síle 2–3 mm, který je sesazen. Kruhová
vrchní pohledová deska je sesazena z 24
dílů sbíhajících se ke středu desky a vy-
tváří dojem vzácného kořenického dře-
va či mramoru. Vrchní kruhová sklopná
deska je dále kombinovaná po vnějším
obvodu mahagonovým profilem, který
tvoří v horní části pouze úzkou mahago-
novou linku a širší javorovou zdobenou
marketerií. Spodní část sklopné desky
je dýhována javorovou švartnou. V této
střední části je osazen zámek a dva oce-
lové závěsy. Tyto závěsy jsou uchyceny
ocelovými vruty do sklopné desky vrchní
i do nosné desky spodní čtvercové. Deska
je rovněž dýhována javorovou švartnou.
Po obvodové části pokryta galalitem. Pro-
ti závěsům se nachází kování, do kterého
zapadá zámek. Ten je uchycen do desky

Stav před restaurováním, deska stolu.

sklopné. Nosnou desku vynáší centrální noha urnového typu ve tvaru šestiúhelníku. Noha je zdobena jednoduchým profilem umístěným v horní části urny. Spodní část centrální nohy je vsazena do základny na středový šestiúhelníkový čep, který prochází středem celé základny. Základna je taktéž šestiúhelníkového tvaru s lubem konkávního typu. Vše pokrývá galalit, až na spodní část lubu, která je oklížena mahagonovou švartnou.

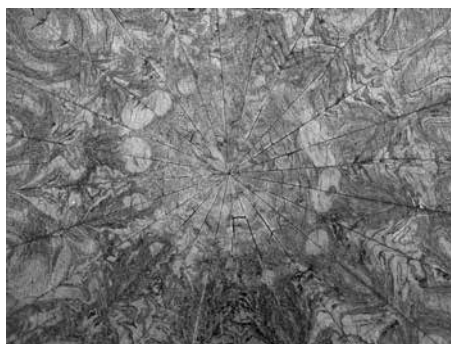
STAV A PRŮZKUM PŘEDMĚTU PŘED RESTAUROVÁNÍM – ROZSAH POŠKOZENÍ

Stav předmětu

Poškození je velmi rozsáhlé, což je i patrné na přiložené fotodokumentaci. Poškození se týká všech jeho částí. Jak povrchové úpravy, konstrukce, tak poškození samotného galalitu, který pokrývá celou pohledovou část stolu.

Průzkum předmětu

Předmět byl v minulosti nejméně dvakrát opravován. Při první opravě došlo pouze k drobným zásahům, spíše estetického charakteru, dále v povrchové úpravě, kde byl šelak nahrazen lihovým lakem z počátku 20. století. Tato stávající povrchová úprava je zcela poškozena. Druhá etapa opravy byla zcela zásadní a došlo při

Stav před restaurováním, detail poškození desky stolu.

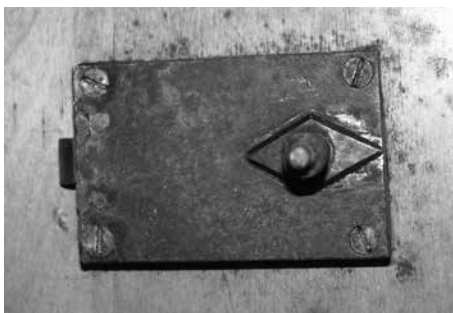
Stav před restaurováním, detail poškození středové desky stolu.

Stav před restaurováním, sklopení desky stolu.

Stav před restaurováním, detail spodní části.

Stav před restaurováním, uchycení zámku spodní části desky stolu.

ní k trvalému poškození předmětu. Tato oprava proběhla koncem 20. století. Poškození se týká centrální nohy s čepem a základny, v níž čep nohy prochází, dále poškozeného profilu a marketerie na pohledové sklopné desce.

Rozsah poškození

- Vrchní deska kruhová sklopná
Povrchová úprava poškozena, což je nejvíce patrné ve střední části pohledové desky. Identifikováno poškození mahagonového příčného profilu na spodní části desky po jejím vnějším obvodu a uvolnění těchto náklížků, dále chybějící části úzké příčné mahagonové linky a její poškození, které souvisí s širší javorovou linkou. Ta je zdobena marketerií. Marketerie byla ale opravena zcela neodborným zásahem. Sesazené díly galalitu se zachovaly ve velice špatném stavu, kdy již docházelo k tříštění. Největší rozsah poškození je ve střední části vrchní pohledové desky. Na některých místech je galalit uvolněn, nebo se již v něm vytvořily krakely. Příčinou tak vážného poškození je dlouhodobě nadměrná vlhkost s kombinací tepla. Spodní část vrchní desky nevykazuje žádná vážná poškození. Javorová švartna zachovalá. Povrchová úprava poškozena pouze mechanickým opotřebením při sklápění desky. Poškození povrchu pochází nejspíše od insekticidního přípravku při konzervaci předmětu.
- Kování
Dva ocel závěsy, které umožňují sklápění desky, nejsou původní. Byly měněny při poslední opravě a nyní jsou napadeny korozí. Zámek se dochoval původní; taktéž identifikována koroze. Měněny pouze ocelové vruty.
- Konstrukce desky stolu
Není patrné poškození, až na drobné prohnutí, což je specifické u tohoto typu stolu.
- Nosná spodní deska
Povrchová úprava ani javorová švartna nevykazuje žádné zásadní poškození, pouze mechanické opotřebení. Deska je po obvodu pokryta galalitem, který

Stav před restaurováním, detail chybějících profilů centrální nohy.

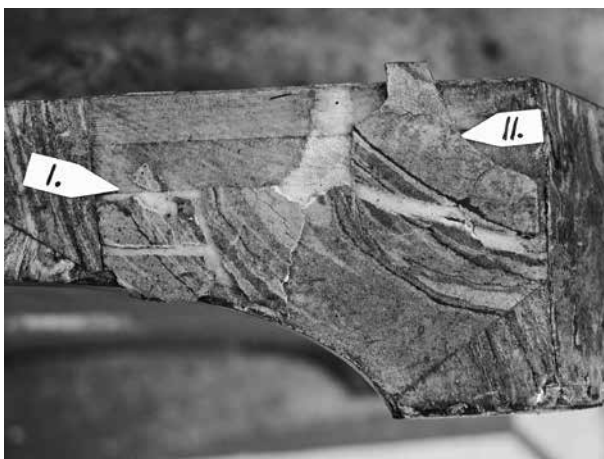

Stav před restaurováním, detail lubu základové desky, poškození galalitu.

133

Stav před restaurováním, detail uvolněných částí galalitu.

Průběh restaurování, detail lepení poškozených částí.

134

Průběh restaurování, demontáž krycí desky – překližka.

Průběh restaurování, detail neodborného zásahu a poškození centrální nohy.

je v některých místech uvolněn a zčásti chybí. Kování, do kterého zapadá zámek umístěný na sklopné desce, se nedochovalo.

- Centrální noha

Poškození nohy až na trhliny v galalitu nebylo zpočátku tak zjevné. Chybí profil v horní části urny. Dále identifikováno roztržení materiálu ve spodní části nohy, která se opírá o základnu. Na této spodní části se galalit nedochoval. Při podrobnějším průzkumu bylo zjištěno poškození čepu centrální nohy. V druhé etapě oprav byla centrální noha demontována způsobem odsekání dlátem od základny, kde došlo k trvalému poškození čepu, který měl původně tvar šestiúhelníku, nyní čtyřúhelníku. Po opravě byl takto poškozený čep centrální nohy vsazen na původní místo. Tímto zásahem došlo ke změně tvaru čepu, ale i jeho průměru. Proto byl čep ve spodní části základny vyklínován a směsí kostního kluhu a dřevěných pilin

Průběh restaurování, detail lepení poškozených částí.

vymělen. V závěru byl zakryt překližkou o rozměrech 18 x 19 cm. Zjištěno taktéž poškození konstrukce centrální nohy.

- Šestiúhelníková základová deska
Povrchová úprava poškozena mechanicky.

- Konstrukce

Základna šestiúhelníkového tvaru se dělí na dvě části, vrchní a spodní. Spodní nosná deska plochá, vynášená soklem konkávního typu, rozměr 76 cm. Vrchní část přechází z konkávního do vrchní části konvexního typu, rozměr 47 cm. Středem obou dílů prochází šestiúhelníkový otvor pro čep centrální nohy. Vrchní část vykazuje poškození v lepení jednotlivých dílů, část spodní v konstrukci. Dále byl vysekán otvor pro vyjmutí centrální nohy z předešlé opravy a poškozený sokl. Galalit poškozen ve spodní části základové desky, od drobných vlásečnicových trhlin až po velké trhliny způsobené konstrukcí. Poškození také mechanickým opotřebením materiálu, převážně na hranách, kde se ve většině případů galalit ani nedochoval, nebo byl uvolněn od konstrukce. Lub oklizený mahagonovou švartnou byl ve spodní části také poškozen.

TECHNICKÝ POSTUP PŘI RESTAUROVÁNÍ

1. Prevence insekticidní látkou

Jako prevence proti škůdcům a plísním byl použit Lignofix – OH. Tímto prostředkem je napuštěna pouze spodní část základny.

2. Povrchové čištění, demontáž

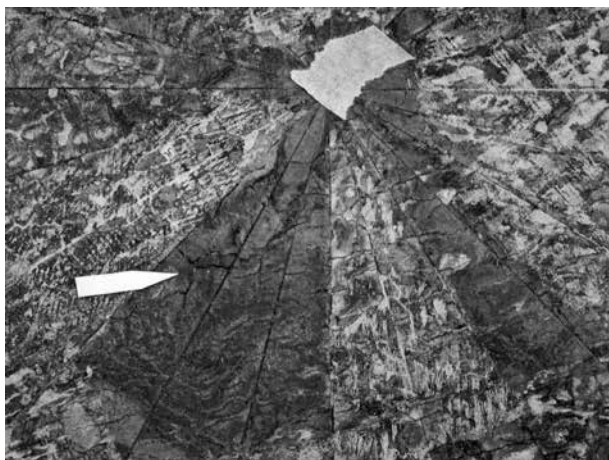
jednotlivých částí, průzkum

Čištění povrchu a postupné odstranění hrubých nečistot (prachu), tak i zašlých a ztmavělých laků je důležité pro další postup při restaurování.

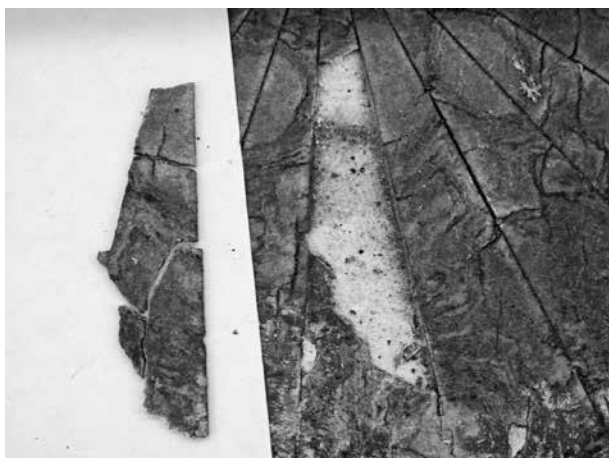
Demontáž

Proběhla ve čtyřech fázích:

- Sejmутí vrchní pohledové desky od spodní nosné. Obě desky byly spojeny na dva ocelové závěsy fixované ocelovými vruty. Po demontáži vrutů byly desky od sebe odděleny. Závěsy nejsou původní. Z vrchní desky odstraněn zá-

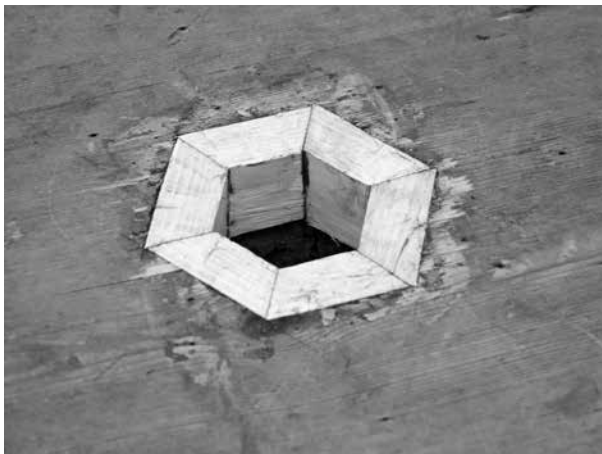
Průběh restaurování, postupná demontáž a klížení uvolněných fragmentů.

Průběh restaurování, postupná demontáž uvolněných fragmentů střední části desky stolu.

Detail opravené střední části desky stolu.

mek.

- Demontáž hlavy od těla centrální nohy a nosné desky. Po podrobnějším průzkumu bylo zjištěno další poškození šestiúhelníkové hlavy konkávního typu, její konstrukce podobně roztržena, dále zjevné stopy po odříznutí hlavy centrální nohy od těla i nosné desky a opětovné naklizení. Tyto spoje zčásti uvolněny. Po dlouhé úvaze byly tyto části opět demontovány stejným způsobem, tj. mechanicky odříznutím. Tento postup se později ukázal jako správný. I tady byla chybně zvolena oprava spojů v konstrukci, a proto opět docházelo k roztržení korpusu i galalitu.
- Oddělení centrální nohy od základny. Bylo nutné odstranit překližku, která kryla poškozenou část základny. Dále byl odstraněn přebytečný klič mechanicky pomocí dláta, podobně dřevěné klíny, které rozvíraly samotný čep, a proto později došlo také k roztržení korpusu centrální nohy.
- Demontáž profilů, umístěných v horní části urny v počtu šesti kusů. Do současné doby se zachovalo pouze pět profilů. Samotné odstranění proběhlo mechanicky. Dále identifikovány uvolněné spoje a zvětralý kostní klič.

Průzkum

Po demontáži jednotlivých částí byl dalším

průzkumem zjištěn zásah do spojů v konstrukci. Původní spojení bylo nahrazeno novým, které naopak poškozovalo sbírkový předmět.

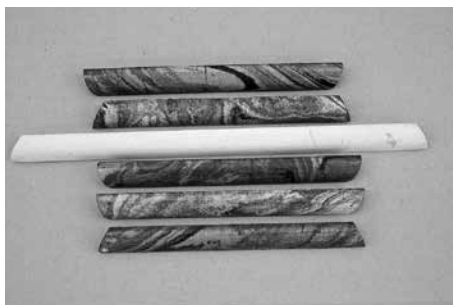
3. Oprava poškozených částí konstrukce

a. Hlavní centrální noha

Původní spoj v konstrukci byl dřevěný kolík (týbl). V horní části, která spojuje nosnou desku, byly osazeny dva a v dolní části jeden centrální. Tento typ spojení byl odstraněn a nahrazen jiným. V horní části hlavy zasazeny do konstrukce dva čepy, které protínají bezmála celou šířku horní části hlavy a právě v tomto případě je spoj zcela nevhodný z důvodu tvaru hlavy, kde čepy zeslabily konstrukci natolik, až došlo k samotnému roztržení hlavy. V dolní části nahrazen centrální čep třemi dřevěnými kolíky. Opět následovalo roztržení konstrukce. Pro další postup restaurování je zvolen původní konstrukční prvek. Poškozená konstrukce lepena na Dispercoll a stažena truhlářskou svěrkou přes dřevěnou destičku, aby nedošlo k poškození mezi svěrkou a sbírkovým předmětem. Konstrukce není lepena na kostní klič z důvodu křehkého spoje.

b. Čep centrální nohy

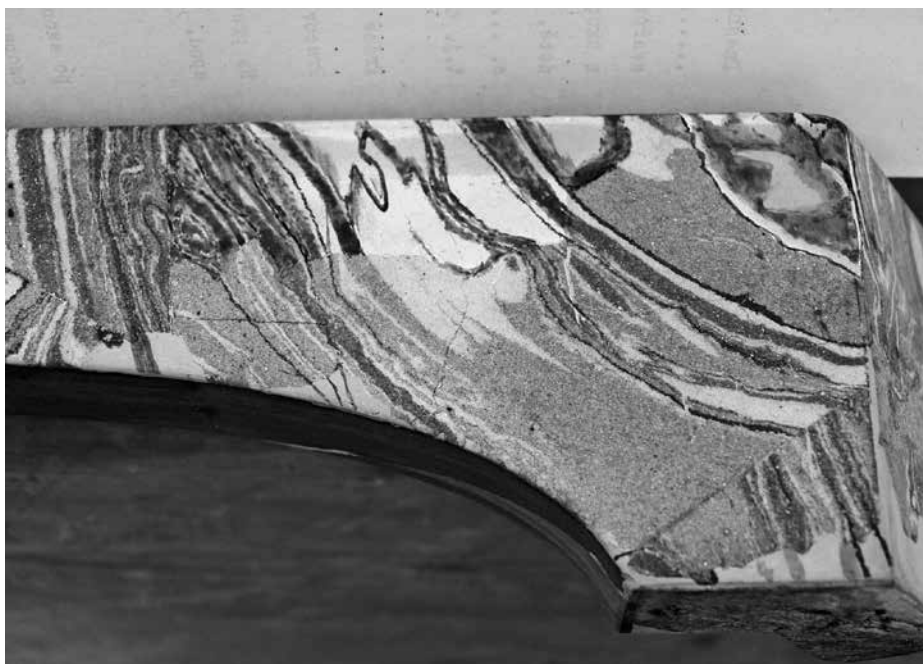
Čep byl natolik poškozen, že muselo dojít k celé přestavbě tohoto nosného prvku. Dále nejen ve tvaru, pootočení

Průběh restaurování, výroba profilů pokrytých galalitem.

Průběh restaurování, detail malby galalitu před povrchovou úpravou.

Průběh restaurování, detail restaurování lubu základové desky, detail malby chybějící části galalitu.

úhlu, ale i v prodloužení.

- Prodloužení

K vlastnímu prodloužení bylo použito trhlíny po dřevěném klínu. Trhlina je upravena tak, aby se do ní dal vložit bukový náklížek o tloušťce 1 cm. Ten je prodloužen o 9 cm. Lepeno na Dispercoll. Na nastavenou část lepen další náklížek. Vše staženo truhlářskou svěrkou. Po vytvrzení lepidla byl materiál upraven

na patřičnou šířku a tvar podle dochované spodní části, prozatím čtyřúhelníkového tvaru. Opracování materiálu dlátem, hoblíkem a pilou. Veškeré konstrukční prvky lepeny na Dispercoll. Nyní již není nutné konstrukci nohy demontovat a dále už nedochází k tak častému uvolnění ve spoji jako u kostního klihu, který reaguje na negativní vyšší vlhkosti či sucha.

- Pootočení úhlu a tvaru čepu:
Ze současné čtyřúhelníkové centrální nohy je třeba vyrobit opět tvar šestiúhelníkového typu tak, že na čtvercovou dochovanou základnu jsou naklíženy bukové náklížky, aby se dal vytvořit šestiúhelník pod původním sklonem 60°, který je dán na základové desce, kudy čep prochází. Takto vytvořený šestiúhelník musí mít stejný úhel jako základová deska. Jinak po sesazení těchto částí stolu nebudou jednotlivé strany v jedné ose, jako je nosná deska s hlavou centrální nohy, urnovou ve středové části a základovou deskou.

c. Základová deska s lubem konkávního typu

- Poškození vrchní části základny
Poškození se týkalo pouze uvolněných jednotlivých dílů. Tyto části se nedemontovaly. Ale odhaduji, že i tady došlo k zásahům podobného rozsahu předchozích oprav v konstrukci. Jednotlivé díly byly ve spojích očištěny od hrubých nečistot skalpelem a mastných usazenin technickým benzínem. Po vysušení spoje lepeny na Dispercoll. Jednotlivé díly staženy truhlářskou svěrkou. Konstrukce vrchního dílu je vyrobena z ořechového dřeva. Spodní část základny v konstrukci nosné desky roztržena i s galalitem. Trhlina čištěna od hrubých nečistot skalpelem, mastné usazeniny technickým benzínem. V trhlině chyběla část materiálu, proto bylo nutné doplnit poškozenou konstrukci. Chybějící část konstrukce byla vysazena stejným materiálem. Po vytvrzení výsaz vyrovnán pomocí dláta do roviny s originálem. Na takto opravenou trhlinu v konstrukci se doplní galalit. Konstrukce spodního dílu je smrková a skládá se ze tří vrstev. Lub poškozen pouze na hranách z vrchní strany, kde přejímá vlastnosti nosné desky, která vynáší celý stůl. Výsazy doplněny shodným materiálem (smrk). Náklížky lepeny Dispercollem, opracovány dlátem, klíženy pomocí truhlářských svěrek. Dále následovala oprava poškozené spodní části základové desky, kde došlo k neodbornému zásahu při

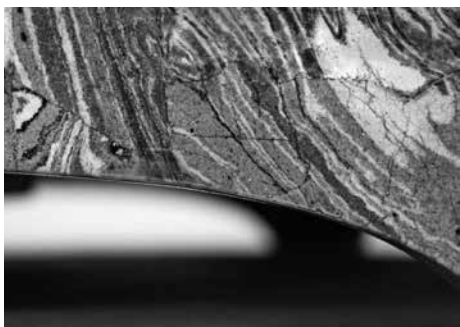
Celkový stav kování po restaurování.

demontáži čepu centrální nohy. Poškozená část vysazena novým materiálem (smrk) ve tvaru šestiúhelníku. Tyto jednotlivé díly klíženy na Dispercoll pomocí truhlářských svěrek. K opracování náklížek po vytvrzení lepidla bylo použito dláta a hoblíku. Náklížek byl upraven tak, aby jím mohl opět procházet čep centrální nohy.

4. Klížení a výsaz chybějících švarten

Poškození švarten se týkalo pouze na vrchní pohledové desce.

- Uvolněné příčné mahagonové náklížky profilu ve spodní části vrchní desky po vnějším obvodu podlepeny na kožní klič. K demontáži profilu i marketerie došlo právě z důvodu neodborného zásahu předešlé opravy. Poškozená část profilu.
Pracovní postup: Poškozená část navlhčena vodou a po uvolnění v kliču profil demontován. Profil opět klížen na kožní klič přes dřevěné kopyto, které přesně kopíruje tvar profilu. Javorová spodní švartna uvolněná ve spoji pouze v jediném místě. Zde švartna podlepena přes dřevěnou destičku a pomocí truhlářské svěrky stažena.
- Oprava poškozené marketerie proběhla obdobným způsobem jako u profilu, až na větší náročnost na demontáž jednotlivých částí intarzie a následovně i její sesazení. Lepeno na kožní klič, intarzie stažena pomocí truhlářské svěrky přes dřevěnou destičku podloženou papírem. Obvodová mahagonová lišta v po-

Stav po restaurování, detail lubu.

škozené části marketerie nahrazena kopií z důvodu nevratného poškození nebo se na některých místech nedochovála. Vyčištěná a uvolněná marketerie je pouze nadzvednuta, vyčištěna od hrubých nečistot a opět podlepena kožním klihem a stažena svěrkou přes dřevěnou destičku.

c. Oprava soklu základové desky

Doplnění chybějících částí konstrukce a švarten ve spodní části soklu konkávního typu v základové desce. Chybějící konstrukce doplněna novým materiálem. Původní švartna – mahagon (Sapeli) o tloušťce 2–3 mm, nová švartna doplněna tak, aby výsaz ubíral co nejmenší část materiálu původního. Lepeno na Dispercoll pomocí kopyta. Stažení truhlářskou svěrkou. Po vytvrzení švartny byly přečnívající části zaříznuty čepovkou a upraveny dlátem tak, aby navazovaly na originál. Nesmí docházet k takzvaným přesahům. Dále se náklížek vyrovná brusným papírem.

d. Nosná deska

Švartna pouze uvolněna, dále tedy opět podlepena na kožní klič a stažena svěrkou.

5. Klížení galalitu

Galalit, který pokrývá celý korpus stolu, byl značně poškozen. Dochovaný materiál byl z větší části uvolněn od korpusu, nebo zcela chybí. Restaurování galalitu je velmi náročná práce. Poškození již nelze nahradit jiným podobným dílem oproti dýze či

švartně. Galalit je zcela soliterní a musí se vyrobit nový. Restaurování tohoto materiálu je svým způsobem jedinečné. Galalit se takzvaně tříští předem nepředvídatelným směrem. Záleží na podmínkách uložení předmětu v interiéru, ale i dochovaného stavu před restaurováním a tloušťce materiálu. V tomto případě se galalit tříštil nejen v rozsahu centimetrů, ale i v milimetrových rozměrech. Klížení uvolněných částí je obdobné jako u švarten. Uvolněné části se demontují nebo nadzdvihnou pomocí skalpelu, podle stavu poškození. Po vyčištění od hrubých nečistot je uvolněná část opět podlepena na kožní klič. Nejdůležitější částí restaurování je ukládání uvolněných fragmentů opět na původní místo. Tady hrozí lámání částic a zároveň zvýšení objemu uvolněného fragmentu. Podlepená část je zatažena přes papír a dřevěnou destičku truhlářskou svěrkou.

a. Vrchní pohledová deska

Identifikováno značné poškození. Deska se skládá z 24 dílů galalitu. Materiál je uvolněn od korpusu. Po celé ploše jsou drobné trhliny, které přecházely ke středu stolu a tvořily již hluboké krakely. Střed značně poškozen. Přes tato poškození části galalitu nechyběly, až na drobné úlomky. Všechny uvolněné části byly demontovány a opět vráceny na původní místo tak, aby i po restaurování byly jednotlivé díly protilehlé a na sebe navazující. Demontáž se týkala zhruba 40 % galalitu. Poškozený střed desky byl demontován zcela a zbývající část fixována kličovým roztokem!

b. Nosná spodní deska

Poškození i oprava proběhly obdobně jako u vrchní desky, až na fixaci galalitu, která v této části provedena nebyla. Materiál uvolněn z 30–40 %. Pod kováním z pohledové části galalit chyběl. Lepeno na kožní klič.

c. Centrální noha

Mírné poškození – uvolnění galalitu (foto č. 198–206).

d. Základová deska

Vrchní část desky vykazuje pouze drob-

né trhliny, bez uvolnění v galalitu. Spodní část – demontáž uvolněných částí pomocí skalpelu; materiál uvolněn ze 40–50 %. Způsob lepení popsán u vrchní pohledové desky a klížení galalitu.

6. Odstranění povrchové úpravy

Po veškerém naklizení všech uvolněných částí konstrukce i povrchu galalitu bylo možné přistoupit i k odstranění starého poškozeného lihového laku. Tato povrchová úprava se často zaměňuje za polituru, ale to je zcela zavádějící. Povrchová úprava lihového laku nemá se šelakovou povrchovou úpravou nic společného, snad jediné – a to ředění v lihu. Odstranění povrchu proběhlo mechanicky pomocí ocelové planžety (cidliny). Tímto způsobem se poškozená povrchová úprava opatrně odstraní až na takzvaný grunt, na kterém se případně dotmelují drobné trhliny a jiná mechanická poškození. Následně na tuto část navazuje broušení a dotmelení povrchu galalitu.

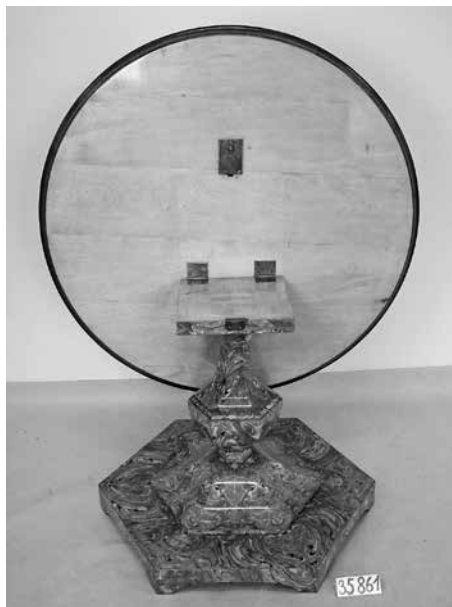
7. Výroba galalitu

Galalit je znám od poloviny 18. století, také pod názvem mléčný kámen. Vyráběly se z něho imitace rohoviny, želvoviny, slonoviny, ale dá se také kombinovat do podoby mramoru či kořenice dřeva.

Z originálu byly odebrány vzorky a podrobeny zkoumání pod mikroskopem. Na základě těchto výsledků byl míchán galalit nový. Skládal se z dřevěných pilin, barevného pigmentu, klihu, kaseinu a formaldehydu. Tento materiál se dobře opracovává a barví. Základní složení je shodné s originálem, ale vlastní výroba se liší, a to ve zpracování. Galalit se již barevně nedá vyrobít tak, aby došlo ke shodě v prolínání tvarů s barevným odstínem jako u originálu. Galalit je vyroben pouze v základním odstínu světlé barvy, kterým se tmelily větší trhliny, či doplňovaly chybějící části. Po vybroušení a vyrovnaní naneseného galalitu je materiál promořen na patřičný odstín podle originálu.

Stav po restaurování, centrální noha a kopie chybějícího profilu.

Celkový stav po restaurování.

8. Doplnění chybějících částí galalitu

Chybějící části galalitu se nacházely po celé ploše stolu: nosná deska, vrchní část centrální nohy – hlava, spodní část centrální nohy, základová deska, lub základové desky, profil, vrchní deska kruhová sklopná. Nový galalit je doplňován dvěma způsoby:

a. Tmelení

Ta je použita ve větších trhlínách (krakelech). Galalitový tmel je nanášen pomocí malé špachtle, a tím vtlačován do větších trhlín, např. u vrchní pohledové desky a desky základové. Drobné trhliny tmeleny shodným způsobem, až na použití jiného tmelu. Popsáno v bodu č. 9.

b. Naklížování

Z galalitové hmoty se vytvoří těsto o velikosti, ploše a tloušťce, kterou udává chybějící část. Po vyschnutí byl takto připravený materiál přizpůsoben tvaru chybějícího originálu a naklížen ob-

dobným způsobem, jako např. švartna. Lepeno opět na kožní kliš. Doporučuji ponechat tloušťku galalitové destičky o něco větší z důvodu dalšího opracování.

9. Výroba profilu

Chybějící profil je jako dochované části vyroben z javorového dřeva. Vlastní výroba – mechanická. Profil jednoduchého konvexního typu je opracován pomocí hoblíku do tvaru udávajícího originál. Dále je materiál vyrovnán pomocí brusného papíru č. 180, 240. Povrchová úprava – galalit.

10. Úprava povrchu – tmelení, broušení

a. Tmelení

Po celém povrchu galalitu se jednalo především o drobné trhliny (praskliny) při závěrečném dotmelení před povrchovou úpravou. Způsob tmelení je popsán v bodu č. 8, liší se pouze v po-

142

Stav po restaurování, vrchní pohledová deska stolu.

Stav po restaurování, detail středové části vrchní desky.

užitém materiálu. Tmel není galalitový, ale pouze křídový s příměsí pigmentu. Hrubší galalit by se v takto jemných trhlinách neudržel.

b. Broušení

Provedeno až tehdy, pokud jsou všechny uvolněné části švarten, galalitu a konstrukce stolu opraveny. Povrch nesmí být uvolněn od konstrukce, jinak dojde při broušení takto nepodlepených částí galalitu či švarten k nadměrnému zeslabení oproti té části, která je pevně podlepena, a tím i k znehodnocení sbírkového předmětu. Ještě v průběhu broušení povrchu se jednotlivé části dotmelí. Povrch je broušen mechanicky přes korkovou destičku. Je důležité brousit tak, aby broušení nadměrně nezslabovalo povrch. Broušení je provedeno tak, aby došlo pouze k vyrovnání nezbytně hrubých částí či nerovností.

Použitý materiál: Brusný papír č. 180, 220, 280, 320, 400. Brusný papír č. 180 použit převážně na nové části chybějícího galalitu – profil v horní části urny, spodní část lubu základové desky, spodní část centrální nohy.

11. Moření jednotlivých částí výsazu – švarten

Moření použito tam, kde je materiál vysazen. Při moření nově vysazených švarten byla snaha o co nejdokonalější shodu barevnosti originálu, která později ve finále

povrchové úpravy tvoří celkový dojem. To se týkalo mahagonové linky po vnějším obvodu vrchní desky v pohledové části. Pro výsaz byl použit mahagon světlejšího odstínu, který je přiměřen vodovým mořidlem na patřičný odstín jako originál. Dále byly mořeny výsazy švarten ve spodní části soklu konkávního typu v základové desce.

12. Retuše galalitu

Retuše galalitu je jedna z nejdůležitějších částí restaurování, ale také časově náročných vzhledem k rozsahu jeho poškození. Mořeno mechanicky pomocí malých štetek. Galalit je promořen vodovým mořidlem na pět základních barevných odstínů, které se i vzájemně prolínají – vrchní pohledová deska, centrální noha, základová deska.

Dále moření chybějících částí galalitu většího rozsahu – profil centrální nohy, spodní část centrální nohy, bok lubu základové desky.

Při míchání těchto mořidel na patřičný odstín je nejdůležitější odhadnutí barevné škály, která se mění v určitých fázích moření a vrstvách povrchové úpravy. Celkový dojem vytváří až povrchová úprava. Po celkovém moření všech nových částí galalitu je tato barevná vrstva ještě v zá-

Celkový stav po restaurování.

věru naleštěna. Tyto nové části galalitu by neměly být k dochovanému originálu přinejmenším rušivé. Ale to vždy vyjde najevo až po naleštění povrchu závěrečnou šelakovou politurou.

13. Povrchová úprava

Původní povrchová úprava – šelak. V průběhu oprav – přelakován lihovým lakem v lesku. Pro stávající povrchovou úpravu použita šelaková politura leštěná na vysoký lesk. Základem je šelak ředěný lihem. Takto připravený šelak nazýváme politurou. Tato politura je nanášena na polnu, která umožňuje stejnoměrné roztírání šelaku po povrchu. Po zagruntování přidán lněný olej, aby nedocházelo k takzvanému připálení politury. Leštění bez plniče póru (pemzy). Leštění do vysokého lesku již není tak kvalitní vzhledem k poškození materiálu před restaurováním.

14. Výroba kopie kování

Kování se nachází na přední části nosné desky, umístěné v horní části centrální nohy. Kování zajišťuje držení západky zámku horní nosné desky. Vyrobená kopie štítku z plechu o tloušťce 1,2 mm. Vrtání pro vruty na stojanové vrtačce. Otvor pro západku zámku upraven mechanicky pilníkem.

Povrchová úprava: otryskání vrutů a kování balotinou, tanátováno – imitace kovu pomocí tanátu, povrchová úprava imitace – Paraloid.

Zámek z vrchní sklopné pohledové desky konzervován stejným způsobem.

15. Sesazení jednotlivých prvků

Sesazení jednotlivých prvků stolu je rozděleno do tří částí:

- a. montáž centrální nohy,
- b. základové desky s centrální nohou,
- c. nosné desky s deskou vrchní sklopnou.

Centrální nohy se dělí na další čtyři části:

- nosná deska,
- hlava nohy,
- samotná noha,
- profily umístěné na vrchní části středové urny.

Konstrukční spoje na centrální noze jsou pouze na sraz a dřevěný kolík (týbl). Předchozí lepená konstrukce na kostní kliš vykazovala uvolnění ve spoji centrální nohy. Na nohu působil velký tlak vrchní pohledové desky. Tento tlak ještě umocňuje sklopná deska, která po zvednutí slouží jako páka na centrální nohu, a tím i dochází k uvolnění spoje v horní části nohy, nosné desky a hlavy. Aby nedocházelo k tak častému poškození konstrukce vzhledem k náročnosti restaurování a druhem voleného povrchového materiálu, který se již nedá nahradit, je na spoje použit Dispercoll, který více odolává tlaku. Je pružnější než kostní kliš a snese vyšší vlhkost i teplotu. Při lepení nejsou podlepeny týble z obou stran, ale pouze z jedné. Druhá část vrchní je bez lepení a slouží pouze proti pootočení lepených částí. Hlava je k nosné desce zafixována dvěma týbly. Centrální noha je k hlavě s nosnou deskou fixována pouze na jeden týbl centrální. Plochy jsou pouze lepeny, a to tím způsobem, že Dispercoll není nanesen po celé ploše, ale pouze místy. Tato technika lepení umožňuje snazší demontáž jednotlivých dílů, pokud by to vyžadoval restaurátorský zásah.

Lepení šesti profilů v horní části urny – lepeny na kostní kliš. Centrální noha s čepem, která prochází středem nosné spodní desky, je lepena obdobným způsobem. Zde jsou podlepena pouze některá místa, a to ve spodní části základny. Po restaurování je čep pevně uložen v dlabu základové desky, a proto nebylo ani nutné podlepovat plochu celou. Po nalepení byly profily fixovány ocelovými pery. Po vytvrzení klišu byla ocelová pera demontována. Při lepení jednotlivých dílů centrální nohy byly použity truhlářské svěrky.

16. Montáž kování

K uchycení kování na nosné desce a zámku ve spodní části sklopné desky, dvou závěsů na uchycení mezi pevnou nosnou a sklopnou vrchní deskou bylo použito ocelových vrutů. Po uchycení těchto částí byly hlavy vrutů opět zalakovány Paraloidem z důvodu poškození fixační vrstvy při montáži.

17. Doporučení k umístění v interiéru

Sbirkový předmět uložený v depozitním režimu doporučuji udržovat ve vlhkosti 45–60 % RV. Při nižší vlhkosti než 40 % jsou již patrné změny v konstrukci stolu, převážně v horní kruhové sklopné desce. Deska se začíná prohýbat. Povrchová úprava galalitu má velké pnutí na konstrukci a mohl by se začít i tříštit. Galalit snáší vlhkost spíše vyšší, i kolem 70 %, za podmínek dostatečného větrání v prostoru. Předmět nedoporučuji vystavovat slunečnímu záření či jinému zdroji tepla. Údržbu sbírkového předmětu a jeho povrchové úpravy provádět pouze suchou prachovkou, bez použití jakýchkoliv leštících prostředků. Nedoporučuji odkládání různých předmětů na vrchní desku stolu, vázy s vodou apod. Umístění drobné plastiky či porcelánu je možné, doporučuji však podložit tak, aby nedošlo k mechanickému poškození povrchové úpravy.

18. Fotodokumentace

V průběhu restaurování bylo vyhotoveno a popsáno 421 fotografií; uloženo na CD a zálohováno na pevném externím disku.

RESTAUROVÁNÍ NÁBYTKOVÉHO SOUBORU LÉKÁRNY ZE SBÍREK VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ Restaurátorská zpráva

Luděk Dvořák

Předmět: Lékárna U sv. Jakuba ZF63540

– nábytkový soubor

Autor: nezjištěn

Datace: 1. polovina 20. století (40. léta)

Vlastník: Valašské muzeum v přírodě

v Rožnově pod Radhoštěm

Původní majitel: PhMr., RNDr. Jiří Kolčava,

ul. Hlavní 97, Moravská Nová Ves

Restauroval: Luděk Dvořák

Fotodokumentace: Luděk Dvořák

MATERIÁL

- Masivní listnaté dřevo dub – pouze profily černé horizontální v horní části vrchních skříní a hrany vrchních desek umístěné v horní části spodní skříně, dále profily vertikální krycí a přední části zásuvek – pohledové, hrany rámců skříní a některé police vyrobené v průběhu oprav.
- Masivní listnaté dřevo javor – kopie polic z předchozích oprav.
- Masivní jehličnaté dřevo smrk – celá rámová konstrukce skříní, sokly a korpusy zásuvek.
- Překližka – dna zásuvek, zadní stěny vrchních i spodních skříní.
- Latovka – dveře skříní č. 4, č. 7, č. 8.
- Spárovka – vrchní desky, např. deska pultu.
- Dýhy – dub – venkovní pohledová část skříní, mahagon – vnitřní pohledová část skříní.
- Kování – zdobné štítky – kov s povrchem smaltu s popisem, závěsy dveří – měď, původně s povrchovou úpravou mosazi, vruty – ocel.
- Asfaltový papír – pohledy soklů.
- Umělá břidlice – pracovní vrchní desky.

146

Celkový stav před restaurováním.

Celkový stav před restaurováním.

147

Celkový stav před opravou levého boku.

POVRCHOVÁ ÚPRAVA

Lihový lak.

TECHNIKA

Korpusy skříní a sokly spojeny na otevřený ozub (cink) krytý lištou. Jednotlivé části skříní dýhované na kostní kliš maha-gonovou a dubovou dýhou. Zadní stěna fixována pomocí vrutů a hřebíčků. Kování uchyceno ocelovými vruty.

STAV A PRŮZKUM PŘEDMĚTU PŘED RESTAUROVÁNÍM – ROZSAH POŠKOZENÍ

Stav předmětu

Lékárna se dochovala ve velice špatném stavu:

- v konstrukci,
- poškození částí jednotlivých skříní,
- v povrchové úpravě,
- chybějící části (sokly, profily, krycí lišty).

Průzkum předmětu

Lékárna byla opravována roku 1993 velice nevhodným způsobem. Povrchová úprava – původní lihový lak. Krycí lišty demon-továny nebo uhoblovány. Poškození čel zásuvek, zásadní přemalby v povrchové úpravě nepůvodním Balakrylem. Chybí zadní deska skříně č. 2, u č. 1 je zcela poškozena. Dále chybí dva sokly u skříněk č. 2 a č. 3, u skřínky č. 1 je sokl poškozen. U lékárenského stolu je přestavěna vitrína; od majitele lékárny bylo zjištěno, že vitrí-nou a pultem procházelo ústřední topení. Skříňka č. 10 umístěná nad dveřmi je taktéž zcela přestavěna. Na horním profilu označen letopočet předešlé opravy.

Rozsah poškození

1. Konstrukce

Skříň č. 1 – nevhodně vyhotovena kopie soklu spodní skříně L boku. Bok poško-zen natolik, že již došlo k úplné degrada-ci celé této části.

Dále poškození konstrukce skříně č. 10. Tady došlo k posunutí příček, spoje boků nejsou na ozub, ale pouze spojeny oce-lovými vruty. Do spodní části vitríny stolu byl vyříznut otvor na ústřední topení (levý bok). Tento otvor překryt později sololi-tem.

Průběh opravy levého boku.

Detail poškození dřevomorkou.

2. Poškození částí jednotlivých skříní

Týká se velkého počtu zásuvek, převáž-ně jejich čel, kde došlo k odtržení hor-ních částí či jejich rohů. Poškozené jsou pojezdy zásuvek stolu č. 11. Dále bylo identifikováno poškození dýh na dveřích spodních skříní č. 4, č. 7 a č. 8. Horní profily, dubové černé, byly poškozeny zkrácením s hranou rámu skříní. Původ-ní přesahy sloužily k překrytí šířky rámu skříně následující. U skříně č. 8 byly ob-

Celkový pohled po opravě levého boku.

dobným způsobem poškozeny i krycí vertikální dubové lišty, které taktéž sloužily k překrytí následující skříně. Některé profily se nedochovaly, např. u skříně č. 5 a u skříně č. 8.

3. Povrchová úprava

Původní lihový lak se dochoval na většině všech částí lékárny, zejména v horních nástavbách, na zadní pohledové stěně a vnitřních bocích. Poškození se týkalo přemaleb Balakrylem, na některých místech i plošné přemalby, např. u vitríny pultu č. 11, u vnitřních částí zásuvek pultu č. 11, dále u zásuvek skříní č. 6, č. 5, č. 3, u vnitřní části spodní skříně č. 9 a u plošných přemaleb černým Balakrylem vrchních pohledových desek s povrchem umělé břídlíce u skříní č. 8, č. 5, č. 3, č. 2, č. 1.

4. Části chybějící

Schází zejména dva sokly na skříních č. 2, č. 3, dále vertikální krycí lišty vrchních i spodních skříní č. 4 a č. 5.

TECHNICKÝ POSTUP PŘI RESTAUROVÁNÍ

1. Prevence insekticidní látkou

Jako prevence proti plísním a dřevokaznému hmyzu je použit Lignofix – OH. Byly jím napuštěny rámy, sokly a zadní stěny jednotlivých skříní, především spodní skříně č. 1 a č. 2, které již byly napadeny plísní.

2. Povrchové čištění, demontáž jednotlivých částí

Hovoříme o čištění povrchu a postupném odstranění hrubých nečistot (prachu), tak i zaslých a ztmavých laků, což je důležité pro další postup při restaurování. Odstranění hrubých nečistot probíhalo mechanicky, zaslý lak byl čištěn tkaninou navlhčenou v lihu.

Demontáž

Jednotlivé části skříní č. 1 až č. 10 byly v bocích k sobě fixovány ocelovými vruty, jako i uvolněná pracovní deska stolu č. 11. Sokly, uchycené vruty do spodního rámu skříně, byly demontovány pomocí šroubováku. Prosklené části – posuvné dveře a police – byly vyjmuty. Dále byly od dřevěné spodní části č. 11 demontovány váhy, uchycené skrz vrchní desku pomocí ocelového šroubu s maticí. Dále se demontáž týkala veškerých zásuvek, kterých je na 299 kusů. Z těch bylo pomocí šroubováku sneseno kování. Zadní stěny a samotné rámy demontovány nebyly, až na poškozené části skříní č. 1, č. 2, č. 10 a zadní stěnu vitríny u stolu č. 11.

3. Oprava poškozených částí konstrukce

- Stůl č. 11

Pohledová vitrina poškozena v levém spodním rohu, tento otvor vysazen shodným materiálem – dub, lepeným na Dispercoll. Dále byl proveden výsaz poškozené části na středové příčce vitríny a opraven stejným způsobem klížení pomocí truhlářské svěrky přes dřevěnou destičku a papír.

- Skřín č. 1

Výměna se týkala celého levého boku a části dna s bokem souvisejícím, a to v místě spojeném na ozub (cink). Bok i část dna jsou vyhotoveny ze smrkové-

3

150

Celkový stav před opravou. Poškození zásuvek přetřením Balakrylem.

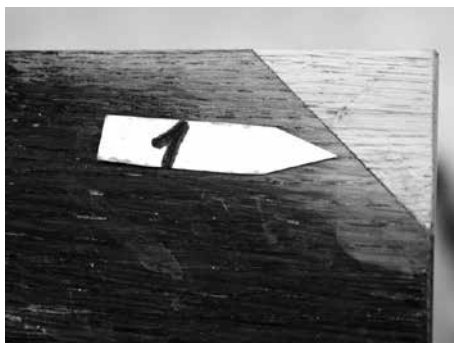
ho dřeva. Nová část dna je k originálu napojena přeplátováním, z důvodu nosnosti konstrukce. Rozměry ozubů (cin-ku) jsou převzaty dle originálu. Dále je na vnitřním boku vyříznuto pět drážek na rybinu, do kterých jsou upevněny rámečky, sloužící jako dno a po kterých pojíždějí zásuvky. Veškeré spoje jsou lepeny na Dispercoll pomocí truhlářských svěrek přes dřevěnou destičku a papír. Zadní stěna byla demontována a nahrazena jinou – kopií.

4. Klížení a výsaz chybějících a poškozených dých

S ohledem na velikost celé lékárny nebylo poškození dých značné, až na některé části:

- Skříň č. 7 – spodní část – na dveřích odtržené dýhy.
- Skříň č. 8 – horní část – uvolněná dýha na polici.
- Skříň č. 9 – horní část – oba boky – chybí pohledové dýhy a krycí dýha je uvolněná, středová příčka horizontální.

Uvolněné dýhy očištěny od prachu a zby-

ků starého klišu. Kliš odstraněn mechanicky (cidlinou, skalpelem). Po očištění naneseno na uvolněnou část lepidlo Dispercoll. Poté staženy truhlářskou svěrkou přes dřevěnou destičku a papír. Po vytvrzení lepidla svěrky odstraněny. Lepená plocha očištěna od přebytečného klišu a částí papíru. Chybějící dýhy nahrazeny, respektive vysazeny novým materiálem – (dub) dýha. Jinak postup opravy kopíruje klížení uvolněných dýh. Po naklizení se dýha vyrovnala pomocí cidliny tak, aby její vrchní plocha byla ve stejné rovině jako původní materiál.

5. Výroba a kopie profilů – krycích lišt a soklů Profil

Umístěné v horní části vrchních skříní, konkávního tvaru, mořené na černý odstín, vyrobené z dubového masivu. Dochované profily jsou pouze nastaveny o zkrácenou část tak, aby plnily svůj původní účel, a to překrývat šířku rámu skříně. V případě skříně č. 5 se jedná o nastavení profilu zhruba o 2,5–2,8 cm. Tyto náklížky jsou vyrobeny z dubu. Před naklizením je předem vyříznutý konkávní tvar profilu dle originálu. Tento tvar je vyříznutý na pásové pile. Upozorňuji, že profil musí být o něco větší. Po naklizení a vytvrzení lepidla (Dispercoll) je profil upraven mechanicky pomocí dláta a brusného papíru č. 100–220 tak, aby náklížek byl v jedné rovině s originálem. Poté následovalo moření kopií náklížků k originálu.

Poškození horních profilů se týkalo vrch-

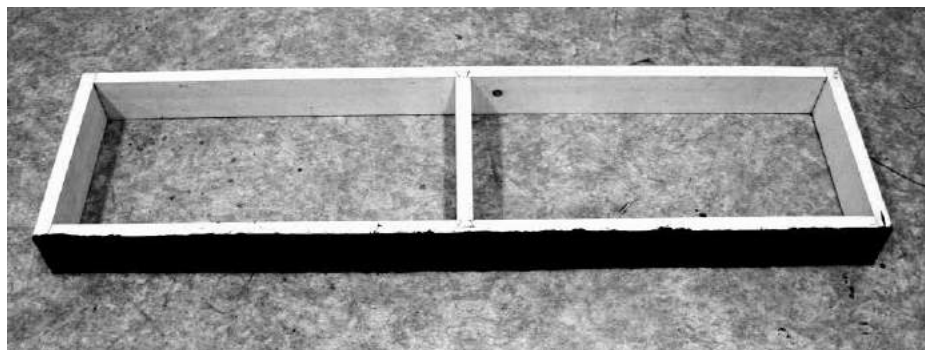
ních skříní č. 2 (pravý bok), č. 3 (pravý bok), č. 5 (levý bok), č. 6 (pravý bok), č. 8 (levý bok) a č. 10 (levý bok). Zde byl uvolněný celý profil, pod nímž se nachází leto-počet předešlé opravy 1993.

Krycí lišty

Vertikálně umístěné na bočních rámech vrchních i spodních skříní. Umístěné byly tak, aby překrývaly rám následující. Většina těchto lišt byla uhoblována s rovinou boku, na kterém byla lišta naklizená. Kopie byly vyrobeny s dubového dřeva (masiv). Rozměry se držely dochovaného originálu. Profil má konvexní tvar, který je opracován mechanicky, a to hoblíkem a brusným papírem č. 100–220, na patřičný tvar. Šířka profilu byla udána tloušťkou krycích boků skříní. Profily byly z jedné poloviny lepeny na pohledové hrany skříní, druhá polovina profilu sloužila právě k překrytí rámu skříně následující. Poškození krycích lišt se týkalo vrchních i spodních skříní č. 1 (horní skříň – pravý bok), č. 2 (horní skříň – pravý bok), č. 4 (dolní skříň – levý i pravý bok), č. 5 (spodní skříň – levý bok, horní skříň – levý i pravý bok), č. 7 (spodní skříň – levý bok).

Sokly

Jedná se o tři poškozené sokly a tři nové kopie. Sokly jsou umístěné ve spodní části spodní skříně; uchycení soklu k spodní desce rámu pomocí ocelových vrutů. Kopie soklů u skříní č. 2, č. 3, č. 6 (obdélníkového tvaru) byly vyrobeny ze smrkového dřeva. Spojení v rozích provedeno na ote-

postupně povrch degradoval. Původní povrch byl více méně hladký.

Oprava

Dochované, ale poškozené části se pouze doplňovaly. Části uvolněné byly fixovány ocelovými hřebíky a opět doplněny o chybějící části. Asfaltová hmota se rozředila technickým benzínem a touto hmotou byly mechanicky doplňovány chybějící části.

Při výrobě povrchu soklů nových je postup následující: Na sokl je upevněna z pohledové části asfaltová lepenka, která je následně fixována ocelovými hřebíky. Lepenka slouží jako podklad pro další nanášení vrstev asfaltové hmoty tak, aby se v povrchu co nejautentičtěji přiblížila dochovanému originálu.

vřený ozub, ve střední části umístěna příčka, spojena k rámu na rybinu. U skříní č. 1, č. 5, č. 9 byly nově opravovány sokly z předchozího zásahu v roce 1993. U těchto tří soklů byly odříznuty cinky a boční příčky byly pouze probity hřebíky. Po demontáži těchto uvolněných příček došlo k podlepení a nahrazení hřebíků ocelovými vruty. Sokly lepeny na Dispercoll.

6. Odstranění povrchové úpravy

Odstranění původního povrchu se týkalo pouze těch částí, kde byl původní lak poškozen nátěrem Balakrylu z předchozí opravy, a to u skříní č. 1, 3, 5, 8, 9, stolu č. 11, a nebo mechanickým opotřebením, a to u skříní č. 3, 4, 8 a 9. Přemalby byly odstraněny mechanicky cidlinou a brusným papírem – skříně č. 5, 8, 9 a 11. Plošně povrchová úprava odstraněna nebyla, pouze vyčištěna od prachu a mastných usazenin pomocí tkaniny navlhčené v lihu.

7. Oprava povrchu soklu

Pohledovou část soklů tvořil sycený papír asfaltovou hmotou. Takto upravený materiál odolával většímu působení vlhkosti, ke kterému docházelo např. při údržbě podlahových krytin, kde se používal často mokrá hadr. Tento povrchový materiál se dochoval pouze na šesti soklech, a to u skříní č. 4, 5, 7, 8, 9 a 11. Tento původní povrch byl poškozen jak mechanicky – skříně č. 5, č. 7, č. 8, č. 9, stůl č. 11, ale také působením dlouhodobé vlhkosti. Zde

8. Oprava povrchu – broušení, čištění vah lékárenských Broušení

Zachovalá a vyčištěná povrchová úprava byla přebroušena jemným brusným papírem č. 800. Části skříní, které byly zbaveny povrchové úpravy z důvodu značného mechanického poškození a přemaleb, byly přebroušeny brusným papírem č. 220–400. Poté byly připraveny k moření na původní barevný odstín. Části skříní, které se nedochovaly – krycí lišty, profily, výsazy zásuvek – byly broušeny brusnými papíry č. 100, 120, 150, 160, 220, 320, 400, podle náročnosti na opracování materiálu. Takto upravený materiál se před závěrečnou povrchovou úpravou ještě mořil na původní odstín.

Čištění vah lékárenských

Váhy a jejich příslušenství (závaží a přípravky na výrobu léků) byly zbaveny prachu a usazených hrubých nečistot (stůl č. 11 s vahami). Samotné čištění probíhalo pouze mechanicky pomocí velmi jemné ocelové vaty s označením 000. Po vyčištění byl povrch zbaven zbylých částí ocelové vaty a ořten tkaninou nasycenou v lihu. Takto vyčištěné části byly následně povrchově upraveny.

153

Celkový stav před opravou. Poškození zásuvek přetřením Balakrylem.

9. Moření jednotlivých částí

K moření byla použita vodová mořidla. Moření se týkalo pouze poškozených nebo chybějících částí, k plošnému moření jinak nedošlo. V tomto případě bylo záměrem sladit dochovanou povrchovou úpravu s poškozenou částí. Mechanické poškození v moření a dochované povrchové úpravě bylo identifikováno u skříně č. 4. Poškozená část byla pouze přiměřena a přelakována tak, aby tyto přemalby byly co nejvíce shodné s dochovanou povrchovou úpravou a nepůsobily rušivě. Kopie krycích lišt, výsazů zásuvek a profilů byly mořeny stejným způsobem.

10. Povrchová úprava

Původní povrchová úprava byla provedena lihovým lakem leštěným na pololesk. Lak nebyl plošně odstraněn z důvodu jeho dobrého stavu, až na poškození jednotlivých částí vzniklé přemalbou či mechanickým poškozením. Záměrem restaurování

Celkový stav před opravou. Stav poškození.

Celkový stav po opravě stolu.

byl pokus o zachování nepoškozené části povrchové úpravy, popřípadě její oživení a tzv. sladění původního povrchu s novým – skříně č. 4 a 9.

Postup

Po přimoření všech poškozených částí byl povrch přelakován lihovým lakem. Po vytvrzení laku byl povrch opět přebroušen brusným papírem č. 600, 800. V závěrečné fázi povrchové úpravy je lakována celá plocha jednotlivých dílů, a tím došlo k celkovému sladění celé povrchové úpravy lékárny.

11. Sesazení skříní lékárny

Jednotlivé části jsou k sobě sešroubovány ocelovými vruty z vnitřní strany boků spodních i vrchních skříní. K sobě sesazené boky jsou překryty krycí vertikální lištou. Police dřevěné v jednotlivých skříních jsou uloženy volně na ocelových podpěrách. Dveře skříní č. 4, 7 a 8 jsou uchyceny na dva závěsy pomocí vrutů. Prosklené posuvné dveře jsou vsazeny do drážek umístěných v rámu skříní. Stůl je postaven samostatně a k jeho rámu je vruty upevněna přední vitrina. V ní jsou uloženy skleněné police a dveře prosklené posuvné – lo-

žené do drážek v rámu vitríny. Vrchní pracovní deska je opět uchycena ocelovými vruty skrz rám stolu. Pracovní stůl a skříň jsou osazeny na sokl, který nese celou sestavu skříní. Sokl je opět uchycen ocelovými vruty skrz spodní rám spodní skříně. Mezi sestavou č. 8 a 9 je prostor pro dveřní vstup. Šířku tohoto vstupu určuje skříň č. 10, která je umístěná v horní části. Ta je fixována v bocích také ocelovými vruty.

12. Čištění a montáž kování

Původní povrch kovového štítku je smaltovaný. Štítek slouží nejen jako rukojeť, ale nese i latinské popisy léků nebo přípravků pro výrobu těchto léků – skříň č. 6. Některé štítky zásuvek jsou přelepeny papírovým štítkem s českým popisem – skříň č. 3 a 5. Papírový štítek je odstraněn mechanicky, zbytky lepidla jsou očištěny textilií navlhčenou v lihu. Štítky napadené rzi byly ponořeny do chelatonové lázně. Po odřezání a vysušení při teplotě 100 °C štítky byly mechanicky vyčištěny ocelovou vatou č. 1 až na pohledovou smaltovanou část. U některých štítků je smalt poškozen až na kov – skříň č. 6. Kov zalakován Paraloidem. Štítky opět uchyceny k zásuvkám

Detail měděných závěsů dveří – po a před vyčištěním.

na jejich původní místo ocelovými vruty čochkovitého tvaru. Poté zalakovány opět Paraloidem.

13. Doporučení k umístění v interiéru

Sbírkový předmět uložený v depozitním režimu, tj. doporučuji udržovat ve stabilní vlhkosti 50–55 % RV a teplotě 15–17 °C. Předmět nedoporučuji vystavovat slunečnímu záření či jinému zdroji tepla. Údržbu sbírkového předmětu a jeho povrchové úpravy provádět pouze suchou prachovkou bez použití jakýchkoliv leštících pro-

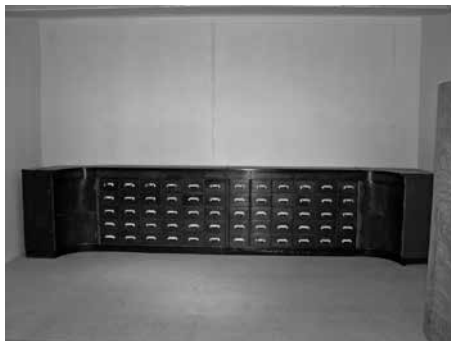

Celkový pohled před konzervací.

Celkový pohled po konzervaci.

středků. Zamezit odkládání různých předmětů. Dále doporučuji provádět častější kontrolu předmětu z důvodu předchozího napadení dřevokazným škůdcem (červotoč) a plísní. Předmět je dlouhodobě vystavován v expozičních prostorách Sušáku, kde je zapotřebí v stávajících prostorách dbát na zvýšenou kontrolu předpokládaných výkyvů vlhkosti i teploty. Lékárna se nachází v uzavřeném prostoru a nemusí docházet k tak častému odvětrání působící vlhkosti v interiéru a naopak.

14. Fotodokumentace

V průběhu restaurování bylo pořízeno celkem 645 fotografií. Fotodokumentace je rozdělena do 13 samostatných složek:

- 1–10 – sestava skříní (vyhotoveno 399 fotografií),
- 11 – lékárenský pult – stůl (vyhotoveno 146 fotografií),
- 12 – instalace lékárny (vyhotoveno 29 fotografií),
- 13 – celkový stav před opravou – poškození (vyhotoveno 71 fotografií).

Instalace lékárny v muzejní expozici 1–3.

Současná podoba muzejní expozice.

PREVENTIVE
CONSERVATION
AND METHODS
OF EXTERMINATION OF
WOOD INFESTING INSECT,
VALAŠSKÉ MUZEUM
V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ
POD RADHOŠTĚM
2.–6. 11. 2009
Zpráva z 5. workshopu
konaného v rámci
Norských fondů

Markéta Šimčíková

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm je řešitelem projektu Muzeum v přírodě a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví, který je financován z prostředků FM EEA/Norway. Součástí projektu je spolupráce s Norským institutem lidových řemesel – Norwegian Crafts Development (NHU), který je součástí muzea v přírodě Maihaugen v Lillehammeru. V rámci smlouvy o partnerství mezi oběma institucemi se uskutečnil v Rožnově p. R. v pořadí již 5. společný workshop, jehož nosným

tématem byly tentokrát preventivní konzervace sbírkových předmětů (PK) a boj s bionapadením. Účastníky byli muzejní pracovníci zabývající se sbírkovými předměty – kurátoři a konzervátoři. Financování akce bylo zajištěno prostřednictvím Fondu Technické Asistence v rámci projektu CZ0001-08.

Preventivní konzervace je soubor činností a dovedností, které mají minimalizovat hrozby a rizika pro sbírkové předměty. Preventivní konzervace se proto týká všech osob, které jsou v přímém styku se sbírkovými předměty. Důsledně a správně implementovaná preventivní konzervace tak může výrazně snížit další poškozování sbírkových předmětů a tedy následné náklady na sanační konzervaci, nehledě na zlepšení přístupnosti sbírek, spojené s dalšími činnostmi muzea. Preventivní konzervace jako základní princip při ošetřování artefaktů má mezinárodně zakotvené zásady v tzv. Dokumentu z Vantaa a je všeobecně uznávanou muzejní disciplínou (viz Rezoluce ICOM-CC, profesní směrnice E.C.C.O.). Konkrétně PK zahrnuje monitoring a úpravu mikroklimatu depozitářních i prezentačních prostor (RV, T, světlo, polutanty), management rizik, biologické poškození sbírek a modelování a řešení krizových situací a ochranu sbírek při transportu a dalších činnostech.

Součástí problematiky o biologickém poškozování sbírkových předmětů, konkrétně dřevokazným hmyzem, je také jejich

157

účinná likvidace neinvazivními metodami, v případě VMP v bezkyslíkaté atmosféře (dusík, 0% kyslíku) a termoboxu (53°C).

Workshop probíhal převážně na konzervátorském pracovišti VMP ve Frenštátě p. R., které bylo rekonstruováno v rámci „Norského grantu“. Pracoviště je situováno do dvou pater budovy Centrálního depozitáře, tedy je v úzkém kontaktu s depónovanými sbírkami, jejichž mikroklima může být operativně sledováno a zajišťováno.

Jednacím jazykem workshopu byla angličtina. Celý workshop byl v souladu s projektem rozdělen na dvě části: teoretickou (seminář) a praktickou (praktické činnosti zaměřené na jednotlivé konzervátorské a restaurátorské techniky). Doplnkem byly návštěvy vybraných expozičních objektů v muzeu a zajímavých objektů v terénu (regionu).

Celý komplexní systém preventivní konzervace byl představen v konkrétních podmínkách Valašského muzea v přírodě. Účastníci kurzu prováděli i praktická měření a řešili úkoly v centrálním depozitáři, v konzervátorském centru i v expozicích VMP (výstavní sály).

Účastníky byli již tradičně zástupci obou muzeí, Maihaugen a Valašské muzeum v přírodě. Mimo ně byli pozváni také kolegové z jiných českých institucí zabývajících se péčí o kulturní dědictví, a to z Národního technického muzea v Praze, Slezského zemského muzea v Opavě a z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě. Hlavním lektorem byl Mgr. Ivan Berger ze Slezského zemského muzea v Opavě a Mgr. Markéta Šimčíková (vedoucí OPS VMP).

SEZNAM ÚČASTNÍKŮ

NHU/Maihaugen, Lillehammer, Norsko
Gaute Jacobsen (department manager)
Peter Obel (conservator)
Kåre Hosar (kurátor)
Kirsti Krekling (kurátorka)

Olav Taskerud (magazine manager)

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Česká republika

Václav Mikušek (provozní náměstek a koordinátor Norských fondů)

Markéta Šimčíková (vedoucí OPS, konzervátor), lektor

Martin Knápek (konzervátor)

Gabriela Obroučková (konzervátor)

Radoslav Vlk, náměstek pro odbornou činnost

Slezské zemské muzeum v Opavě, Česká republika

Ivan Berger (náměstek ředitele

pro muzeologii), hlavní lektor

David Váhala (kurátor)

Národní technické muzeum Praha, Česká republika

Jiří Střecha (ředitel Železničního muzea)

Jan Novotný (náměstek ředitele)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, Česká republika

Jana Koudelová (památkářka)

PROGRAM WORKSHOPU

1. den

Po uvítání účastníků ředitelem VMP Ing. Vítězslavem Koukalem a seznámení s programem proběhl krátký seminář na téma *Principy sbírkotvorné činnosti*, který předcházел vlastnímu workshopu. David Váhala představil obecné principy a zákony vstupující do každodenní práce se sbírkovými předměty. Radoslav Vlk (náměstek pro odbornou činnost VMP) představil podrobně sbírkotvornou koncepci VMP a Gaute Jacobsen zkušenosti a metodiku práce se sbírkovými fondy v Maihaugenu.

Po obědě v nové hospodě s kupeckým krámem ze Zděchova postavené za finanční podpory Norských fondů následovala prohlídka Valašské dědiny a po té přesun do Frenštátu pod Radhoštěm do Centrálního depozitáře s novým konzervátorsko-restaurátorským pracovištěm. Účastníkům zde bylo detailně představeno celé konzervátorsko-restaurátorské pracoviště, jakož i depozitární patra, v nichž byla rekonstrukce právě dokonče-

na. Norští kolegové hodnotili pracoviště jako velmi dobře a účelně rekonstruované a vybavené s velkým potenciálem, včetně kvalifikovaného personálu.

2. den

Následující den byl zcela věnován vlastnímu hlavnímu tématu workshopu-preventivní konzervace. Zahajovalo se přednáškou o významu PK, etické a legislativní stránce této problematiky, terminologii, metodách a cílech PK nebo o zdrojích informací o PK. Pak už se účastníci zabývali otázkami konkrétních účinků teploty a relativní vlhkosti na sbírkové předměty. Obě přednášky s powerpointovou prezentací vedl Ivan Berger. Po obědě proběhlo cvičení s ukázkami různých metod měření a regulace T a RH. Každý z účastníků obdržel uzavíratelný plastový box se vzorky nejrozličnějších dostupných prostředků užívaných k regulaci RH (Silikagel, Silikagel Chameleon, Silikagel Macroporous, Pro-Sorb, Molekulární síto dvou velikostí a indikační proužek na orientační zjištění RH ve vitrinách). Ke každému z těchto prostředků podali lektori vysvětlení, k čemu a jak se používají. Všechny tyto vzorky si mohli účastníci vzít a odzkoušet ve své mateřské instituci. Dále účastníci měli k dispozici protokol s jednotlivými úkoly a plánkem všech pater budovy s vyznačením rozmístěných senzorů snímajících T a RH a s tabulkou. Vždy po dvou skupinách: 1. skupina (3. a 4. patro) – Gaute, Kåre, Jana, Jiří, Gabriela; 2. skupina (suterén, 1. a 2. patro) – Peter, Kirsti, Olav, Jan, David, Martin) obešli určené snímané prostory a odečtené hodnoty zaznamenali do tabulky. Pak zjištěné hodnoty porovnávali mezi sebou a určovali důvody jejich rozdílů (rozdíl mezi hodnotami v suterénu a ve 3. patře; vztah mezi T a RH). Na závěr bloku ještě proběhla ukázka měření vlhkosti materiálu (dřeva) pomocí vpichového vlhkoměru Greisinger.

Právě na téma monitoring T a RH v depozitářích a jeho regulace se rozproudila živá diskuse. Vycházela převážně z odlišné situace v obou hlavních institucích

– depozitáře v Maihaugenu fungují již více let a dlouhodobé sledování mikroklimatu ukázalo, že je stabilní, a proto bylo měření ukončeno. Vynaložené náklady tak mohou investovat do jiné sféry. To ve VMP, resp. ve Frenštátě, prozatím není možné. Ačkoliv i zde probíhalo kontinuální měření a získali jsme tak představu o vývoji mikroklimatu v jednotlivých patrech, vzhledem k rekonstrukci (zateplení, částečně nové omítky) je nezbytné zahájit nová měření, neboť mikroklima se mohlo výrazně změnit. T, RV, lux a UV je ve Frenštátě sledováno nejmodernějším a nejefektivnějším systémem Hanwell, což norští kolegové hodnotili právě v souvislosti s pozdějším nevyužitím jako zbytečné. Nicméně na rozdíl od Lillehamru, kde je mimořádně vlídné a po velkou část roku velmi suché klima, se v horském prostředí a několika-patrovém depozitáři bez kvalitního monitoringu v žádném případě neobejdeme.

Po obědě přímo na pracovišti pokračoval workshop přednáškou s powerpointovou prezentací o vlivu světelného záření na sbírkové předměty. Následovalo cvičení na toto téma, které se odehrávalo na dvou místech. Ještě ve Frenštátě si vyzkoušeli účastníci práci a měření s dozimetrem světelného poškození LightCheck® Ultra a LightCheck® Sensitive.¹ Rozdělili se do tří skupin – slunce, polostín, stín. Každá skupina umístila 1ks LightCheck® na odpovídající stanoviště a jeden další dozimetr byl umístěn do venkovního prostředí na jižní stranu. Vyhodnocení testování mělo proběhnout ve čtvrtek. Poté jsme se přesunuli do Rožnova do výstavní budovy „Sušák“, kde proběhla druhá část cvičení. Účastníci měli v plánu 1. výstavního patra budovy vyznačena místa (v rámci výstav *Chvála řemesel, Návraty od Libuše Šulářové, Život na Valašsku – opravdu zmizelý svět?* a *Výtvarné umění na Valašsku I.*), kde mají provést měření aktuálních hodnot T, IR, UV a VIS. K dispozici měli kombinovaný přístroj pro měření těchto veličin Elsec 704. Na základě zjištěných hodnot se pak diskutovalo o vhodném či nevhodném osvětlení vybraných výstav-

ních prostor. Na závěr dostali účastníci 4 blíže neurčené vzorky různých fólií (běžná Eurosložka, tvrdší fólie kouřová používaná ke kroužkovým vazbám, obyčejná složka na dokumenty, speciální UV fólie). Jejich úkolem bylo změřením UV procházející přes jednotlivé fólie přístrojem Elsec 704 a zjištění, která z těchto fólií je vhodná pro použití jako ochrana pro UV záření a která je naopak naprosto nevhodná. Výsledek měření byl zcela evidentní. Zjevný efekt UV fólie některé účastníky strhl ke spontánnímu proměřování vlastních brýlí, aby zjistili, jsou-li opatřeny funkčním UV filtrem.

Přirozenou součástí cvičení ve výstavní budově muzea byla prohlídka všech aktuálních výstav.

3. den

Středu jsme zahájili prohlídkou Dřevěného městečka s odborným výkladem. V objektu Radnice jsme se zdrželi déle, protože byl právě nově zrekonstruován. Rekonstrukci prováděla externí firma a použila zde novou metodu. Mimo to byl objekt jako první ve VMP vybaven vodním hasicím systémem na bázi sprinklerů. Účastníkům byl stručně vysvětlen průběh rekonstrukce a poté se všichni přesunuli do zasedací místnosti v ředitelské budově, kde se k nám přidal technický náměstek Milan Gesierich, který podrobněji objasnil nové postupy rekonstrukce objektů lidové architektury a zodpověděl dotazy.

Poté jsme se vydali na exkurzi do horské obce Bílá, v níž stojí pro tento kraj netypický dřevěný sloupový kostelík sv. Bedřicha postavený v severském stylu. Je ojedinělou památkou tohoto typu na severní Moravě a ve Slezsku. Ve srovnání se sloupovým kostelem v Maihaugen je tento mnohem větší, nicméně taktéž mnohem mladší (2. polovina 19. století). V některých účastnících kostel vzbudil takový zájem, že se rozhodli vylézt po těžko přístupných schodech na kůr a po žebříku až na krov. Jak poznamenal Gaute, jedná se o typický příklad severského kostela, který je zastoupen i v Polsku. Z Bílé jsme se pře-

sunuli na Pustevny, kde jsme navštívili dva objekty VMP – restauraci Libušín a útulnu Maměnka (nyní hotel). Jedná se o ojedinělé památky postavené v roce 1899 architektem Dušanem Jurkovičem, které jsou od roku 1995 evidovány jako národní kulturní památka. Obě stavby všechny účastníky okouzly a zaujaly svou malebností a barevností, tak typickou pro Jurkovičův styl lidové secese.

Po obědě jsme sjeli z Pusteven do Frenštátu a pokračovali v naplánovaném programu workshopu. Na program byla přednáška o vlivu polutantů na sbírkové předměty a cvičení k této problematice. Přednášku s powerpointovou prezentací vedl Ivan Berger. V rámci cvičení byly účastníkům představeny zbývající vzorky z jejich plastových boxů (prostředky k pohlcování polutantů – granulované aktivní uhlí, aktivní uhlí – skořápky kokosového ořechu a zinek oxid) a také další praktické pomůcky k eliminaci škodlivých polutantů jako např. textilie s aktivním uhlím, Pacific Silvercloth (bavlněná textilie s koloidním stříbrem), zachytávače koroze (fólie na CD jednostranné, fóliové malé sáčky oboustranné na mince a medaile, cirkulátor vzduchu s filtrem s aktivním uhlím pro filtraci vzduchu ve vitrínách), Ageless Eye-indikátory kyslíku, Atco-absorbéry kyslíku). S použitím Pacific Silvercloth a Corrosion Interceptor sáčků se účastníci seznámili i prostřednictvím praktických ukázek, které pořadatelé připravili předem. K experimentu byly použity stříbrné šperky a 2 kusy mincí, přičemž některé z nich byly zabaleny do textilie s koloidním stříbrem, některé vloženy do sáčku s kovovou bariérou proti vniknutí polutantů a některé zůstaly bez ochrany. Všechny byly v exikátoru vystaveny agresivnímu prostředí s vlivem oxidů síry. Po ukončení pokusu bylo zjištěno, že specifické ochranné materiály jsou schopny plně ochránit sbírkové předměty před agresivními plynnými polutanty.

Cvičení k vlivům plynných polutantů na sbírky proběhlo v technologické laboratoři. Byl zde předveden opět předem

připravený experiment, a to Oddyho test, který má dokázat přítomnost formaldehydu v dřevotřískách či jiných lepených dřevěných materiálech, přítomnost kyselin v masivním dřevě či nevhodné složení plastových obalových materiálů. Byly testovány 3 druhy lepených dřev (nová OSB deska použitá v expozici Městečko pod Radhoštěm, stará dřevotříska, sololit), které byly vloženy do reagenční lahve spolu s 3 tenoučkými kovovými plíšky – stříbrným, oloveným a měděným – a kádinkou demineralizované vody a ponechány v klimatizační komoře při teplotě 60 °C po dobu 28 dní. Poté byl experiment ukončen a dle degradace kovových plíšků v porovnání s referenčním vzorkem ve 4. reagenční lahvi bylo na první pohled zřejmé, které dřevotřísky obsahují škodlivé polutanty. Vzhledem k jednoduchosti, dostupnosti a praktickému využití tohoto experimentu si účastníci vyzkoušeli přípravu testu sami.² Dalším experimentem připraveným předem byl pokus na přítomnost aldehydů s kyselinou chromotropovou. Testovány byly opět vzorky dřevotřísek používaných při tvorbě moderních expozic. Jednoduchý test opět prokázal přítomnost škodlivých aldehydů v testovaném vzorku. Posledním testem byl velmi jednoduchý a dostupný Beilsteinův test na přítomnost chloridů v různých, nejen obalových materiálech. Účastníci si sami otestovali 8 vzorků běžně používaných materiálů – polystyren, PE, linoleum (PVC), smrštitelná fólie, PE balicí fólie, bublinková fólie, Mirelon a izolační plast (bužířka). Očištěný měděný drátek žihali v plameni lihového kahanu, poté na něj natavili kousek testované fólie a pak opět vložili do ohně. Pokud byl v materiálu přítomen škodlivý chlór, plamen se zbarvil do zele-na. Z vyzkoušených vzorků plamen zezelenal pouze v případě linolea a bužířky.

4. den

Poslední den, kterého se již z pracovních důvodů nemohl zúčastnit Kåre Hosar, začal opět na konzervátorském pracovišti ve Frenštátě přednáškou s powerpointovou prezentací o biodegradaci sbírko-

vých předmětů, kterou vedla Markéta Šimčíková. Poté byly představeny prototypy dvou technologií pro netoxickou likvidaci dřevokazného hmyzu, které v současné době konzervátoři ve VMP budují. Jedná se o bezkyslíkový box (dusík) a termobox. Bezkyšlíkový box je primárně určen k likvidaci napadení sbírek citlivější povahy, textilie, kůže, kožešiny, obrazy, polychromované předměty atd., kdy je box naplněn dusíkovou atmosférou s 0 % kyslíku, v níž jsou předměty ponechány cca 3 týdny. Druhá technologie je určena spíše pro předměty bez povrchové úpravy, stavební prvky nebo sbírky zemědělství či jiné etnografické předměty. Prostředí boxu je zahřáto na teplotu 53°C, při které dochází k denaturaci bílkovin. Podmínkou je dodržení tzv. Keylwortova diagramu přidávání vody do atmosféry tak, aby nedošlo k vysušení materiálu. V těchto podmínkách je materiál ošetřován cca 10 hodin. Oba boxy jsou v současné době ve fázi vývoje a testování. U obou boxů byl účastníkům zevrubně představen technologický proces a současný stav přípravy prototypů. Delší dobu jsme se zdrželi u termoboxu, k jehož prezentaci byl přizván taktéž Ing. Jaroslav Kukuliš z firmy, která nám pomáhá s instalací měření a regulace. Norští kolegové, především Peter Obel, se o termobox velmi zajímali. Je to ekonomicky výhodnější a snad i účinnější alternativa k jiné metodě netoxického ošetření, a to mražením na -33 °C, kterou využívají v Norsku. Termobox je zaujal natolik, že by se rádi podíleli na jeho dalším vývoji či testování.

Po obědě jsme se vrátili ještě ke cvičení na účinky světla a vyhodnotili jsme test s LightChecky®. Položili jsme testované LightChecky® vedle sebe a srovnávali hodnotu osvětlení v jednotlivých případech a porovnávali s originální srovnávací škálou, na které byla u jednotlivých barev uvedena světelná expozice v lux/h.rok. Dle očekávání byl nejvíce zasažen dozimetr umístěný venku na jižní straně budovy, dále pak dozimetr umístěný na slunečném stanovišti. Oba dozimetry vybledly do rů-

žova. Dozimetry umístěné v polostinném a stinném stanovišti byly téměř stejné. Rozdíl byl patrný, avšak velmi slabě. Každý z účastníků taktéž dostal jeden Light-Check®, který může využít pro testování v domácí instituci.

Poslední částí workshopu byla diskuse o koncepci péče o sbírky, o správě uložených sbírkových fondů nebo o výhledech do budoucnosti na novém pracovišti. Koncepce transformace péče o sbírky ve VMP z roku 2003 byla v podstatě vytvořením nového moderně vybaveného a personálně obsazeného pracoviště a odbornou a výzkumnou činností naplněna. V současné době je tvořena koncepce nová. Kolegové v Maihaugenu mají pozitivní zkušenosti se zvláštním zaměstnancem věnujícím se pouze správě a kontrole depozitářů, a proto doporučovali podobný model nebo větší podíl odpovědnosti ze strany konzervátorů, což není do budoucna vyloučeno vzhledem k povaze jejich práce a vzdělání v této problematice a také ve vztahu k jejich přítomnosti přímo v objektu Centrálního depozitáře. Úzká spolupráce s jednotlivými kurátory funguje bez problémů a postupy prací, odpovědnosti a úkoly vytyčuje režim pro nakládání se sbírkou. Nicméně drobný promyšlený doplněk posilující roli konzervátorů při rozhodování a kontrole depozitárních prostor a uložených sbírek by mohl být užitečný. Podobný model existuje i v Národním technickém muzeu (Jan Novotný a Jiří Střecha), kde mají zvláštní logistické oddělení. V podstatě je možno konstatovat, že každé větší muzeum spravující množství sbírkových předmětů by bezpochyby speciální funkci správce depozitářů využilo.

Závěrečné vyhodnocení workshopu proběhlo za účasti ředitele VMP Ing. Vítězslava Koukala, Csc. a RNDr. Václava Mikuška, koordinátora Norských fondů za VMP v zasedací místnosti VMP v Rožnově p. R. Všichni účastníci obdrželi certifikát o absolvování workshopu.

Významným přínosem k odborné úrovni workshopu byla účast externistů – pracovníků několika muzeí v ČR, zabývajících se obdobnou problematikou. Velmi dobrou úroveň měly i neformální diskuze, které probíhaly zpravidla po ukončení pracovního programu, a které byly zaměřené na výměnu zkušeností se sbírkotvornými aktivitami v jednotlivých institucích.

1 LightCheck® Ultra a LightCheck®Sensitive – is a new tool that enables evaluation of the quantity of light received by an artefact during exhibition even under dim light such as 50 lux for a few months. LightCheck® is made of a light sensitive coating on a substrate. The colour of LightCheck® changes during exposure. A calibration has been established between the colour and the luminous exposure. This colour change is proportional to the luminous exposure although other factors such as temperature, pollutants and type of light (spectral distribution) may have a small effect. The luminous exposure given in the colour reference scale corresponds to the colour changes produced with a continuous exposure under a quartz halogen lamp at 500 lux, 23 °C, 55 % RH.

2 Oddyho test – jedná se v podstatě o urychlenou korozní zkoušku. Podstatou metody je odhalit nevhodný materiál, který je v bezprostředním styku se sbírkovým předmětem a mohl by jej prostřednictvím uvolňování škodlivých látek poškozovat. K testu jsou potřeba tři kovové kupóny (měděný, stříbrný a olověný) o ryzosti více než 99,5%, rozměrech 40 × 15 mm a tloušťce 0,13 až 0,15 mm. Připravené plíšky je třeba očistit acetonem a jejich povrch zdrsňit tužkou se skleněným vláknem (na každý kov je potřeba samostatná tužka). Plíšky se přehnou přes okraj malé kádinky nebo zkumavky s plochým dnem tak, aby se nedotýkaly, a umístí se na dno Pyrexové reagenční láhve o objemu 500 ml. Dále se do lahve umístí kádinka s 20 ml demineralizované vody a testovaný vzorek materiálu (20 g). Hrdlo láhve bylo utěsněno teflonovým kroužkem a uzavřena. Takto je umístěna na čtyři týdny do sušičky s nastavenou 60 °C teplotou. Výsledek – přítomnost korozních produktů na kovu – signalizuje přítomné škodlivé látky v testovaném vzorku.

CONSTRUCTION TECHNIQUES, MAIHAUGEN V LILLEHAMMERU (NORSKO)

14.–19. 6. 2010

Zpráva z 6. workshopu
konaného v rámci
Norských fondů

164

Markéta Šimčíková

Ve dnech 14. 6. až 19. 6. 2010 jsem se spolu s RNDr. Václavem Mikuškem, Ing. Milanem Gesierichem, Olgou Holíšovou, Antonínem Závorkou a Františkem Závorkou zúčastnila 6. workshopu s názvem *Construction techniques* v rámci partnerství mezi Valašským muzeem v přírodě a Maihaugen v Lillehammeru v Norsku. Cílem workshopu bylo srovnání technologických postupů při výměně prvků dřevěných staveb mezi oběma institucemi, použití nových a starších technologií, analýza stavu částí restaurovaného objektu a diskuse o možnostech sanace či výměny poškozených částí.

V pondělí po příjezdu do muzea se konal krátký seminář, při kterém si zástupci obou muzeí představili formou powerpointové prezentace technologie, které používají při výměně a sanaci poškozených stavebních prvků. Kolegové z Maihaugenu (Kiel Marius Mattisen a Henning Svensrud) představili několik příkladů výměny včetně ukázek z objektu, na němž jsme pracovali společně v následujících dnech, a dále z rekonstrukce Aulestad. M. Gesierich s překladem V. Mikuška prezentovali postupy stavební dokumentace, rekonstrukci budov na příkladu Radnice a technologii výměny stavebních prvků. M. Šimčíková na závěr představila analýzy stavu dřevěných objektů a metody sanace biologického napadení dřeva.

V úterý dopoledne jsme měli možnost prohlédnout si Aulestad, sídlo Bjornstjerne Bjornsona, kde proběhla v posledních dvou letech komplexní rekonstrukce a které bylo před měsícem otevřeno. Podrobně nám byly popsány technologické postupy při rekonstrukci a následující využití objektu. Odpoledne jsme potom spolu s norskými tesaři vyměňovali trám na stáji náležející k farmě Bjornsta v Maihaugen. Nejdříve jsme provedli analýzu původního poškozeného trámu a zhodnotili příčiny poškození a nutnost výměny celého prvku. Celý následující den jsme opět pracovali na přípravě výměny trámu, odstraňovali napadené části a tesali nárožní spoje.

V rámci prohlídky části muzea v přírodě jsme si mohli prohlédnout „milíř“ na destilaci přírodního dehtu z borového dřeva, kterým v Maihaugen ošetřují dřevěnou střešní krytinu, a prodiskutovat možnosti výroby dehtu i ve VMP.

Odpoledne jsem spolu s V. Mikuškem jednala se zástupci Maihaugen (Agot Gamersvik, Tore Tondevolt, Gaute Jacobsen) o přípravě posledního workshopu, který se má konat v Rožnově. Byl projednán cíl a zaměření workshopu s tím, že další přípravy proběhnou co nejdříve.

Čtvrtek a pátek byl věnován exkurzi do vzdálenějších částí Gudbrandsdálenského údolí, kde se dochovala řada památkově chráněných farem, které tvoří několik dřevěných objektů pocházejících z 16.–17. století, a sloupových kostelů z téže doby. Nejdříve jsme v městečku Lom navštívili renomovanou firmu Stokk og stein, která se zabývá restaurováním starých dřevěných objektů a stavbou nových dřevěných domů výhradně starými technologickými postupy. Jedním ze zaměstnanců je Čech David Sedláček, který nás firmou provedl a představil postupy jejich práce. Shlédli jsme i filmy o rekonstrukci staveb. Provedli nás starobylým sloupovým kostelem, sýpkou a blízkou farmou, kterou právě rekonstruuji. Poté jsme se přesunuli na rekonstruovanou farmu Valbjor, kde jsme přenocovali. V pátek jsme pokračovali v exkurzi po farmách a kostelích v údolí. Průvodcem byl Kore Hosar, kurátor z Maihaugen, který nám představil jednu farmu a pět sloupových kostelů. Celý workshop a exkurze byly velmi zajímavé nejen z hlediska možnosti konzultovat metody technologických postupů, ale i s ohledem na stáří objektů, jejich historie a především ve vztahu k péči o kulturní dědictví Norska. V sobotu ráno jsme odjeli do ČR.

COLLECTION MANAGEMENT, VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

2.–5. 11. 2010

Zpráva z 8. workshopu ko-
naného v rámci Norských
fondů

166

Markéta Šimčíková

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm je řešitelem projektu Muzeum v přírodě a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví, který je financován z prostředků FM EEA/Norway. Součástí projektu je spolupráce s Norským institutem lidových řemesel – Norwegian Crafts Development (NHU), který je součástí muzea v přírodě Maihaugen v Lillehammeru. V rámci smlouvy o partnerství mezi oběma institucemi se uskutečnil v Rožnově p. R. v pořadí již osmý a poslední společný workshop, jehož nosným tématem byla tentokrát sbírkotvorná činnost. Účastníky byli muzejní pracovníci pracující denně se sbírkovými předměty – kurátoři. Financování akce bylo zajištěno prostřednictvím Fondu Technické Asistence v rámci projektu CZ0001-08.

Sbírkotvorná činnost je základní aktivitou a pracovní náplní odborného muzejního pracovníka-kurátora a vychází ze Zákona 122/2000 Sb. Zahrnuje mnoho kvalifikovaných činností, při nichž dochází k odbornému zhodnocení nově přichozícího sbírkového předmětu a jeho umístění do sbírkového fondu muzea. Sbírkotvorná činnost se odvíjí od sbírkotvorného plánu, který má každá instituce pečující o kulturní dědictví zpracovaný. Ten určuje druhovou skladbu sbíraných předmětů, časové rozmezí, teritoriální záběr sběru apod. Konkrétně zahrnuje sbírkotvorná činnost vyhledávání a sběr nových sbírkových předmětů dle plánu, evidenci 1. a 2. stupně (dokumentaci), fotodokumentaci, konzervaci včetně dokumentace, deponování a prezentaci.

Dokumentace sbírkových předmětů je nedílnou součástí práce se sbírkami. Povinnost provádět dokumentaci vychází ze Zákona 122/2000 Sb. a jedná se o kvalifikovanou činnost vyžadující specifické vzdělání. Dokumentace sbírkových předmětů má několik částí:

- evidence 1. stupně: přidělení přírůstkového čísla a zapsání do knihy přírůstků a pořízení zápisu do databáze Bachsystem-přírůstky
- evidence 2. stupně: katalogizace – odborné zpracování po stránce přínosu pro sbírkový fond, zařazení dle slohu, historie předmětu, zhodnocení významu a vyzdvíhnutí důvodu, proč byl předmět vyjmut z původního prostředí (může být dlouhodobější proces)-zhodnocuje se tak sbírka
- fotodokumentace: každý sbírkový předmět musí mít minimálně jednu fotografii (černobílé x barevné fotky), pro účely deponování fotozáznamu focení na kinofilm, ten uchováván a digitalizován
- konzervátorská dokumentace: dvě formy – fotografická a textová; tato dokumentace významně doplňuje informace o předmětu díky podrobnému průzkumu.

Teoretická část workshopu probíhala v tzv. *Živém domě* v Rožnově p. R., který byl vystaven v rámci „Norského grantu“ a jehož účelem je pořádání výchovně vzdělávacích programů určených především školním dětem. *Živý dům* má mimo jiné moderně vybavenou výukovou místnost s dataprojektorem, počítači a přístupem na internet. Zde byly prezentovány téměř všechny powerpointové prezentace zabývající se zmiňovanou problematikou. Praktické části se odehrály potom v areálu Valašské dědiny a v Centrálním depozitáři VMP ve Frenštátě p. R.

Jednácím jazykem workshopu byla angličtina. Doplnkem workshopu byla návštěva Slezského zemského muzea v Opavě a městské památkové rezervace Štramberk.

Celý komplexní systém sbírkotvorné činnosti byl představen v konkrétních podmínkách Valašského muzea v přírodě.

Účastníky byli již tradičně zástupci obou muzeí, Maihaugen a Valašské muzeum v přírodě, především odborní pracovníci

-kurátoři. Přizváni byli specialisté z firmy Bach poskytující VMP sbírkovou databázi a externí pracovník zajišťující digitalizační pracoviště VMP.

SEZNAM ÚČASTNÍKŮ

NHU/Maihaugen, Lillehammer, Norsko

Gaute Jacobsen (vedoucí Oddělení dokumentace)

Peter Obel (konzervátor)

Kåre Hosar (kurátor)

Kirsti Krekling (kurátorka)

Olav Taskerud (správce depozitářů)

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Česká republika

Václav Mikušek (provozní náměstek a koordinátor Norských fondů)

Markéta Šimčíková (vedoucí OPS, konzervátor, lektor)

Radoslav Vlk (náměstek pro odbornou činnost)

Mgr. Eva Románková (kurátorka)

Mgr. Zdeněk Cvikl (vedoucí Oddělení dokumentace a sbírek)

Bc. Helena Cviklová (kurátorka)

Mgr. Barbora Jarošová (kurátorka)

Mgr. Petr Liďák (kurátor)

Alena Fojtášková (pracovnice fotoarchivu)

PROGRAM WORKSHOPU

1. den

Po uvítání účastníků statutárním zástupcem ředitele VMP Ing. Milanem Gesierichem a seznámení se s programem byl workshop zahájen teoretickým představením legislativního pozadí, z něhož vychází veškerá práce s muzejními sbírkovými předměty, včetně detailních práv a povinností instituce pečující o sbírkové předměty. Účastníci byli seznámeni především s Centrální evidencí sbírek (CES) coby informační databází sbírek všech muzeí a galerií v ČR, kterou řídí MK ČR a která je otevřena prostřednictvím webových stránek i veřejnosti. Tuto část prezentovala paní Helena Cviklová, kurátorka a současně osoba zodpovědná za komunikaci s CESem. Byla taktéž předložena ukázka inventární knihy, výpůjční smlouva, darovací smlouva, atd. Podrobně byl popsán postup revizí sbírkových předmětů včetně

ukázky revizní zprávy a taktéž činnost poradního sboru pro sbírkotvornou činnost. Následovala prezentace náměstka pro odbornou činnost Radoslava Vlka věnující se charakteristice VMP po stránce složení sbírkových fondů, časového i teritoriálního rozsahu sběru.

Muzeum Maihaugen v Norsku představil Gaute Jacobsen, vedoucí dokumentačního oddělení, který seznámil české účastníky se zaměřením muzea, skladbou sbírek a sbírkotvorným plánem. Stejně odborné zájmy a pracovní zaměření obou stran vyústilo ve velmi čilou diskusi a vzájemné srovnávání. Norští i čeští odborníci si tak přirozenou formou předávali zkušenosti a poznatky.

Odpolední program byl věnován práci v areálu Valašské dědiny. Zde se všichni účastníci zabývali poněkud jinými otázkami práce se sbírkami, a to bezpečnosti exponátů a jejich ochrany před okolními vlivy. Vybrány byly záměrně rozdílné objekty dřevěné lidové architektury – malý s malým množstvím exponátů, avšak horšími podmínkami prostředí, velký objekt s množstvím exponátů, ale vhodnějším mikroklimatem, a objekt Šturalovy usedlosti, v němž je zřízena nová expozice situovaná do venkovského prostředí 60. let 20. století. Zde se diskutovalo o možnostech regulace mikroklimatu v objektech, o optimálním množství vystavených exponátů, především textilních a papírových. Nebyla opomenuta ani stránka bezpečnosti exponátů proti zcizení, představen byl systém elektronické ochrany a kamerový systém střežící areál Valašské dědiny. Norští účastníci měli taktéž možnost prohlédnout si Vozovnu (součást prohlídkové trasy Mlýnské doliny) s expozicí dopravních prostředků na Valašsku, kterou jim představil garant areálu Mlýnské doliny Petr Lidák.

2.den

Druhý den byl věnován dokumentačním databázím a systémům. Obě instituce představily svou metodu dokumentace

sbírkových předmětů. Helena Cviklová pokračovala ve své prezentaci z předchozího dne a detailně seznámila účastníky s dokumentací 1. a 2. stupně včetně praktických ukázek dvojrozměrných forem zápisu (přírůstková kniha, bílé listky, evidenční karta) i digitální databáze sbírkových předmětů. Neodmyslitelnou součástí dokumentace sbírkových předmětů je taktéž fotodokumentace, jejíž metody a systém za VMP představily Alena Fojtášková a Eva Románková. Diskuse k tomuto tématu se věnovala především k problematice profesionálního zpracování velkého množství nově získávaných sbírkových předmětů v relativně krátkém čase a k možnostem, jak tuto situaci řešit. Zatímco norští kolegové dávají přednost digitální dokumentaci, ve Valašském muzeu se pořizují analogové fotky sbírkových předmětů, které se následně digitalizují.

Následovala prezentace norských účastníků, kteří prostřednictvím Gauteho Jacobsena představili *Collection management plan* muzea Maihaugen. Účastníci byli seznámeni s hlavními cíli instituce, povinnostmi ve vztahu ke sbírkám, jejich správě a ochraně. Detailně se Gaute věnoval problematice procesu získávání nových sbírkových předmětů, kritériím přijetí i odpisů, rozhodovacím mechanismům v této oblasti. Celý tento proces je velmi fundovaně propracovaný a pro české účastníky bezpochyby zajímavý. Zdůraznil taktéž nutnost dodržovat etické standardy při přístupu ke kulturnímu dědictví.

Ve druhé polovině dne byly prezentovány digitální dokumentační databáze pro správu sbírek v obou institucích. Gaute představil norský dokumentační systém v interní formě i ve formě internetového přístupu pro veřejnost nazvaný Primus. Interní dokumentační databáze používaná v Maihaugenu je velmi podrobná a umožňuje sdružit všechny informace vázající se k jednotlivým sbírkovým předmětům včetně digitálních podob nejrůznějších dalších dokumentů (smlouvy, zprávy apod.). Databáze je členěna do několika samostatných

oken (záložek) ve snaze zobrazit pouze vybrané požadované informace. Účastníci si mohli taktéž prakticky vyzkoušet internetový přístup do databáze muzea Maihaugen. Velmi zajímavá diskuse proběhla na téma čárových kódů a označování sbírkových předmětů inventárními čísly. Odborní pracovníci ve VMP používají pomalu se rozšiřující jednoduché čárové kódy, zatímco kolegové v Norsku využívají pokročilejší technologii čárových kódů nesoucích větší množství informací včetně obrazových. Dokumentační systém ProMuzeum od firmy Bach, který používají odborníci z VMP, byl představen přímo zástupci firmy Bach a byla taktéž předvedena a prakticky vyzkoušena práce s touto databází. Členění této databáze je odlišné od norské, pracuje spíše jednodušší formou jedné stránky s veškerým množstvím informací a systémem vyhledávání. Rovněž byl představen nový internetový přístup do sbírkové databáze VMP.

Na závěr tohoto dne měli norští odborníci možnost prohlédnout si fotoarchiv a systémem ukládání fotografií a negativů a dále pak především digitalizační pracoviště VMP. Toto pracoviště je vybaveno špičkovou technikou a VMP má propracovaný systém ukládání a zálohování velkého množství zde vzniklých dat.

3. den

Čtvrtek byl věnován prohlídce městské památkové rezervace Štramberk a odborné exkurzi do nejstaršího muzea v ČR, Slezského zemského muzea v Opavě, které se množstvím a významem sbírkových fondů řadí k nevýznamnějším muzeím v zemi. Zástupci muzea představili historii instituce, právě probíhající projekty a budoucí aktivity vztahující se ke sbírkotvorné činnosti a k péči o sbírky. Byly taktéž navštíveny dvě expozice SZM, areál Československého opevnění z 2. světové války v Hlučíně-Darkovičkách a Národní památník 2. světové války v Hrabyni.

4. den

Poslední den workshopu se odehrál v Centrálním depozitáři ve Frenštátě p. R., kde byl na konkrétních sbírkových předmětech prezentován systém označování sbírek a jejich uložení v nových depozitárních systémech. V rámci prezentace odborné činnosti kurátorů VMP představila Barboara Jarošová dlouhodobý vědeckovýzkumný projekt Ministerstva kultury ČR věnující se lidovým řemeslům včetně některých výstupů. Norští účastníci si pak mohli prohlédnout některé vybrané depozitáře. Kurátorka sbírky textilu Eva Románková pracovala v depozitáři a na konzervačním pracovišti spolu s Kirsti Krekling, taktéž kurátorkou textilu, předávaly si vzájemné zkušenosti a poznatky. Závěr norské návštěvy patřil prohlídce dřevěného kostela Panny Marie Sněžné a muzea ve Velkých Karlovicích.

Závěrečné vyhodnocení workshopu proběhlo za účasti statutárního zástupce ředitele Ing. Milana Gesiericha a RNDr. Václava Mikuška, koordinátora Norských fondů za VMP. Všichni účastníci obdrželi certifikát o absolvování workshopu.

Významným přínosem k odborné úrovni workshopu byly diskuze probíhající během jednání, ale i neformální rozhovory během přestávek zaměřené na výměnu zkušeností se sbírkotvornými aktivitami v obou institucích. Obě strany přistupovaly k vzájemné spolupráci velmi otevřeně, se skutečným zájmem o obor a informace a se snahou dozvědět a naučit se co nejvíce. Poslední workshop tak velmi plodně, příjemně a úspěšně zakončil tříletou čilou spolupráci obou institucí v rámci řešení projektu.

PhDr. JAROSLAV ŠTIKA, CSc.

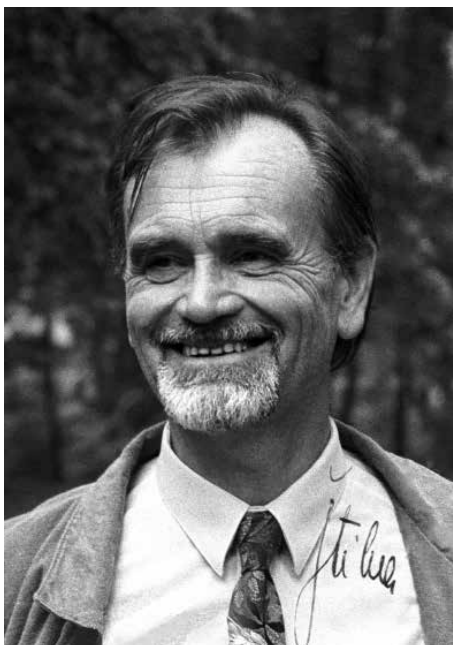
Nekrolog

Dne 28. září 2010 v ranních hodinách zemřel pan PhDr. Jaroslav Štika, CSc., emeritní ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1972–1999.

Jaroslav Štika se narodil 1. dubna 1931 v Rožnově pod Radhoštěm. Po maturitě v roce 1950 na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí studoval nejprve český jazyk, dějepis a hudební výchovu na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V letech 1951–1955 absolvoval vysokoškolská studia etnografie a historie na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně u univ. profesora Antonína Václavíka, která zakončil diplomovou prací *Salašnictví na Valašsku*. Během vysokoškolského studia se oženil s Evou Koláčkovou. Manželům Štikovým se v roce 1953 narodil syn Jan a v roce 1958 dcera Eva. V roce 1955 krátce působil jako správce Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Jako vědecký pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (1956–1971) obhájil v roce 1962 u univ. profesora Josefa Macůrka kandidátskou práci *Karpatské salašnictví na východní Moravě*.

Byl autorem mnoha odborných studií a publikací. Svá systematická bádání o valašském salašnickém hospodaření uplatnil nejen jako předseda Subkomise pro studium pastevectví v rámci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v karpatské a balkánské oblasti (1962–1972), ale zejména jako ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kam se vrátil 1. ledna 1972. Pod jeho vedením se pokračovalo ve výstavbě Valašské dědiny a vyrostl i nový areál muzea - Mlýnská dolina. Svou muzejní erudici zúročil jako viceprezident Svazu evropských muzeí v přírodě (1984–1990) a člen Národního výboru ICOM (1991–1999).

Se svými spolupracovníky se podílel na vymezení sběrné oblasti Valašského muzea, kterou rozšířil o etnografické regiony Těšínsko a Kopanice. Své poznatky

na tomto poli publikoval v roce 1973 v monografii *Etnografický region Moravské Valašsko*. Jeho badatelskou láskou zůstala po dlouhá léta lidová strava jeho rodného regionu, s níž se mohli čtenáři seznámit poprvé v roce 1980.

V duchu zakladatelů muzea bratří Jaroňků rozvíjel koncepci tzv. živého muzea. Programovou skladbu muzea obohatil o množství nových národopisných a folklorních pořadů. Práce s folklorními soubory se stala jeho „amatérským koníčkem, na kterého si vždy rád vyskočil“. V roce 1972 založil a po dlouhá léta vedl pěvecký sbor Polajka. Jako ředitel Mezinárodního folklorního festivalu Rožnovské slavnosti otevřel muzeum nejen souborům z blízkého zahraničí, ale po roce 1989 také krajanským spolkům. Spolupodílel se na přípravě mnoha dalších mezinárodních folklorních festivalů – MFF Strážnice, Slezské dny Dolní Lomná, Festival of American Folklife Washington aj. Respekt a uznání získal jako autor televizních a rozhlasových pořadů, popularizujících lidovou kulturu, jako prezident Národní sekce IOV (1995–1999) a čestný člen České národní sekce CIOFF (1993–2010).

Po odchodu do důchodu v dubnu 1999 aktivně pokračoval ve spolupráci s Valašským muzeem na poli Mezinárodního folklorního festivalu Rožnovské slavnosti, jako organizátor a účastník konferencí, předseda Valašského muzejního a národopisného spolku a člen Vědecké a Redakční rady Valašského muzea v přírodě. V odborné činnosti se autorsky i editorsky podílel na *Hudební edici Valašského muzea v přírodě* (1979–1984) nebo na pětidílné publikaci *Těšínsko* (1997–2003). Celoživotní výzkum karpatského salašnictví završil vydáním monografie *Valaši a Valašsko*, která se během krátké doby dočkala dvou vydání.

Za celoživotní přínos rozvoji tradiční lidové kultury a folkloru obdržel čestné členství v České národopisné společnosti (2002).

V roce 2004 mu byla udělena Cena ministra kultury ČR. Výrazem ocenění jeho životního díla pro kulturní a společenský rozvoj regionu je udělení čestného uznání Rady Zlínského kraje (2004). V roce 2009 se stal Rytířem Rumunské republiky.

Panu doktoru Štikovi se svým životním dílem vzácně podařilo sladit badatelské a profesní působení s nevšední lidskostí, pracovitostí a skromností, přinášející nadhled, a láskou k rodnému kraji.

PŘÍLOHA

Jelikož vedle významné vědecké a publikační činnosti nelze pominout Štikovu organizačtorskou a popularizační práci spjatou nejen s Valašským muzeem v přírodě, ale i řadou folklorních festivalů, dovolila si redakce využít této příležitosti a ke vzpomínce připojila soupis jeho folklorních scénických realizací:

K horám, slunéčko, k horám.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1973.

- Hlavní pořad RS slavností věnovaný ideji bratrství mezi národy.

A když já pojedu na dolinu orať.

Strážnice: MFF Strážnice, 1974.

- Výroční zvyky, písně a tance zemědělské vesnice na Valašsku.

Medailon Javořiny.

Rožnov pod Radhoštěm, 1974.

Pořad k 13. výročí založení souboru.

Živý oheň

Bumbálka, 1974.

- Folklorní pořad o bojích horalů za svobodu, věnovaný 30. výročí SNP.

Don Špagát a krásná Amálie, aneb O tom hrozném mordu.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1976.

- Pásmo jarmarečních písní a scének z Valašského jarmarku.

Od jara do zimy.

Turzovka: Beskydské slavnosti, 1977.

- Výroční a rodinné zvyky z Valašska a Kysúc.

Plody radosti.

Dolní Lomná: Slezské dny, 1979.

- Hlavní pořad SD věnovaný slezskému folkloru.

U stařenky a u baběny.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1979.

- Klenotnicový pořad RS z Hutiska a Valašskokloboucka věnovaný jubileu dvou národopisných pracovnic – Vilmy Volkové a Libuše Sušilové.

A čím je to svatběnka.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1980.

- Obrazy z tradiční valašské svatby.

Javořina ve svatebním.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1981. (S J. Mikulenkou.)

- Pořad k 20. výročí vzniku souboru písní a tanců Javořina při KP v Rožnově p. R.

Kasanečka samé wrapy.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1981. (S M. Salichovou.)

- Z klenotnice valašského lidového umění.

Svad'ba ide dolem...

Dolní Lomná: Slezské dny, 1981. (S V. Šimkovou.)

- Dva svatební děje z Rožnovska a z Grůně nad Starými Hamry.

Písně a tance přátelství.

Strážnice: MFF Strážnice, 1982. (S H. Laudovou a A. Sulitkou.)

- Pořad zahraničních souborů s pasteveckou tradicí.

Červené jablečko...

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1983.

- Pořad věnovaný folklorním souborům z Valašska.

Náš život v míru – Rozletěli se sivi golumbkově po polu.

Dolní Lomná: Slezské dny, 1983.

- Hlavní pořad SD věnovaný symbolice holubice v lidové kultuře.

Písně vyprávějí příběhy.

Strážnice: MFF Strážnice, 1984. (S K. Pavlišťkem.)

- Balady o neštěstí mladých lidí, o Turcích a zbojnicích.

Babí léto.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985. (S J. Stromšíkem.)

- Pořad věnovaný přímým účastníkům Valašského roku 1925.

Končí valašská zima.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985. (S J. Stromšíkem.)

- O rukodělné výrobě v zimě, dřevařích i obyčejích.

Letnice.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985. (S V. Teterou a V. Bradáčem a J. Mikulenkou.)

- Obřadní výhon ovcí se zahájením valašských pasínek.

Na horách studénky.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1985. (S V. Bradáčem.)

- Hlavní pořad RS 1985, věnovaný 40. výročí osvobození Československa.

Valašská koleda.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985.

- Svatoštěpánské obchůzky.

Valašský rok.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1985. (S J. Mikulenkou.)

- Zvykoslovný pořad z Valašska na počest 1. Valašského roku 1925.

Živé muzeum.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1985. (S J. Urbáškem.)

- Pořad k 60. výročí založení muzea.

Písně vyprávějí příběhy.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1986.

- Lidové balady o lásce a neštěstí mateřském, mileneckém a manželském.

Písně vyprávějí příběhy.

Strážnice, MFF Strážnice, 1986. (S K. Pavlišťíkem.)

- Balady o lásce a neštěstí mateřském, mileneckém a manželském.

Nad Moravú hvězdy jasně. / Nad Moravú dvě hvězdičky jasné.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1987.

- Oslava mírového života v lidové písni, hudbě a tanci. Hlavní pořad RS 1987.

Zrálo jabko zrálo.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1987. (S J. Mikulenkou.)

- Program věnovaný 25. výročí založení SVPT Javořina a 15. výročí založení pěveckého souboru Polajka.

Písně vyprávějí příběhy.

Strážnice: MFF Strážnice, 1988.

- Pořad zbojnických písní a pověstí k 300. výročí narození Jury Jánošíka.

Beskyde, Beskyde, kdo po tobě ide.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1989.

- Hlavní pořad RS o putování valašských pastevců po Karpatech.

Za Turka vydatá.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1989.

- Pořad lidových balad z východní Moravy.

Koleda u Janíků.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1990.

- Vánoční pořad hudby, koled a rozjímání.

Odkud jsme a jací jsme.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1990.

- Pořad o původu Valachů, o salašnictví, o Rožnově, o Valašském muzeu a o valašském folkloru při příležitosti otevření Janíkovy stodoly.

Vítejte u Janíků.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1990.

- Soubory Radhošť, Javořina a Polajka v programu pro účastníky Mezinárodního kongresu Svazu evropských muzeí.

Do světa!

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1991. (S I. Stolaříkem.)

- Hlavní pořad RS věnovaný Valachům a jejich cestě do světa.

Na kraj Ameriky.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1991. (S I. Stolaříkem.)

- O putování našich předků za moře, o vystěhovalectví a emigraci.

Však bude dobře!

Dolní Lomná: Slezské dny, 1992.

- Hlavní pořad SD o zkušenosti a moudrosti předků.

Čím jsem v širém světě.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Krajské dny, 1993. (S I. Stolaříkem.)

- Krajané se představují.

Návraty...

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Krajské dny, 1993. (S I. Stolaříkem.)

- Setkání krajanů se starou vlastí.

Čarokrásný květ stromu života.

Dolní Lomná: Slezské dny, 1994.

- O přípravách Národopisné výstavy československé 1895 a Těšínské výstavě 1894.

Když Panna Maria po světě chodila. / Živý betlém. Vánoční hra o pastýřích, třech králích a Božím narození. / Půjdem spolu do Betléma.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1994–2010.

- Lidová hra podle evangelia sv. Matouše.

Večer při svíčkách.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1994.

- Pořad k nadcházejícímu Roku seniorů.

České dny.

Washington: American Folk Live Festival, 1995.

- Dramaturgie programu českých folklorních souborů.

My cizinou jsme bloudili.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Den krajanů, 1995.

- Pořad o našich krajanech v zahraničí.

Valašský rok.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1995.

- Hlavní pořad RS k 70. výročí Valašského muzea v přírodě.

Chléb náš vezdejší.

Dolní Lomná: Slezské dny, 1996.

- Hlavní pořad SD o pracovních dovednostech našich předků na Těšínsku.

Z daleka jsme přišli.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, Dny krajanů, 1996.

- Představení krajanských souborů.

Písně s vůní oliv.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1997. (S J. Maléřem.)

- Pořad o lidové kultuře Středomoří.

Rožnove, Rožnove, dřevěné městečko.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1997. (S J. Maléřem.)

- Věnováno 730. výročí založení města Rožnova pod Radhoštěm.

Chléb náš vezdejší.

Dolní Lomná: Slezské dny, 1998.

- Zemědělský rok ve folkloru.

Krajanské dny.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, Slavnosti pod Radhoštěm, 1998.

- Festival souborů našich krajanů.

Co srdce spojí, moře nerozdvojí.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 1999.

- Program krajanských souborů.

Ondráš, Juráš, Jánošík aneb putování s valaškou a flaškou slivovice [v kapse].

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1999.

- K 100. výročí výstavby Jurkovičových staveb na Pustevnách.

Písně s chutí oliv i jalovčinek.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 1999.

- Komponovaný pořad folklorních souborů ze Středomoří a Valaška. Hlavní pořad RS.

Valaská škola – mravů stodola.

Strážnice: MFF Strážnice, 1999.

- O karpatském salašnictví.

Velký redyk.

Strážnice: MFF Strážnice, 1999.

- O obyčejích pastevců na karpatských salaších, o tancích a písních této oblasti.

Slovan všude bratry má.

Pustevny: Rožnovské slavnosti, Den slovanské vzájemnosti, 2000.

Ta naše písnička česká.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2000.

- Vyznání našich krajanů.

Tam se kdysi zrodil Skanzen.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2000.

- Program folklorních souborů ze severovýchodních zemí.

U nás se tančí skoro všude.

Strážnice: MFF Strážnice, 2000.

- Pořad k 10. výročí Folklorního sdružení ČR.

Valašský rok.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2000.

- Galaprogram k 75. výročí VMP a k prvnímu Valašskému roku 1925.

Zpěvy zemí slovanských.

Pustevny: Rožnovské slavnosti, Den slovanské vzájemnosti, 2000.

Co srdce spojí, moře nerozdvojí.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2001.

- Program krajaňských souborů.

Gaudeamus igitur...

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2001.

- Pořad vysokoškolských folklorních souborů z Maďarska, Slovenska, Polska a České republiky. Hlavní pořad RS.

Návraty do staré vlasti.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2001.

- Vyznání krajanů.

Valašská olympiáda.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2001.

- 2. ročník recesního klání československých olympioniků.

Co neodnesl čas.

Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2002.

- Slavnostní program k osmdesátinám Dany a Emila Zátopkových při příležitosti Běhu rodným krajem Emila Zátopka.

Co srdce pojí, moře nerozdvojí.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 2002.

- Pořad českých krajanů.

Finis opus coronat aneb Konec dobrý, všechno dobré.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2002.

- Hlavní pořad RS.

Po karpatském chodníčku.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2002.

- Pořad věnovaný lidové kultuře Karpatského oblouku.

Co srdce pojí, moře nerozdvojí.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 2003.

- Pořad českých krajanů.

Čtyři chodníčky.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2003.

- Pořad věnovaný lidové kultuře z oblasti Bílých Karpat.

Návraty do staré vlasti.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 2003.

- Hlavní pořad Dnů krajanů.

Tam okolo Visegrádu.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2003.

- Hlavní pořad RS věnovaný Valachům a jejich cestám za kulturou zemí Visegrádské čtyřky.

Co srdce pojí, moře nerozdvojí!

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 2004.

- Pořad českých krajanů.

Jo Vlah a já Valach!

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2005.

- Pořad o lidové kultuře Karpat.

Ozvěny Prvního Valašského roku.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2005. (S H. Dobrovolnou.)

Lidový rok na Valašsku.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2005.

nosti, 2007. (S H. Dobrovolnou.)

- Jak šel čas od jara do zimy.

Z daleka i z blízka. / Zblízka i zdaleka.

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, Dny krajanů, 2007.

- Pořad souborů našich krajanů a dalších zahraničních hostí.

A měl sem já sakulentskú kobyľu...

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2009. (S P. Zetkem.)

- Hudební pořad o nově objevených lidových písních z Valašské Bystřice.

Z Uher do Čech, do Moravy. / Z Uher do Čech, na Moravu...

Rožnov pod Radhoštěm: Rožnovské slavnosti, 2009.

- Lidová kultura v hraniční oblasti Beskyd.

